

## ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

### ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

Ο μεν σκοπός εις εστί του τε ημετέρου λόγου και του παρόντος ημών συλλόγου. Γρηγόριος γαρ ο μέγας υμίν τε της συνόδου καμοί της διαλέξεως υπόθεσις πρόκειται. Εγώ δε της αυτής οίμαι χρήναι δυνάμεως έργω τε κατορθώσαι την αρετήν και λόγω κατ' αξίαν τα καλά διηγήσασθαι, ώστε ταύτην επικλητέον αν ειη την συμμαχίαν, δι' ης εν τω βίω την αρετήν εκείνος κατώρθωσεν. Έστι δε αύτη, κατά γε τον εμόν λόγον, η του Πνεύματος χάρις, η και προς τον βίον και προς τον λόγον τους περί εκάτερον τούτων εσπουδακότας δι' εαυτής ενισχύουσα. Επει ουν ο λαμπρός εκείνος που περιβλεπτος βίος τη δυνάμει κατωρθώθη του Πνεύματος, ευχής έργον εστί τοσαύτην ελθειν επί τον λόγον βοήθειαν, όση γέγονε παρά τον βίον εκείνω, ως μη κατόπιν ευρεθήναι της αξίας των κατορθωμάτων τον έπανον, αλλά τοιούτον επιδειχθήναι τοις παρούσι δια της μνήμης τον άνδρα, οίος ην ταις κατ' εκείνον τον χρόνον αυτός εκείνος επί των έργων ορώμενος. Ει μεν ουν ακερδής ην η μνήμη των κατ' αρετήν προεχόντων και μηδεμία προς το καλόν εγένετο συνεισφορά τοις ακούουσιν, περιπτόν ίσως αν ην και ανόνητον επί μηδενί χρησίμω προσάγειν εις ευφημίαν τον λόγον, αυτόν τε διεξόντα μάτην και την ακοήν αργώς αποκναιόντα· επειδή δε η τοιαύτη του λόγου χάρις, ει προσηκόντως γένοπο, κοινόν έσται των ακουόντων το κέρδος, καθάπερ ο πυρσός τοις εκ θαλάσσης προσπλεύουσιν εφ' εαυτόν ευθύνων τους εν τω ζόφω πλανωμένους κατά το πέλαγος, ίσης οίμαι δεμ προς τούτο της σπουδής εκατέροις, υμίν τε προς την ακρόασιν, και προς τον εμόν εμοί. Δήλον γαρ ότι πυρσού δίκην δια της μνήμης εκλάμπας ταις ψυχαίς ημών ο κατ' αρετήν αυτού βίος, οδός προς το αγαθόν τω τε δεξίοντι και τοις ακούουσι γίνεται. Πεφύκαμεν γαρ πως οι άνθρωποι προς άπαν τον επαμετόν τε και τίμιον οικείως εθέλεν έχειν και εν επιθυμία της κτήσεως γίνεσθαι. Η μεν ουν υπόθεσις των λόγων τοσαύτη, εμοί δε πανταχόθεν ακίνδυνόν εστί κατατολμώντι της υποθέσεως, είτε συνεπαρθήναι τω μεγέθει των πραγμάτων ο λόγος ισχύσειεν, είτε και μη. Ίσος γαρ έσται καθ' εκάτερον τω εγκωμιαζομένω ο έπανος. Ει μεν γαρ εφίκοπο των θαυμάτων ο λόγος, εκπλήξει την ακοήν πάντως τοις κατορθώμασιν, ει δε κατόπιν του μεγέθους έλθοι, και ούτως η δόξα του εγκωμιαζομένου λαμπρύνεται. Αρίστη γαρ ανδρός ευφημία, το επιδειχθήναι της δυνάμεως των ευφημούντων αμείνονα.

Μηδείς δε των τη θεία σοφία πεπαιδευμένων κατά την των έξω συνήθειαν ταις τεχνικαίς των εγκωμίων εφόδος επανείσθαι ζητείτω τον πνευματικώς

επανούμενον. Ου γαρ από των ομοίων ημίν τε κα τοις άλλοις η του καλού κρίσις εστίν· ούτε τας αυτάς περί των αυτών υπολήψεις εύροι τις αν, τοις τε κατά τον κόσμον ζώσιν και τοις υπερανεστηκόσι του κόσμου. Τοις μεν γαρ μέγα τι δοκεί και σπουδής άξιον είναι πλούτος και γένος και δόξα και κοσμικαί δυναστεία και μύθοι τας πατρίδας οικίζοντες και τα φευκτά τοις γε νουν έχουσι διηγήματα, τρόπαια και μάχαι και τα εκ πολέμων κακά, τω δε καθ' ημάς λόγω μία τετίμηται πατρίς, ο παράδεισος, η πρώτη του γένους των ανθρώπων εστία· μία πόλις, η επουράνιος, η δια των ζώντων λίθων συνωκισμένη, ης τεχνίτης και δημιουργός ο Θεός· μία γένους γινομένη, κατά την εν τω κόσμω ευγένειαν, η και επί τους φαύλους πολλάκις δια της αυτομάτου ταύτης ακολουθίας ρέουσα φέρεται, άλλ' ην ουκ έστιν άλλως η εκ προαιρέσεως κτήσασθαι. «Όσοι γαρ έλαβον αυτόν», φησίν η θεία φωνή, «έδωκεν αυτοίς εξουσίαν τέκνα Θεού γενέσθαι». Της δε τοιαύτης ευγενείας τι αν σεμνότερον γένοιο;

Πάτρια δε τοις μεν άλλοις άπασι μύθοι και πλάσματα και δαιμόνων άπάται συναναμεμγμένοι τοις μυθικοίς διηγήμασιν, τα δε ημέτερα πάτρια των διηγουμένων ουκ επιδέεται. Εις γαρ τον ουρανόν τις ιδών και τα εν αυτώ κάλλη και πάσαν την κτίσιν τω της ψυχής οφθαλμώ κατανοήσας, όσαπερ αν εν τούτοις θαύματα καταλαβείν εξισχύσει, ταύτα της ημετέρας πατρίδος ευρήσει τα διηγήματα· μάλλον δε ουκ αυτής της πατρίδος, αλλά της αποικίας, ην από της υψηλοτέρας ζωής αποικισθέντες τον παρόντα κατειλήφαμεν κόσμον. Ει δε η αποικία τοιαύτη, λογίσασθαι χρη τις η της αποικίας μητρόπολις, τι το εν εκείνη κάλλος, οία εν αυτή τα βασιλεια, τις η μακαριότης των εκείνων ειληφότων την οίκησιν. Ει γαρ τα φαινόμενα κατά την κτίσιν τοιαύτα, ως υπέρ έπανον είναι, τι χρη το υπέρ τούτο λογίσασθαι, ο μήτε οφθαλμώ λαβείν δυνατόν εστί, μήτε χωρήσαι τη ακοή, μήτε διανοία στοχάσασθαι; Δια ταύτης της πνευματικής ευφημίας των εγκωμιαζομένων αποκρίνει τους κάτω λήρους ο θεός των εγκωμίων έπανος, αισχρόν είναι κρίνων τους από των τοιούτων εγνωσμένους δια των κατά την γην τιμίων σεμνύνεσθαι. Κοσμικός μεν γαρ τις ανήρ προς την υλικήν ευδαιμονίαν αποβλέπων, εκ των τοιούτων τοις ανθρώποις ερανίζέτω τον έπανον, ει πατρίς τνί γέγονεν εύφορος βοσκημάτων, ει γεπνιώσα θάλασσα πλεονάζει δί' εαυτής τοις λαιμαργούσι τας ύλας ει λίθων επάλληλοι θέσεις τας κατασκευάς καλλωπίζουσιν. Ο δε προς τον άνω βίον βλέπων, ώ κάλλος μεν εστίν η της ψυχής καθαρότης, πλούτος δε η ακτημοσύνη, πατρίς δε η αρετή, πόλις δε αυτά του Θεού τα βασιλεια, όνειδος την εν τοις γηϊνις φιλοτιμίαν ποιήσεται. Ουκούν αποστάντες και ημείς των τοιούτων επαίνων, ούτε την πατρίδα τοις επαίνοις του μεγάλου Γρηγορίου προσθήσομεν, ούτε προγόνους εις συμμαχίαν των εγκωμίων παραληψόμεθα, ειδότες

ὅτι οὐδεὶς ἀληθῆς ἐστὶν ἔπαμος, ὅς ἂν μὴ τῶν ἐπαινουμένων ἴδιος ἢ ἴδιον δε φαιμέν, ὁ διαμένει πάντως εἰς τὸ διηνεκὲς ἀναφαίρετον.

Ἐπεὶ οὖν πάντων χωριζόμενοι, πλοῦτου, περικφανείας, δόξης, τιμῆς, τρυφῆς, ἀπολαύσεως, συγγενῶν, φίλων, μόνης τῆς κατὰ κακίαν ἢ ἀρετὴν διαθέσεως ἀχώριστοι μένομεν, μόνον κρίνομεν μακαριστὸν τὸν ἐνάρετον. Καὶ με μηδεὶς οἰέσθω τῷ μηδὲν ἔχειν σεμνὸν περὶ τῆς πατρίδος ἢ τῶν προγόνων τοῦ ἀνδρός διηγήσασθαι, ἐν σχήματι τοῦ δοκεῖν περιορᾶν τῶν τοιούτων υπεκκλέπειν τὸ ὄνειδος. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ πόντου τὴν παρὰ πάντων ἀνθρώπων κατ' ἐξαίρετον ἀνατεθείσαν τῷ ἔθνει, δι' ἧς τῶν ἐξ ἀρχῆς εἰληχότων τὸν χώρον ἡ ἀρετὴ μαρτυρεῖται; Μόνος γὰρ ἐξ ἀπάσης γῆς τε καὶ θαλάσσης οὗτος ὁ πόντος Εὐξείνιος ὀνομάζεται, εἴτε τὴν πρὸς τοὺς ἐπιδημούντας τῶν ξένων φιλοφροσύνην μαρτυροῦντος αὐτοῖς τοῦ ὀνόματος, εἴτε καὶ ὅτι τοιούτος ὁ χώρος ἐστίν, ὡς μὴ μόνον τοῖς ἐγχωρίοις τε καὶ αὐτόχθοισιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπανταχόθεν εἰς αὐτὸν φοιτῶσιν τὰς πρὸς τὸ ζῆν παρασκευὰς ἀφθόνως χαρίζεσθαι. Τοιαύτη γὰρ ἡ φύσις τῆς χώρας, ὡς πάντων τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων πάμφορος εἶναι καὶ μηδὲν τῶν παρ' ἐτέροις ἀγαθῶν ἀμοιρεῖν, ὡς καὶ τῆς θαλάσσης αὐτοῖς ἴδια τὰ πανταχόθεν ποιούσης.

Τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ ἔθνους παντός, ὡς ὅπερ ἂν τίς αὐτοῦ μέρος ἐφ' ἑαυτοῦ κατασκέψηται, τῶν ἄλλων προτερεύειν οἰέσθαι· οὐδὲν δὲ ἦπτον τὴ κοινὴ κρίσει τοῦ ἔθνους, οἷον τίς κορυφὴ πάσης τῆς περιοικίδος τῶν ἄλλων, ἡ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου πόλις ἐστίν, ἣν βασιλεὺς τίς ἐπίσημος τῶν τὴν ἀρχὴν τοῖς Ῥωμαίοις κρατυνομένων, Καῖσαρ τὸ ὄνομα, ἔρωπι καὶ πόθω τῆς χώρας αλοῦς, ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ὀνόματι Νεοκαισάρειαν καλεῖσθαι τὴν πόλιν ἠξίωσεν. Ἄλλ' οὐδὲν ταῦτα πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν ἡμέτερον, ὥστε διὰ τούτων οἰέσθαι σεμνότερον ἀποδεικνύειν τὸν μέγαν ἐν ἀγίοις ἐκείνον, εἰ καρποὶς βρίθει ἡ χώρα, εἰ ἡ πόλις κατασκευαίς κεκαλλώπισται, εἰ τὴ γείτονι θαλάττῃ τὰ πανταχόθεν πρὸς τὸ δοκοῦν κατ' ἐξουσίαν εἰσάγεται. Ἄλλ' οὐδέ τῶν προγόνων αὐτοῦ, τῶν προκαθηγησαμένων τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως, μνήμην ἐπὶ τοῦ λόγου ποιήσομαι, πλοῦτον τῆς φλοτιμίας καὶ τὰς κοσμικὰς περικφανείας αὐτῶν διηγούμενος. Τί γὰρ ταῦτα συντελέσειε πρὸς ἔπανον, τάφοι καὶ στήλαι καὶ ἐπιγράμματα καὶ τὰ νεκρὰ διηγήματα πρὸς τὸν τοῦ κόσμου παντός ἑαυτὸν υπεράραντα; Ἄλλως δὲ οὔτε δυνατόν ἐστὶν εἰς κοινωνίαν τῆς ευφημίας ἐκείνου ἄγειν, ὡν τὴν συγγένειαν οὗτος τῆς κατὰ ψυχὴν ἀγχιστείας ἠρνήσατο. Οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ πλάνῃ τῶν εἰδώλων ἐματαιώθησαν, ὁ δὲ, πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀναβλέψας, τὴν ἀνω συγγενεῖα διὰ τῆς πίστεως ἑαυτὸν εἰσεποίησεν.

Ἄλλ' ὅπως μὲν ἢ ἀπὸ τίνων ἐγένετο ἢ τίνα τα κατ' ἀρχὰς ὠκησε, πόλιν, ὡς οὐδὲν ἡμῖν συντελούντα πρὸς τὴν προκειμένην σπουδὴν παραλείπομεν, ἀρχὴν δὲ ταύτην τῆς εὐφημίας ληψόμεθα, ἦν ἐκεῖνος τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου πεποιήται. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν κομιδῇ νέῳ τῷ σώματι τῆς φυσικῆς κηδεμονίας ἔρημος ἦν, τῶν γονέων τετελευτηκότων τὸν βίον, ὅτε ἀτελής υφ' ἡλικίας οὕσα τοῖς πολλοῖς ἡ διάνοια τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως ἀμαρτάνει, ἔδεξεν εὐθύς παρὰ τὴν πρώτην οἶος ἐν τῷ τελείῳ τῆς ἡλικίας γενήσεται. Καὶ καθάπερ τα εὐγενῆ τῶν βλαστημάτων, ὅταν ἐκ πρώτης ἀυξήσεως εἰς εὐθυγενεῖς ἀναδράμη τοὺς ὀρηκὰς, προδείκνυσι τοῖς γηρόνοις διὰ τῆς παρούσης ὥρας τὸ εἰς ὑστερον κάλλος, τὸν αὐτὸν τρόπον κακεῖνος, ὅτε τοῖς ἄλλοις ὑπ' ἀγνοίας περισφαλῆς ἐστὶν ἡ ψυχὴ, πρὸς τὰ μάταιά τε καὶ ἀνόνητα κατολισθανούσης προχεῖρος ὡς τὰ πολλὰ τῆς νεότητος, τότε διὰ πρώτης τοῦ βίου ἀιρέσεως ἔδεξεν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν Δαβὶδ ἀληθεύοντα, ὅτι «δικαίος ὡς φοῖνιξ ἐξανθήσει». Μόνον γὰρ δὴ τοῦτο τῶν δένδρων τελείῳ τῷ πάχει τῆς κορυφῆς ἀπὸ τῆς γῆς ἀναφύεται καὶ τῆς κατὰ τὸ μήκος ἐπιδιδούσης ἀυξήσεως οὐδεμίαν ἐπὶ τὸ πλάτος προσθήκην ἀπὸ τοῦ χρόνου δέχεται. Οὕτω κακεῖνος ἀπὸ τῆς πρώτης ἠνθήσεως βλάστης, εὐθύς τὴ ἀιρέσει τοῦ βίου τέλειος ἀνασχῶν καὶ ὑψίκομος. Πάντων γὰρ ἀποστάς, περὶ αὐτὸ νέον τῆς ἡλικίας ἐπτόηται, ἰππικῆς, κυνηγεσίων, καλλωπισμάτων, ἐνδυμάτων, κυβείας, τρυφῆς, εὐθύς ὅλος τῆς τῶν ἀρετῶν κτήσεως ἦν, τὸ πρόσφορον αἰετῆς παρούσης αὐτῷ ἡλικίας καθεξῆς προαιρούμενος.

Γίνεται δὲ αὐτῷ πρώτη τῆς κτήσεως τῶν ἀρετῶν ἡ περὶ τὴν σοφίαν σπουδὴ. Ταύτη δὲ συνείπετο καθάπερ τις πῶλος συνεζευγμένη ἡ σωφροσύνη, πρὸς ἀμφοτέρα δὲ σύμμαχος ἦν ἡ ἐγκράτεια· τὸ δὲ ἄτυφον αὐτῷ καὶ ἀόργητον τῆ τῶν χρημάτων ὑπεροψία συγκατωρθώθη. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλη τύφου τε καὶ ὑπερηφανίας γένεσις, μὴ τῆς πλεονεξίας ἑαυτὴ τα τοιαῦτα πάθη συνεισαγούσης. Καθάπερ δὲ τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ ὁ λόγος κατέχει, τῆς χαλδαϊκῆς φιλοσοφίας ἐν ἐπιστήμῃ γενόμενον καὶ τὴν ἐναρμόνιον τε καὶ τεταγμένην τῶν ἀστρῶν κατανοήσαντα θέσιν καὶ κίνησιν, ὑποβάθρα χρήσασθαι τῆ περὶ ταῦτα γνώσει πρὸς τὴν τοῦ ὑπερκειμένου ἀγαθοῦ θεωρίαν, λογισάμενον ὡς, εἰ ταῦτα τῆ ἀισθήσει ληπτὰ τοιαῦτα, τί ἀν εἶη τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν; Καὶ οὕτως τοῦ ζητουμένου τυχεῖν, οἷον ἐπιβάντα τῆς ἔξω σοφίας καὶ γενόμενον δὲ αὐτῆς ὑψηλότερον, ὥστε προσεγγίσει, τρόπον τινά, δὲ αὐτῆς τοῖς ἀλήπτοις· οὕτω καὶ ὁ Μέγας οὗτος, τῆς ἔξω φιλοσοφίας δὲ ἐπιμελείας καθομιλήσας δὲ ὧν ὁ Ἑλληνισμὸς τοῖς πολλοῖς βεβαιούται, διὰ τούτων ὠδηγήθη πρὸς τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ κατανόησιν, καὶ καταλιπὼν τὴν πεπλανημένην τῶν πατέρων

θηρσκείαν, εζήτει την των όντων αλήθειαν, εξ αυτών των πεπονημένων τοις έξωθεν διδαχθείς το των ελληνικών δογμάτων ασύστατον.

Επειδή γαρ είδεν προς διαφόρους υπολήψεις εν ταις περί του Θείου δόξαις σχιζομένην την ελληνικήν και την βάρβαρον ομοίως φιλοσοφίαν, και τους των δογμάτων προεστηκότας ούτε προς αλλήλους συμβαίνοντας και το καθ' εαυτόν έκαστον κρατύνειν τη περνοία των λόγων φιλονεικούντας, τούτους μεν ώσπερ εν εμφυλίω πολέμω υπ' αλλήλων ανατρεπομένους κατέλιπεν, καταλαμβάνει δε τον εστώτα λόγον της πίστεως, τον ουδεμιά λογική τνί περιεργία και τεχνικαίς πλοκαίς κρατυνόμενον, αλλά δί απλότητος ρημάτων ομοτίμως πάσι καταγγελλόμενον, ος εν αυτώ τω υπέρ την πίστιν είναι, το πιστόν έχει. Ει γαρ τοιούτον ην το λεγόμενον, ως τη των ανθρωπίνων λογισμών δυνάμει καταλαμβάνεσθαι, ουδέν αν της ελληνικής σοφίας διήνεγκε (κακείνοι γαρ, όπερ ον καταλαβείν εξισχύσωσιν, εκείνο και είναι δοξάζουσιν), επει δε ανεπιβατός εστί λογισμοίς ανθρωπίνοις της υπερκεκειμένης φύσεως η κατάληψις, τούτου χάριν η πίστις αντίπων λογισμών γίνεται, τοις υπέρ λόγον τε και κατάληψιν εαυτήν επεκτείνουσα. Δια ταύτα, καθώς περί του Μωϋσεώς φησίν η Γραφή, ότι «επαιδευθή πάση σοφία των Αιγυπτίων», ούτω και ο Μέγας ούτος, δια πάσης ελθών της των Ελλήνων παιδεύσεως και γνους τη πείρα των παρ' αυτοίς δογμάτων το ασθενές και ασύστατον, μαθητής του Ευαγγελίου καθίσταται, και πρην αχθήναι δια της μυστικής τε και ασωμάτου γεννήσεως, ούτω κατώρθου τον βίον, ως μηδένα ρύπον της αμαρτίας επί το λουτρόν εισενέγκασθαι.

Ούσης δε αυτώ της διαγωγής εν Αιγύπτω κατά την μεγάλην του Αλεξάνδρου πόλιν, εις ην και η πανταχόθεν συνέρρει νεότης των περί φιλοσοφίαν τε και ιατρικήν εσπουδακότων, χαλεπόν ην τοις ομήλιξι θέαμα, νέος υπέρ την ηλικίαν τη σωφροσύνη κοσμούμενος. Ο γαρ του καθαρεύοντος έπανος, των μολυνομένων όνειδος ην. Ως αν ουν απολογία τις είη τοις ακολάστοις, το μη μόνους αυτούς είναι δοκείν τοιούτους, επινόιά τις εξ επιβουλής παρ' αυτών επεσκευάσθη, του μώμόν τινά τω βίω του Μεγάλου προστρίψασθαι. Και προβάλλεται παρ' αυτών, εις διαβολήν εκείνου, γύναιον εταιρικόν εξ οικήματος επ' ατιμία κατεγνωσμένον. Του δε, κατά το σύνηθεσ, τοις λογάσι των ανδρών εν σεμνώ τω σχήματι περί τινός των κατά φιλοσοφίαν διασκοπούμενου και συνασκουμένου, πρόσσεισι το γύναιον ακκιζόμενόν τε και θρυπτόμενον και δια πάντων το είναι προς αυτόν εν συνηθεία, δί ων εφθέγγετό τε και εποίει, σχηματιζόμενον· είτα έλεγε των μισθωμάτων αποστερείσθαι, προστιθείσα και τας αφορμάς υπ' αναιδείας, υπέρ ων ητιάτο την των μισθών αποστέρησιν.

Των δε συνεγνωκότων αὐτῷ τον καθαρὸν βίον, ἀγανακτούντων τε και οργή κατά του γυναιίου συγκνουμένων, οὔτε συνεταράχθη τοις υπέρ αὐτοῦ χαλεπαίνουσιν, οὔτε τι τοιούτον εἶπε συκοφαντούμενος, οἶον εἰκὸς τον ἀχθόμενον, ου μάρτυρας του βίου προσεκαλέσατο, ουχ ὄρκω τον μῶμον ἀπῶσατο, ου την κακίαν των ταῦτα κατ' αὐτοῦ συσκευασαμένων διήλεγξεν, ἀλλ' εν ηρεμαία τε και καθεστῶση φωνή προς τινά των συνήθων ἀποστραφεῖς.

Ὡ οὔτος, ' ἔφη, ' διάλυσον αὐτή το ἀργύριον, ως αν μη δια πλείον διοχλούσα, την προκειμένην του λόγου σπουδὴν ἐπιπαράσσοι.

Επεὶ δε μαθὼν παρά της εταιρίδος ο τούτο προστεταγμένος, ὅσον ἦτει παρ' αὐτοῦ το ἀργύριον, ετοίμως ἀπαν ἀπηριθμήσατο, και πέρας εἶχεν κατά του σώφρονος η ἐπιβουλή τοις ἀκολάστοις, και ην εν ταις χερσίν ἤδη της ἀτίμου το κέρδος. Τότε δε γίνεται θεόθεν ἡ τε μαρτυρία της σωφροσύνης του νέου και της των ομηλικῶν συκοφαντίας ο ἔλεγχος. Ομοῦ γαρ τω υποδέξασθαι τη χερσὶ το ἀργύριον, πνεύματι δαιμονίῳ στρεβλωθείσα και βρυχηθῶ θηρώδει παρά την ἀνθρώπινην φωνὴν ἀνοιμῶξασα, πίπτει πρηνής κατά το μέσον των συνειλεγμένων, θέαμα φρικτὸν τε και φοβερὸν τοις παρούσιν ἀθρόως γεγεννημένη, των τριχῶν τε διερριμμένων και ταις ἰδίαις χερσὶ σπαρασσομένων και των οφθαλμῶν ἀπεστραμμένων και του στόματος τον ἀφρόν παραπτύοντος. Και ου πρότερον ἀνήκεν καταπνίγον αὐτὴν το δαιμόνιον, πριν ἢ τον Μέγαν ἐκείνον ἐπικαλέσασθαι τον Θεόν και υπέρ αὐτῆς λεῶσασθαι.

Τοιαῦτα της νεότητος του μεγάλου τα διηγήματα, ἀξια ως ἀληθῶς των μετὰ ταῦτα βεβιωμένων αὐτῷ τα προοίμια. Καίτοι γε το θαῦμα τοσοῦτόν ἐστίν, ως, ει και μηδὲν ην ἕτερον ἐπὶ τούτοις εἰπεῖν, μηδενὸς αὐτόν των ἐπ' ἀρετῇ διενεγκόντων εκ τούτου μόνου τα δευτερεῖα των ἐπαίνων ἔχεν· πλούσιος, νέος, εν υπερουρίοις διάγων, εν πολυανδρούση πόλει την διαγωγὴν ἔχων, εν η δια το κατ' ἐξουσίαν ταις ἡδοναῖς συζῆν τους νέους, ὄνειδος ην η καθαρότης των σωφρονούντων τοις ἀφροσιν, ου μητρός πολυπραγμονούσης τον βίον, ου πατρός παιδαγωγούντος την καθ' ἡμέραν ζωὴν, εις τοσοῦτον ἐπήρεν εαυτόν δι' ἀπαθείας προς ἀρετὴν, ως τον του παντός ἔφορον μάρτυρα των βεβιωμένων ποιήσασθαι, τον τη πονηρὰ πληγὴ την συκοφαντίαν της γυναικὸς ἀπελέγξαντα. Και τι αν τις ἐπινοήσειε μείζον εις ἐγκωμίων ὑπόθεσιν; Πῶς δ' αν τις κατ' ἀξίαν αὐτόν θαυμάσειεν, ος τω λόγω καταπαλαίσας την φύσιν και καθάπερ τι των υποχειρίων ζῶων υποζεύξας τω λογισμῷ την νεότητα, και πάντων των φυσικῶν ἐπεγειρομένων παθημάτων κρείπτων γενόμενος, και τον πάσι

τοὺς καλοὺς επικυόμενον φθόνον καθ' εαυτοῦ κινήσας, καὶ τούτου κρείπτων ἐγένετο, μήτε πρὸς τὴν ἐπιβουλήν των ἐταίρων εαυτὸν διαναστήσας πρὸς ἄμυναν, καὶ τὴν ὑπηρετησαμένην ἐκείνοις πρὸς τὸν μῶμον εὐεργετήσας, τοῦ κατὰ τὸν δαίμονα πάθους διὰ προσευχῆς ἐξελόμενος;

Τοιοῦτον ἐγνώμεν διὰ τῆς ἱστορίας τὸν Ἰωσήφ, ὃ προῦκειτο μὲν κατ' ἐξουσίαν ἡ περὶ τὴν γυναῖκα τοῦ δεσπότου παρανομία, αὐτῆς ἐκείνης ἐπιμανείσης τὴν ὥρα τοῦ νέου, καὶ μάρτυς των τολμωμένων ἡν ἀνθρώπων οὐδεὶς, ἀλλὰ κακείνος πρὸς τὸν θεῖον ὀφθαλμὸν βλέπων, τὸ δόξαι κακὸς πρὸ τοῦ γενέσθαι προεῖλετο, τὰ των κακούργων ὑποστάς μᾶλλον ἢ κακούργος γενόμενος. Ἄλλ' ἐστὶ τι τάχα τούτω καὶ πλέον τῆς ἱστορίας καυχῆσασθαι· οὐ γὰρ ἴσον ἐστὶν εἰς ἀποτροπὴν τοῦ μιάσματος, τὸ τε τῆς μοχλείας ἅγιος καὶ τὸ δοκοῦν ἐν ἐλάττονι πλημμελήματι τὸν μῶμον ἔχειν. Ὁ τοίνυν ἐν ὃ κίνδυνός τις ἐκ των νόμων οὐκ ἦν φοβερωτέραν μᾶλλον τῆς τιμωρίας αὐτὴν ἐξ ἀμαρτίας ἠδονὴν καθ' εαυτὴν εἶναι κρίνας, ἢ παρήλασε ὁ Ἰωσήφ τὴν μεγαλοφυΐα τοῦ θαύματος, ἢ πάντως οὐκ ἐν δευτέρῳ κριθήσεται. Ἀλλὰ τὸ μὲν προοίμιον τοῦ βίου τοιοῦτον, αὐτὸς δὲ ὁ βίος τίς;

Ἐπειδὴ πᾶσαν παιδευσιν τῆς ἔξω σοφίας ἐπιδραμῶν, ἐνέτυχε Φερμιλιανῶ τίνι των εὐπατριδῶν Καππαδόκη, ὁμοιοτρόπῳ κατὰ τὸ ἦθος, ὡς ἔδειξεν ἐκεῖνος τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ, κόσμος τῆς Ἐκκλησίας των Καισαρέων γενόμενος καὶ τὸν τε σκοπὸν τοῦ φρονήματος καὶ ἰδίου βίου φανερόν τῷ φίλῳ ἐποίησεν, ὡς εἶη πρὸς τὸν Θεὸν βλέπων καὶ τὴν ἐκείνου σπουδὴν ἐγνώω περὶ τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν συμβαίνουσαν, καταλιπὼν πᾶσαν τὴν περὶ τῆς ἔξω φιλοσοφίας σπουδὴν προσφοιτᾷ μετ' ἐκείνου τῷ κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον τῆς των Χριστιανῶν φιλοσοφίας καθηγουμένῳ (Ὡρηγένης δὲ οὗτος ἦν, οὐ πολὺς ἐπὶ τοὺς συγγράμμασι λόγος) δεικνύς καὶ διὰ τούτου, οὐ μόνον τὸ φιλομαθὲς καὶ φιλόπονον, ἀλλὰ καὶ τὸ κατεσταλμένον ἐν τῷ ἦθει καὶ μέτριον· τῶσαύτης γὰρ σοφίας ἀνάπλευς ὢν, ἐτέρῳ χρῆσασθαι διδασκάλῳ πρὸς τὰ θεῖα των μαθημάτων οὐκ ἀπηξίωσεν, καὶ διαγαγὼν παρὰ τῷ διδασκάλῳ χρόνον τοὺς μαθήμασι σύμμετρον, πολλῶν ὄντων των παρακαλούντων καὶ κατεχόντων αὐτὸν ἐπὶ τῆς αλλοδαπῆς καὶ παρ' αὐτοῖς ἀξιούντων μένειν, πάντων προτιμωτέραν τὴν ἐνεγκοῦσαν αὐτὸν ποιησάμενος, ἐπὶ τὴν πατρίδα πάλιν ἐπάνεισιν, τὸν παντοδαπὸν πλοῦτον τῆς σοφίας τε καὶ τῆς γνώσεως ἐπαγόμενος, ὃν καθάπερ τις ἔμπορος ἐν ταῖς ἔξω σπουδαῖς πᾶσι καθομιλῶν τοὺς εὐδοκίμοις ἐνεπορεύσατο.

Καίτοι γὰρ τῷ δικαίως τὰ πράγματα κρίνοντι οὐδὲ τούτο μικρὸν πάντως εἰς εὐφημίαν δόξει, τὸ πόλεως τῶσαύτην ἰκετηρίαν ἐν κοινῷ γενομένην ὑπεριδεῖν, καὶ

πάντων των εν αυτή λογάδων την υπέρ του καταμείναι τον άνδρα σπουδῆν, των τε επιδημούντων αυτοίς αρχόντων την εις αυτό τούτο προθυμίαν παραδέξασθαι, ος πάσι σκοπός ην μείναι παρ' αυτοίς τον μέγαν εκείνον, καθάπερ οικιστήν αρετής και βίου νομοθέτην εσόμενον· αλλά φεύγων πανταχόθεν τας προς τον τύφον ύλας, ειδώς αρχηγόν ως τα πολλά του κατά κακίαν βίου το καθ' υπερηφανίαν πάθος γινόμενον, ώσπερ τινά λιμένα τον ησύχιον επί της πατρίδος μέτεισι βίον. Παντός δε του έθνους προς τον άνδρα βλέποντος και πάντων προσδεχομένων δημοσιεύει αυτόν εκ κοινοίς συλλόγοις την παιδευσιν, ως αν τινά καρπόν σχοίη των μακρών πόνων την επ' αυτοίς ευδοκίμησιν, ειδώς ο μέγας εκείνος όθεν προσήκει την αληθή φιλοσοφίαν παρά των ακριβώς μετιόντων δημοσιεύεσθαι, ως αν μήποτε φιλοτιμία τινί την ψυχήν τρωθείη (δεμόσ γαρ εστί των ακουόντων ο έπαμος, τύφω τμί και φιλοδοξία της ψυχής υποχαυνώσαι το σύντονον), τούτου χάριν επιδεξιμ ποιείται την σιωπήν, έργω δεικνύς τον εγκείμενον θησαρόν, ουχί ρήματα και των κατ' αγοράν θορύβων και καθόλου της εν άστει διαγωγής εαυτόν χωρίσας, εν εσχατιά τινί εαυτώ μόνω συνήν και δί εαυτού τω Θεώ, μικρόν παντός του κόσμου και των εν αυτώ λόγον ποιούμενος, ου βασιλείας πολυπραγμονών, ουκ αρχάς εξετάζων, ου πως διοικείται τι των κοινών διεξιόντος ακούων, άλλ' όπως αν η ψυχή δί αρετής τελειωθείη την φροντίδα ποιούμενος, προς τούτο τη σπουδή συνέτεμε τον πάντα βίον, και τα εν αυτώ πράγματα χαιρειν εάσας, άλλος τις ούτος εν τοις καθ' ημάς χρόνοις Μωυσής ατεχνώς προς τα εκείνου θαύματα την άμιλλαν έχων.

Εξήλθον αμφοτέροι του ταραχώδους τούτου και περιηχημένου βίου, Μωυσής και Γρηγόριος, κατά τον ίδιον εκάτερος χρόνον εφ' εαυτόν ιδίασαντες, έως εμφανές αμφοτέροις εκ θεοφανείας εγένετο του καθαρού βίου το κέρδος· αλλά Μωυσει μεν κατά της φιλοσοφίας και γαμετή συνεφείπετο, Γρηγόριος δε σύνοικον εαυτώ μόνην την αρετήν εποίησατο. Του τοίνυν σκοπού το ίσον έχοντος εν αμφοτέροις (πέρας γαρ των αμφοτέρων της των πολλών αναχωρήσεως ην, τω καθαρώ της ψυχής οφθαλμώ κατανοήσαι τα θεία μυστήρια), κρίνεν έξεστι τω προς αρετήν καλώς βλέπεν επισταμένω, οποτέρω τούτων μάλλον ο βίος δί απαθείας γέγονε, τω προς την νόμιμον και συγκεχωρημένην καταβάντι των ηδονών μετουσίαν, η τω κατ' αυτής υπεραρθέντι και μηδεμίαν δεδωκότι καθ' εαυτού πάροδον τη υλική προσπαθεία. Φαιδίου δε κατά τον χρόνον εκείνον της Αμασαίων εκκλησίας κακηγουμένου, ώ θεόθεν εξ αγίου Πνεύματος προγνωστική τις δύναμις ην, και πάσαν ποιουμένου σπουδῆν, όπως υποχείριον λαβών τον μέγαν Γρηγόριον, εις εκκλησίας αρχήν αγαγοι, ως αν μη τοσοούτον αγαθόν αργόν τε και ανόνητον παραδράμοι τον βίον, της ορμής

ούτος του ιερέως αισθόμενος, λανθάνειν εμηχανάτο, άλλο τε προς άλλην ερημίαν μετανιστάμενος.

Επει δε πάσαν καθείς πείραν ο πολὺς εκείνος Φαίδιμος και πάση μηχανή τε και επινοία χρώμενος, ουχ οἶός τε ην προσαγαγεῖν τη ιερωσύνη τον άνδρα, μυρίος ὄμμασι το μη αλώναι ποτέ τη χερσί του ιερέως προφυλασσόμενον, και ην εφάμιλλος σπουδή αμφοτέροις, του μεν ελθεῖν επιθυμούντος, του δε αποφυεῖν τον δώκοντα (ο μεν γαρ ήδει τω Θεώ προσάξειν ιερὸν ανάθημα, ο δε εδεδοῖκει, μη τι γένηται αυτώ προς φιλοσοφίας εμπόδιον οἷόν τι φορτίον η της ιερωσύνης φροντίς επαχθείσα τω βίω), τούτου χάριν ορμή τνίθειότερα περι την προκειμένην σπουδήν επαρθείς ο Φαίδιμος, ουδέν προσχών τω μεταξύ διαστήματι, ὡπερ από του Γρηγορίου διεργετο (τρῶν ημερῶν οδόν εκείνου απέχοντος), αλλά προς τον Θεόν αναβλέψας και ειπών ομοίως εαυτὸν τε κακείνον επί της ὥρας εκείνης υπό του Θεού καθοράσθαι, αντί χειρός επάγει τω Γρηγορίῳ τον λόγον, αφιερώσας τω Θεώ τον σωματικῶς ου παρόντα και αποπληρώσας αυτώ την πόλιν εκείνην, ην συνέβη μέχρι των τότε χρόνων ούτω τη πλάνη των ειδῶλων κατέχεσθαι, ὡστε απείρων ὄντων των οικούντων αυτήν τε την πόλιν και την περίοικον, μη πλείους ευρεθῆναι των επτακαίδεκα τους παραδεδεγμένους τον λόγον της πίστεως.

Ούτω τοίνυν υπελθὼν τον ζυγὸν κατ' ανάγκην, πάντων μετὰ ταῦτα των νομίμων επ' αυτώ τελεσθέντων και βραχύν χρόνον απησάμενος παρά του την ιερωσύνην επικηρύξαντος προς κατανόησιν της κατὰ το μυστήριον ακριβείας, ουκέτι, καθὼς φυσίη ο Απόστολος, σαρκί και αἵματι προσανέχειν ὤετο δεῖν, αλλά θεόθεν ήγει γενέσθαι αυτώ την των κρυφίων φανέρωσιν· και ου πρότερον επεθάρσησε τω του λόγου κηρύγματι, πριν δια τινός εμφανείας εκκαλυφθῆναι αυτώ την αλήθειαν. Σκοπούμενω γαρ αυτώ ποτέ εννύχιον περι του λόγου της πίστεως και παντοίους ανακινούντι λογισμούς (ήσαν γαρ δη και τότε τινές, οι την ευσεβή διδασκαλίαν παραχαράπτοντες, δια της πιθανότητος των επιχειρημάτων αμφιβολον ποιούντες πολλάκις και τοις συνετοῖς την αλήθειαν), υπέρ ης τότε διαγρυπνούντι αυτώ και φροντίζοντι φαίνεται τις καθ' ὑπαρ εν ανθρωπίνω τω σχήματι, γηραλέος το εἶδος, ιεροπρεπής τη καταστολή του ενδύματος, πολλήν επισημαίνων την αρετήν τη περι το πρόσωπον χάριτι και τη καταστάσει του σχήματος. Τον δε καταπλαγέντα τη ὄψει, διαναστήναι μεν της ευνής και ὅστις εἴη μαθεῖν εδείπε και υπέρ τίνος ήκοι. Εκείνου δε καταστεῖλαντος αυτού την ταραχήν της διανοίας εν ηρεμαία φωνή και ειπόντος θείω προστάγματι πεφηνέναι αυτώ των αμφισβητουμένων παρ' αυτού χάριν, ως αν εκκαλυφθείη της ευσεβοῦς πίστεως η αλήθεια, θαρσήσαι τε προς τον λόγον και

βλέπει προς αὐτὸν μετὰ τινός χαράς και εκπλήξεως. Εἶπα ἐκείνου κατ' εὐθὺ τὴν χεῖρα προτεινάντος και οἷον υποδεικνύντος αὐτῷ δια τῆς των δακτύλων εὐθείας το ἐκ πλαγίου φαινόμενον, συμπεριαγαγείν τούτον τῆ εὐθείᾳ τῆς χειρός το ἴδιον βλέμμα, και ἰδεῖν ἀντιπρόσωπον ἕτερον θέαμα τῷ οφθέντι, ἐν γυναικείῳ τῷ σχήματι, κρείπτον ἢ κατὰ ἀνθρώπον· πάλιν δε καταπλαγέντα, συγκλιθῆναι τε προς εαυτὸν τῷ προσώπῳ και ἀμηχανεῖν τῷ θεάματι, μη φέροντα τοῖς οφθαλμοῖς τὴν ἐμφάνειαν (και γὰρ δε το παράδοξον τῆς οπτασίας ἐν τούτῳ μάλιστα ἦν, ὅτι νυκτός ούσης βαθείας, φως τοῖς οφθείσιν αὐτῷ συνεξέλαμψεν, ὡσπερ τινός λαμπράς ἐξαπτομένης λαμπάδος).

Επεὶ οὖν οὐχ οἷός ἦν φέρεν τοῖς οφθαλμοῖς τὴν ἐμφάνειαν, ἤκουσε διαλόγου τινός των οφθέντων αὐτῷ, προς ἀλλήλους τον περὶ του ζητουμένου λόγον διεξιόντων, δι' ὧν οὐ μόνον ἐπαιδεύθη τὴν ἀληθὴ γνῶσιν τῆς πίστεως, ἀλλὰ και δια των ὀνομάτων τους ἐπικρανέντας ἐγνώρισεν, ἐκατέρου αὐτῶν δια τῆς οικείας προσηγορίας ἀνακαλοῦντος τον ἕτερον. Ἀκούσαι γὰρ λέγεται παρὰ τῆς ἐν γυναικείῳ φανείσης τῷ σχήματι παρακαλούσης τον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην φανερώσαι τῷ νέῳ το τῆς εὐσεβείας μυστήριον· ἐκεῖνον δε εἰπεῖν, ἐτοιμῶς ἔχειν και τούτο τῆ μητρί του Κυρίου χαρίσασθαι, ἐπεδὴ τούτο φίλον αὐτῆ, και οὕτως εἰπόντα τον λόγον σύμμετρόν τε και εὐπερίγραπτον, πάλιν μεταναστήναι των ὀψεων. Τον δε παραχρήμα τὴν θεῖαν ἐκείνην μυσταγωγίαν γράμμασιν ἐνημηθήσασθαι και κατ' ἐκείνην μετὰ ταῦτα κηρύσσειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τον λόγον και τοῖς ἐφεξῆς ὡσπερ τινὰ κλήρον τὴν θεόδοτον ἐκείνην διδασκαλίαν καταλιπεῖν, δι' ἧς μυσταγωγεῖται μέχρι του νυν ὁ ἐκείνης λαός, πάσης αἰρετικῆς κακίας διαμείνας ἀπείρατος. Τα δε τῆς μυσταγωγίας ῥήματα ταῦτά ἐστίν.

Εἰς Θεός Πατήρ Λόγου ζώντος, σοφίας υφεστῶσης και δυνάμεως και χαρακτήρος αἰδίου, τέλειος τελείου γεννήτωρ, Πατήρ Υἱοῦ μονογενοῦς. Εἰς Κύριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεός ἐκ Θεοῦ, χαρακτήρ και εἰκὼν τῆς θεότητος, Λόγος ἐνεργός, σοφία τῆς των ὄλων συστάσεως περιεκτικὴ και δύνამης τῆς ὅλης κτίσεως ποιητικὴ, Υἱός ἀληθινός ἀληθινοῦ Πατρός, ἀόρατος ἀοράτου, και ἀφθαρτος ἀφθάρτου, και ἀθάνατος ἀθανάτου, και αἰδῖος αἰδίου. Και ἐν Πνεύμα ἁγίον, ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον, και δι' Υἱοῦ τελείου τελεία, ζωὴ ζώντων ἀπία, πηγὴ ἀγία, ἀγιότης, ἀγιασμοῦ χορηγός, ἐν ᾧ φανεροῦται Θεός ὁ Πατήρ, ὁ ἐπὶ πάντων και ἐν πάσι, και Θεός ὁ Υἱός, ὁ δια πάντων· Τριάς τελεία, δόξη και αἰδιότητι και βασιλεία μη μεριζομένη μηδέ ἀπαλλοτριουμένη.'

Ούτε ουν κτιστόν τι ἢ δούλον εν τη Τριάδι, ούτε επεισακτόν τι, ως πρότερον μεν ουχ υπάρχον, ύστερον δε επεισελθόν. Ούτε ουν ενέλιπέ ποτέ Υἱός Πατρί, ούτε Υἱό Πνεύμα, ἀλλ' ἀτρεπτος και αναλλοίωτος η αυτή Τριάς αεί. Ότω δε φίλον περι τούτου πεισθήναι, ακουέτω της Εκκλησίας, εν η τον λόγον εκήρυττεν, παρ' ος αυτά τα χαράγματα της μακαρίας εκείνης χειρός εις έτι και νυν διασώζεται. Ταύτ' ουχί προς τας θεοτεύκτους εκείνας πλάκας αμιλλάται τη μεγαλοφυΐα της χάριτος; εκείνας δε λέγω τας πλάκας, εν αίς η του θείου βουλήματος ενετυπώθη νομοθεσία. Ως γαρ τον Μωυσέα φησίν ο λόγος έξω του φανομένου γενόμενον και εντός των αοράτων αδύτων τη ψυχή καταστάντα (τούτο γαρ ο γνόφος ανίπτεται), μαθείν τε τα θεία μυστήρια και δί' εαυτού της θεογνωσίας παντός του λαού καθηγήσασθαι, την αυτήν έστι και επί του μεγάλου τούτου κατιδείν οικονομίαν, ώ όρος μεν ην ουκ αισθητόν τι ἢ γεώλοφον, αλλά το ύψος της των αληθινών δογμάτων επιθυμίας, γνόφος δε το τοις άλλος αχώρητον θέαμα, δέλτος δε η ψυχή, τα δε εν ταις πλαξί γραμματα η του οφθέντος φωνή, δι' των απάντων αυτώ τε και τοις παρ' εκείνου μυσταγωγούμενος εγένετο η των μυστηρίων φανέρωσις.

Επειδή τοίνυν παρρησίας τινός και θάρσους δια της όψεως εκείνης πλήρης εγένετο, καθάπερ τις αθλητής αρκούσαν προς τους άθλους εμπειρίαν τε και δύναμιν εκ παιδοτρίβου κτησάμενος, θαρσών αποδύεται προς το στάδιον και προς τους αντιπάλους αγωνίζεται, τον αυτόν τρόπον κακείνος, τη τε καθ' εαυτόν μελέτη και τη συμμαχία της επικρανείσης αυτώ χάριτος, ικανώς την ψυχήν αλειψάμενος, ούτως αντιλαμβάνεται των αγώνων. Ου γαρ άλλο τι χρη καλείν ἢ αγώνας και άθλους πάντα τον καθ' ιερωσύνην αυτου βίον, εν ω πάσαν δια της πίστεως την του αντικειμένου κατηγωνίσαστο δύναμιν. Ευθύς γαρ από της εσχατίας εαυτόν αναστήσας και προς την πόλιν την ορμήν έχνω, εν ἢ έδει τω Θεώ την Εκκλησίαν συστήσασθαι' επειδή έγνω πάντα τον χώρον τη των δαιμόνων απάτη κατακρατούμενον, και του μεν αληθινού Θεού ναόν ουδαμού κατεσκευασμένον, πεπληρωμένην δε πάσαν την πόλιν και την περίοικον βωμών τε ιερών και αφιδρυμάτων, παντός του έθνους ταύτην έχοντος την σπουδήν, όπως αν τα τεμένη των ειδώλων και τα ιερά καλλωπιζοιτο και παραμένοι τοις ανθρώποις η ειδωλομανία, πομπαίς τε και τελεταίς και τοις επιβωμίοις μιάσμασι κρατυνομένη, καθάπερ τις στρατιώτης γενναίος τω κρατούντι της παρατάξεως συμπλακείς, δί' εκείνου το υποχείριον τρέπεται' ούτω και ο μέγας ούτος απ' αυτών των δαιμόνων της αριστείας άρχεται. Τις δε ο τρόπος;

Διερχόμενος γαρ την από της εσχατίας επί την πόλιν οδόν, εσπέρας καταλαβούσης και όμβρου βιασιότερου συνέχοντος, εντός ιερού τινός γίνεται, μετά

των επομένων αυτώ. Το δε ιερόν εκείνο των επισήμων ην, ώ τις φανερά των θεραπευομένων δαιμόνων επιφοίτησις τοις νεωκόροις εγένετο, μαντικής τινός χρησιμωδίας παρ' αυτών ενεργουμένης. Υπελθών δε το ιερόν μετά των συν αυτώ, τα μεν δαιμόνια παραχρήμα τη επικλήσει του ονόματος του Χριστού κατεπτόησεν, τω δε τύπω του σταυρού τον μεμολυσμένον ταις κνίσαις αέρα καθαγνίσας, διήγαγεν, κατά το σύνηθες αυτώ, την νύκτα πάσαν εν προσευχαίς τε και υμνωδίαις διαγρυπνήσας, ώστε μετασκευασθήναι εις προσευχής οίκον τον εβδοελυγμένον τω τε επιβωμίω λύθρω και τοις αφιδρύμασιν. Τούτον δε τον τρόπον της νυκτός αυτώ διανυσθείσης, είχετο πάλιν κατά τον όρθρον της επί το πρόσω πορείας.

Του δε νεωκόρου κατά τον όρθρον την συνήθη προσάγοντος θεραπείαν τοις δαίμοσιν, ειπείν επικρανέντα φασίν αυτώ τα δαιμόνια, άβατον αυτοίς το ιερόν είναι, δια τον εν αυτώ καταμείναντα τον δε καθαρισίος τισί και θυσίαις χρώμενον επιχειρείν δια τούτων πάλιν εισοικίσει τω ναώ τα δαιμόνια, ως δε πάσαν αυτού πείραν προσάγοντος, άπρακτος ην η σπουδή, ουδαμού κατά το σύνηθες υπακουόντων αυτού των δαιμόνων τη επικλήσει, τότε θυμώ και οργή διαναστάς καταλαμβάνει τον μέγαν εκείνον ο νεωκόρος, πάντα απειλών τα δεινότατα και τοις άρχουσιν εισαγγέλλειν και χειρί κατ' αυτού κεχρήσθαι, βασιλεί καταμηνύειν την τόλμαν, ότι δη Χριστιανός ων και θεοίς εχθρός, ετόλμησεν εντός των ανακτόρων γενέσθαι, ου την εισοδον απεστράφθαι την εν τοις ιεροίς ενεργούσαν δύναμιν, και μηκέτι επιχωράζειν τοις τόποις κατά το σύνηθες την μαντικήν των δαιμόνων ενέργειαν. Του δε τον προπετή και απαίδευτον του νεωκόρου θυμόν εν υπερέχοντι φρονήματι καταβάλλοντος και του αληθινού Θεού την συμμαχίαν πάσαις αντιπροβαλομένου ταις απειλαίς και λέγοντος τοσοούτον πεποθέναι τη δυνάμει του υπερμαχούντος αυτού, ώστε κατ' εξουσίαν έχειν απευλάυνειν τε αυτούς όθεν αν βούληται και εισοικίξειν ος αν εθέλη τόποις, και τας αποδειξεις ων έλεγεν ήδη παρέξειν υποσχνουμένου, θαυμάσαντα τον νεωκόρον και καταπλαγέντα το μέγεθος της εξουσίας, απ' αυτών τούτων δεΐξαι την δύναμιν, προσκαλέσασθαι και πάλιν εντός ποιήσαι του ιερού τα δαιμόνια. Ακούσαντα δε τούτο τον μέγαν, απορρήξαι τι του βιβλίου τμήμα βραχύ και δούναι τούτο τω νεωκόρω, προστακτικήν τινά φωνήν κατά των δαιμόνων χαράξαντα ην δε τα γράμματα επ' αυτής της λέξεως ταύτα

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΤΩ ΣΑΤΑΝΑ, ΕΙΣΕΛΘΕ.

Λαβόντα δε τον νεωκόρον αναθείναι τω βωμώ το βιβλίον, είπα προσαγαγόντα τας συνήθεις αυτοίς κνίσας και τα μιάσματα, πάλιν ιδείν άπερ εώρα το πρότερον, πριν

εξοικισθῆναι του εδωλείου τους δαίμονας. Τούτων δε γεγονότων, έννοϊαν αυτόν λαβείν του θείαν είναι τινά παρά τω Γρηγορίω την δύναμιν, δί ης εφάνη των δαιμόνων επικρατέστερος. Καταλαβόντα δε κατά σπουδήν πάλιν αυτό, πριν εν τη πόλει γενέσθαι, μαθείν ηξίωσε παρ' αυτου το μυστήριον και τις ο Θεός εκείνος ο την των δαιμόνων φύσιν υποχειρίαν έχων. Ειπόντος δε δί ολίγων του μεγάλου το της ευσεβείας μυστήριον, παθειν τι τον νεωκόρον οϊον εικός τον των θείων αμύητον· και μικρότερον οϊηθῆναι της περι Θεού υπολήψεως, το πεισθῆναι δια σαρκός πεφηνέναι τοις ανθρωπος το Θεϊον. Του δε μη λόγος ειπόντος την περι τούτου πίστιν κρατύνεσθαι, τοις δε των γνομένων θαύμασι το πιστόν έχειν, ζητήσαι έτι παρ' αυτου θαύμα τον νεωκόρον ιδείν, ως ειθ' ούτω προσαχθῆναι δια του γνομένου προς την της πίστεως συγκατάθεσιν. Ένθα δη το πάντων απιστότατον λέγεται πεποικέναι το μέγα θαύμα τον μέγαν εκείνον. Επιζητούντος γαρ του νεωκόρου λίθον τινά των ευμεγεθών των κατ' οφθαλμούς αυτώ προφανομένων, δίχα χειρός ανθρωπίνης κνηθῆναι, δια με μόνης της κατά την πίστιν δυνάμεως, προστάγματι του Γρηγορίου προς έτερον μετατεθῆναι χώρον· μηδέν αναβαλλόμενον τον μέγαν εκείνον, ευθύς προστάξει καθάπερ εμπύχω τω λίθω μεταβῆναι προς εκείνον τον τόπον, ον ο νεωκόρος υπέδειξεν. Τούτου δε γενομένου, παραχρήμα πιστεύσαι τω λόγω τον άνδρα, και πάντα καταλιπόντα, γένος, οικίαν, γαμετήν, παιδας, φίλους, ερωσύνην, εστίαν, κτήματα, αντί πάντων των προσόντων αυτώ ποιήσασθαι του συνείναι τω μεγάλω και συμμετέχειν των πόνων αυτώ και της θείας εκείνης φιλοσοφίας τε και παιδεύσεως.

Σιγάτω προς ταύτα πάσα τεχνική των λογογράφων περίνοια τας επαυξήσεις των θαυμάτων δια τινός ρητορείας επί το μεζον εξαίρουσα. Ου γαρ τοιούτόν εστιν εν τοις ειρημένοις το θαύμα, ως τη δυνάμει του λέγοντος έλαττον αν ή μεζον εαυτου γενέσθαι. Τί γαρ τις ειπών παρά τα ειρημένα προσθήκην δώσει το θαύματι; Πώς δ' αν τις ελαττώσειε τοις ακούουσιν επί τω γεγονότι την έκπληξιν; Λίθος αφίστησι των λίθων τους δεδουλωμένους τοις λίθοις, λίθος κήρυξ της θείας πίστεως και οδηγός τοις απίστοις εις σωτηρίαν γίνεται, ου φωνή τίνι και λόγω την θείαν δύναμιν ανακηρύσσων, άλλ' οκις εποίει δεικνύς τον Θεόν υπό του Γρηγορίου καταγγελλόμενον, ώ πάσα κατά το ομότιμον υποχείριος πείθεται κτίσις, ουχ όσον αισθητικόν μόνον και έμπνουν και έμπυχον, άλλ' ει τι και τούτων εστιν εκτός, ούτω δέχεται το του θεράποντος επίταγμα, ως ουκ αμοιρούντα της αισθήσεως. Ποία γαρ ακοή του λίθου; Ποία της του κελεύοντος εξουσίας αισθησις; Τίς δυναμικ εν αυτώ μεταβατική; Ποία μελών τε και άρθρων διασκευή; Αλλά πάντα ταύτα και τα τοιαύτα λίθω η του

κελεύοντος δύναμις γίνεται, προς ήν ιδών ο νεωκόρος εκείνος ευθύς την γινομένην επί πλάνη της ανθρωπίνης φύσεως απάτην των δαιμόνων ενόησέ τε και εβδελύξατο και προς τον αληθινόν Θεόν μετετάξατο, δια των παρά του δούλου γεγενημένων το άφραστον της του Δεσπότου δυνάμεως λογισάμενος.

Ει γαρ τοσαύτη του δούλου η δύναμις, ως ρήματι κινείν τα ακίνητα και τοις απύχοις διακελεύεσθαι, πόσην εικός εστί περιουσίαν δυνάμεως εν τω Δεσπότη του παντός κατανοήσαι, ου το θέλημα οίον τις ύλη και κατασκευή και δύναμις αυτού τε του κόσμου και των εν αυτώ πάντων και των υπέρ τούτον όντων εγένετο; Εντεύθεν ο μέγας εκείνος της κατά των δαιμόνων αριστείας αρξάμενος και οίον τις τρόπαιον κατά των νικηθέντων τον νεωκόρον περιαγόμενος προκαταπλήξας τε τη φήμη τα έθνος, ούτως ήδη μετά πεποθήσεώς τε και παρρησίας εις την πόλιν εισήλαυνεν, ουχ άρμασι και ίπποις και ημίονοις και τω πλήθει των παρεπομένων επικομπάζων, αλλά ταις αρεταίς εν κύκλω δορυφορούμενος, πανδημεί δε πάντων προχεθέντων των οικητόρων του άστεος, ως επί τινά καινού θεάματος ιστορίαν και πάντων ιδείν προθυμουμένων, τις εκείνος εστί ο Γρηγόριος, ος άνθρωπος ων, των νομιζομένων παρ' αυτοίς είναι θεών, καθάπερ τις βασιλεύς εξουσίαν έχει, προστάγματι φέρων και άγων όπουπερ αν εθέλοι τα δαιμόνια και όθεν αν βούληται, προς το δοκούν εξοικίζων τε και ενοικίζων, ώσπερ τα ανδράποδα, και τον θεραπευτήν εκείνον φέρει, καθάπερ εν εξουσία τινί δουλωσάμενος, υπεριδόντα μεν της τιμής εν ή το πρότερον ήν, των δε προσόντων πάντων την μετ' αυτού διαγωγήν αλλαξάμενον.

Τοιαύτη δε γνώμη πάντων προσδεχομένων αυτόν προ του άστεος, επειδή κατ' αυτούς εγένετο, πάντων εις εκείνον ατενώς αποβλεπόντων, καθάπερ ύλην άψυχον παριών τους ανθρώπους, προς ουδένα των εντυγχανόντων στρεφόμενος και κατ' ευθείαν επί την πόλιν βαδίζων, πολύ μάλλον αυτούς εις έκπληξιν ήγαγεν, υπέρ την φήμην τοις ορώσι φανόμενος. Το γαρ πρώτως εισελαύνοντα πάλει μεγάλη, μηδεμιάς συνηθείας τοσαύτης προϋπαρχούσης αυτώ, έπεπα μη καταπλαγήναι δήμον τοσοούτον επ' εκείνω συνειλεγμένον, άλλ' οίον δί ερήμου βαδίζοντα, προς εαυτόν μόνον και προς την οδόν αποβλέπειν, προς ουδένα των περι αυτόν επιστρεφόμενον ηθροισμένων, τούτο υπέρ την εν τω λίθω θαυματοποιίαν τοις ανθρώποις εδόκει. Τούτου χάριν, ολιγοστών όντων, καθώς εν τοις φθάσασιν ειρήται, των προ της επιστασίας αυτού καταδεξαμένων την πίστιν, ως πάσης της πόλεως αυτού την κερωσύνην τιμώσης, ούτως εισήει στενοχωρούμενος απανταχόθεν τοις παραπέμπουσιν. Επει δε πάντων ομού ευθύς, ότε της φιλοσοφίας ήπτετο, καθάπερ τινός άχθους εαυτόν ηλευθέρωσε, καίπερ ην αυτώ των προς την ζωήν αναγκαίων

ουδέν, ουκ αγρός, ου τόπος, ουκ οικία, αλλά πάντα ην αυτός εαυτώ (μάλλον δε η αρετή και η πίστις πατρὶς αὐτῶ ην και εστία και πλούτος) ὥς ουν της μεν πόλεως εντός ην, οἶκος δε αὐτῶ προς ανάπαυσιν ουδαμού, ου της εκκλησίας, ουκ ἴδιος, θορυβουμένων των περί αὐτόν και ὅπως αν καταχθειή και παρά τίνι την σκέπην εὔροι διαπορούντων.

Τί ταῦτα, φησί προς αυτοὺς ο διδάσκαλος, ὡσπερ ἔξω της του Θεοῦ σκέπης ὄντες, διαπορεῖτε, ὅπου χρη διαναπαῦσαι τα σώματα; Μικρός υμῖν οἶκος εἶναι ο Θεός δοκεῖ, εἶπερ εν αὐτῶ ζῶμεν και κινούμεθα και εσμέν; Ἡ στενοχωρεῖσθε τη ουρανίῳ σκέπη και ζητεῖτε παρά τούτο καταγώγιον ἄλλο; Εἰς οἶκος υμῖν ἔστω δια σπουδῆς ο εκάστου ἴδιος, ο δια των αρετῶν οικοδομούμενος και εις ὑψος ανατεινόμενος. Τούτο λυπεῖτω μόνον, μη το τοιούτον ημῖν οικητήριον ἀπαράσκευον ηἴ αι γαρ των γηῖνων τοίχων περιβολαί τοις εν αρετῆ ζῶσι κέρδος ου φέρουσι. Μάλλον δ' αν εικότως ὑπὸ των εν κακία μολυνομένων η των τοίχων χρεια σπουδάξεται ὁτι προκάλυμμα πολλάκις των κρυπτῶν της αισχύνης ο οἶκος γίνεται. Οἱς δε δὲ αρετῆς ο βίος εσπούδασται, ουκ ἔχουσιν οἱ τοῖχοι ὅτι περικαλύψωσιν.

Ταῦτα δε προς τους συνέντας διεξιόντος, επιστάς τις των επισήμων ἀνὴρ, γένει και πλούτῳ και τη λοιπῆ δυναστεία τοις πρώτοις ενναριθμῶν (Μουσώνιος ὄνομα τῷ ἀνδρὶ), ὡς εἶδεν πολλοὺς περί την αὐτὴν σπουδὴν προθυμουμένους, ὅπως αν τοις ἴδιοις οἰκοις τον ἀνδρα δέξοντο, φθάσας τους ἄλλους, υφαρπάξει την χάριν, εαυτῶ παρακαλῶν ἐπιξενωθῆναι τον μέγαν και τιμήσαι τη εισόδῳ τον οἶκον, ὡς αν σεμνότερός τε και αοιδίμος τῷ μετὰ ταῦτα γένοιο βίῳ, του χρόνου και τοις εφεξῆς την μνήμην της τοιαύτης τιμῆς παραπέμποντος.

Επεὶ δε και ἄλλοι πολλοὶ συνδραμόντες περί των ομοίων ἰκέτευον, δίκαιον εἶναι κρίνας δοῦναι την χάριν τῷ προκατάρξαντι, τους ἄλλους δια την των λόγων φιλοφροσύνης διασπασάμενός τε και ἀντιπηήσας, παρά τῷ προσλαβόντι κατάγεται. Εἰ δε διηγηματικῆ τις εστὶ και ἀκατάσκευος των περί αὐτοῦ λόγων η ἱστορία, τας εκ περνοίας τινός εφευρισκομένας τοις πράγμασιν ἐπαυξήσεις εκουσίως του ημετέρου παραλιπόντος λόγου, γένοιο αν και αὐτὴ τοις ὀρθῶς τα πράγματα κρίνουσιν ου μικρὰ μαρτυρία, του μηδὲν δὲ ἐπινοίας ἐπαυξῆσθαι τῷ μνημονευομένῳ τα θαύματα, ἀλλ' ἀρκεῖν την μνήμην των κατ' αὐτόν πραγμάτων προς τελειότατον ἔπαμον ὁἷον τι κάλλος αυτοφυές ἐπὶ προσώπου, ουδεμιὰ περιεργία κομμωτικῆς τέχνης ἐπανθιζόμενον. Ὅντων δε των προκατηγουμένων τον λόγον εν ὀλίγῳ τῷ ἀριθμῷ, πρην παρελθεῖν την ἡμέραν και εν δυσμαίς γενέσθαι τον ἥλιον, τοσούτοι παρά την

συντυχίαν προσέθεντο, ὥστε προς σύστημα λαοῦ το πλήθος των πεπιστευκότων  
ικανῶς ἔχεν.

Ὁρθρος, και πάλιν ἐπὶ θύραις ο δῆμος, αυτοί τε και γυναῖκες και παῖδες και το  
γηραιὸν της ηλικίας και οἱ τισὶν ἢ ἐκ δαιμόνων ἢ ἐξ ἄλλης τινός ἐπηρείας, ἢ  
συμφορὰ περὶ το σῶμα ἢ και ἐν μέσοις ἐκεῖνος προς την ἐκάστου των συνειλεγμένων  
χρείαν ἀρμοδίως τη δυνάμει του Πνεύματος μεριζόμενος, κηρύσσων, συνεξετάζων,  
νουθετῶν, διδάσκων, ἰώμενος. Τοῦτω γὰρ δη μάλιστα προσήγετο τους πολλούς τω  
κηρύγματι, ὅτι συνέβανεν ἡ ὄψις τη ἀκοή, και δι' ἀμφοτέρων της θείας δυνάμεως  
ἐπέλαμπεν αὐτῶ τα γνωρίσματα. Την μεν γὰρ ἀκοήν ο λόγος, τας δε ὄψεις τα περὶ  
τους ασθενούντας ἐξέπληττε θαύματα. Ο πενθῶν παρεκαλείτο, ο νέος ἐσωφρονίζετο,  
ο γηραιός τοις καθήκουσι λόγοις ἐθεραπεύετο. Δούλοι προς δεσπότας οἰκείως ἔχεν,  
οι κρατούντες τοις υποχειρίοις φιλανθρωπεύεσθαι, ο πενόμενος ἕνα πλούτον εἶναι την  
ἀρετήν ἐδιδάσκετο, ἢ τις πᾶσι πρόκειται κατ' ἐξουσίαν ἢ κτήσις, ο τω πλούτῳ κομῶν  
καταλλήλως ἐνουθετεῖτο, οἰκονόμος εἶναι των προσόντων οὐ κύριος διδασκόμενος.  
Γυναξί τα πρόσφορα, παῖσι τα σύμμετρα, πατράσι τα πρέποντα νέμων, και πάντα  
πᾶσι γενόμενος, τοσοῦτον ἐαυτῶ λαὸν ἀθρόως τη συνεργίᾳ του Πνεύματος  
παρεστήσατο, ὥστε προς ναοῦ κατασκευὴν ὀρμήσαι, πάντων χρήμασι τε και σώμασι  
προς την σπουδὴν ὑπουργούντων.

Οὗτός ἐστιν ο ναός, οὐ τας ἀρχὰς ἐκεῖνος της κατασκευῆς κατεβάλετο,  
ἐπεκαλλώπισε δε τις των μετ' ἐκείνον, ἐκεῖνου ἀξίως, ο μέχρι του παρόντος  
δεικνύμενος, ὃν ο μέγας ἐκεῖνος εὐθύς ἐπιστάς, οἷον τινὰ θεμέλιον και κρηπίδα της  
ἰδίας ἱερωσύνης τω περικρανεστάτῳ της πόλεως ἐναπέθετο, θεῖα τινὶ δυνάμει  
τελειώσας το ἔργον, ὡς τω μετὰ ταῦτα μαρτυρεῖται χρόνῳ. Σεισμοῦ γὰρ ποτὲ  
βαρυτάτου τη πόλει ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις γεγεννημένου και πάντων μικροῦ δειν  
ἀρδην ἀπολωλότων, των τε δημοσίων και των ἰδιωτικῶν οἰκοδομημάτων ἀπάντων  
ερείπωθέντων και ἐρημωθέντων, μόνος ἔμεινεν ο ναός ἐκεῖνος ἀρραγῆς τε και  
ἀσειστος, ὡς και δια τούτου φανερόν εἶναι και μεθ' οἴας δυνάμεως ο μέγας ἐκεῖνος  
των κατ' αὐτὸν παργμάτων ἀντελαμβάνετο.

Ἀλλὰ ταῦτα μεν πολλοῖς ὕστερον χρόνοις εἰς μαρτυρίαν της του μεγάλου  
πίστεως παρὰ της θείας ἀπεδείχθη δυνάμεως. Τότε δε τοῖς ἀποστολικοῖς θαύμασι των  
τε κατὰ την πόλιν και την περίοικον ἀπάντων ἐκπεπληγμένων και παν το παρ' αὐτοῦ  
λεγόμενόν τε και γινόμενον, θεῖα δυνάμει πράττεσθαι τε και λέγεσθαι πεπιστευκότων  
βιωτικῶν ἀμφισβητημάτων, ἄλλο τι δικαστήριον ὄντο εἶναι αυτοῖς κυριώτερον, ἀλλὰ

πάσα κρίσις και πάσα δυσδιεξόδευτος πραγμάτων πλοκή ταις εκείνου συμβουλίας διελύετο. Ὅθεν ευνομία τε και ειρήνη κοινή τε και πάσι και τοις καθ' ἕκαστον δια της εκείνου χάριτος ην, και πολλή των αγαθών η επιδοσις, ἴδια τε και κοινή, μηδεμιάς κακίας την προς αλλήλους ομόνοιαν επικοπούσης. Ουκ άκαιρον δ' αν ίσως ειη, μιας αυτού κρίσεως μνήμην ποιήσασθαι, ως αν, κατά την παροιμίαν, όλον ημίν γένηται καταφανές εκ του κρασπέδου το ύφασμα. Και γαρ η θεία Γραφή, πολλάς του Σολομώντος κρίσεις τοις υπηκόοις δικάσαντος, ηρκέσθη δια μιας πάσαν του ανδρός παραστήσαι την σύνεσιν, ότε ταις δύο μητράσι δικάζων, επειδή ανεξέλεγκτον ήν το αδίκημα, κατά το ίσον εκατέρας αυτών, το μεν τεθνηκός παιδίον ου προσεμένης, του δε περιόντος αντεχομένης, έγνω δ' επινοίας ανηχνεύσαι την κεκρυμμένην αλήθειαν. Επειδή γαρ αμάρτυρον ην το αδίκημα και ισοστάσιος εφ' εκατέρων ή τε ου ψεύδους και η της αληθείας υπόνοια, την φύσιν εις μαρτυρίαν της αληθείας εαυτώ παρεστήσατο, δια της σεσοφισμένης απειλής τον σκοπόν της διανοίας επικρουψάμενος. Προστάξας γαρ δήθεν του τε περιόντος και του τεθνηκός το σώμα κατά το ίσον ξίφει διατμηθέντων αμφοτέραις προσνεμηθήναι τα των τέκνων ημίτομα, παρέδωκε τη φύσει της αληθείας την κρίσιν του πράγματος. Ως γαρ η μεν ασμένως το προστεταγμένον εδέξατο και τον δήμιον ήπειγεν, η δε συγκινηθείσα τοις μητρώοις σπλάγχνοις, ηττήσθαι διωμολόγει, φείσασθαι του τέκνου παρακαλούσα (χάριν γαρ ειχεν, ει οπωσούν το νήπιον σώζοπο), τούτο κριτήριο της αληθείας ο βασιλεύς ποιησάμενος, τη κατά το εκούσιον την νικώσαν ψήφον χαρίζεται, λογισάμενος ότι η αφειδούσα της του τέκνου σφαγής κατηγορείται παρά της φύσεως και ως ουκ ούσα μήτηρ εκείνου ου κατεπείγει τον θάνατον.

Τίνα τοίνυν και ημείς κρίσιν του μεγάλου Γρηγορίου διηγησόμεθα; Δύο τινές αδελφοί, νέοι την ηλικίαν, άρτι τον πατρών εν εαυτοίς διελόμενοι κλήρον, λίμνης αντεποιοούντο μιας, πάσαν έχειν φιλονεικούντες εκάτερος και ου παραδεχόμενος τον άλλον ο έτερος εις κοινωνίαν της κτήσεως. Γίνεται ουν της δίκης κύριος ο διδάσκαλος, και κατά τον τόπον γενόμενος, τοις ἴδιοις αυτού νόμοις εκέχρητο προς την διάπαν, εις καταλλαγάς άγων και συμβήναι παρακαλών δια φιλίας τους νέους και το της ειρήνης κέρδος προτιμότερον των εκ της προσόδου ποιήσασθαι. Την μεν γαρ εις αεί παραμένειν και ζώσι και τελευτήσασιν, των δε πρόσκαιρον μεν την απόλαυστιν, ακωνίαν δε τη επί την αδικία κατάκρισιν έχει και όσα εικός ην εκείνον λέγειν, καταστέλλοντα το ατακτούν της νεότητος.

Επει δε άπρακτος ην η παράκλησις και η νεότης εφλέγμαμεν και εις θυμόν εξεκαίετο πλείονι τη ελπίδι του κέρδους περιουδαίνουσα και στρατός εκατέρωθεν εκ

των υποχειρίων παρεσκευάζετο, πολυχειρία φονώσα θυμῷ και νεότητι στρατηγούμενη και ὠριστο της συμπλοκής ο καιρός, μελλούσης δε κατά την υστεραίαν της μάχης εξ εκατέρων συρρήγνυσθαι, παραμείνας τας ὄχθαις της λίμνης ο του Θεοῦ ἄνθρωπος και διακαρτερήσας εν αγρυπνία την νύκτα, μωσαϊκὴν τίνα θαυματουργίαν ἐπὶ του ὕδατος ἔδειξεν, ου πληγὴν ῥάβδου προς δύο τμήματα τον βυθὸν διασχίσας, ἀλλ' ευχήν πάσαν αὐτήν αθρόως αποχερσώσας, ἠπειρον ἔδειξεν τῷ ὄρθρῳ την λίμνην, ξηρὰν τε και ἀνικμον, ως μηδέ εν τοῖς κοίλοις ἔχεν τι του ὕδατος λείψανον, την προς της ευχής πελαγίζουσιν. Και ο μὲν ταῦτα τη θεῷ δυνάμει δικάσας, πάλιν προς εαυτὸν ανεχώρει, τοῖς δε νέοις η εκ των ἔργων ἀπόφασιν την φιλονεικίαν δέλυσεν. Μη γὰρ ὄντος του υπέρ ου των κατ' ἀλλήλων ἐξήρτουον πόλεμον, εἰρήνην τον θυμὸν διεδέξατο και πάλιν εαυτήν εν τοῖς ἀδελφοῖς η φύσιν ἐγνώρισεν. Και νυν ἐστὶν ἰδεῖν της θεῖας ἐκείνης ἀποφάσεως ἐναργή τα σημεῖα. Κύκλω γὰρ τη ποτὲ λίμνης ἴχνη τινὰ της του ὕδατος ἐπικλύσεως εἰς ἔτι και νυν διασώζεται. Το δ' ὅσον βύθιον ἦν τότε και εν τῷ πυθμένι του ὕδατος, ἅπαν μετεσκευάσθη εἰς ἄλσιν και οἰκισμὸν και λειμώνας και ἄροσιν.

Ταύτης οἶμαι της δίκης μηδ' αν αὐτὸν ἐκεῖνον τον ονομαστὸν Σολομώντα των πρωτείων ἀμφισβητήσαι. Τι γὰρ τοσοῦτον εἰς ἀρετήν, ἀποσώσαι το των μητρῶων δύο μαζῶν βρέφος ἐνουπομάζιον, ω το ἴσον ἦν πάντως εἰς σωτηρίαν, εἴτε παρὰ της γεννησαμένης, εἴτε και παρὰ της ἐτέρας εαυτῷ τα της ἀνατροφῆς ἐσπουδάζετο, ἢ δύο νεανίας βραβεύσαι την σωτηρίαν, οἱ νυν ἐπὶ τα του βίου πράγματα παρελθόντες, εν ἀκμῇ της νεότητος κατ' αὐτὸ της ηλικίας το ἄνθος του θυμοῦ προς τον κατ' ἀλλήλων φόνον αὐτοῖς παροιστρήσαντος, ἐμελλον θέαμα πικρὸν τοῖς τότε μετ' ὀλίγον ἐπιδειχθήσεσθαι, κατ' ἀλλήλων τας χεῖρας οπλίσαντες, ἐφ' ὧν ἐλπίς ἦν, ἢ ἀμφοτέρους ὑπ' ἀλλήλων φθαρῆσεσθαι, ἢ τον ἕνα γενέσθαι πάντως εν τῷ της ἀδελφοκτονίας μιάσματι; Ἴνα παρῶμαι τους εκατέρους τούτων συμπαρατασσομένους εν τῷ ἴσῳ θυμῷ, οἱς εἰς ὄρος της κατ' ἀλλήλων ὁρμῆς, ο των ἀντιπαγμένων θάνατος ἦν. Ο τοῖνυν ἤδη κατ' αὐτῶν κυρωθεῖσαν ὑπὸ της του πονηροῦ στρατηγίας την του θανάτου ψύφον δια της ευχῆς ἀναλύσας και την φύσιν πάλιν προς εαυτήν καταλλάξας και μεταβαλὼν εἰς εἰρηνικὰς ευφροσύνας την περί τους φόνους σπουδῆν, πόσω μάλλον εἰκότως ἐπὶ τη κρίσει θαυμάζοιτο παρὰ τον την κακουργίαν της ἐταιρίδος φωράσαντα; Το γὰρ ἐπὶ τῷ ὕδατι θαῦμα, πως αθρόως εἰς χέρσον μετεσκευάσθη το πλώμιον και πεδῖον ἐγένετο και κοῖλον η λίμνη, και πως η ἀντὶ θαλάσσης οὔσα τῷ τόπῳ το πρότερον, νυν προς καρπῶν ἀνεῖσι φορὰν, τούτο σιγὰν,

οίμαι, καλώς ἔχειν μάλλον ἢ διεξέναι τω λόγῳ, μη δυναμένῳ κατ' αξίαν συνεπαρθῆναι τῷ διηγήματι.

Τι γὰρ τοιοῦτον ἐν τοῖς ἀναγράφοις θαύμασι μεμαθήκαμεν, ὡς δύνασθαι εἰς ἴσον ελθεῖν τούτῳ διὰ συγκρίσεως; Ἔστησεν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς τὸ τοῦ Ἰορδάνου ρεῖθρον, ἀλλ' ἕως ἡ κιβωτὸς ἦν ἐν τῷ ὕδατι. Περαιωθέντος δὲ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς κιβωτοῦ διελθοῦσης, ἀπέδωκε πάλιν τῷ ρεῖθρῳ τὸ σύνηθες. Γυμνοῦται τοῦ ὕδατος ἐν τῷ Ερυθραίῳ πελάγει τὸ τοῦ βυθοῦ υποκείμενον, ἀπωσθείσης ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐπὶ τὰ πλάγια τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ ὁ χρόνος τοῦ θαύματος ἦν ἡ τοῦ στρατοῦ πάροδος, ἡ διὰ τοῦ ξηροῦ κατὰ τὸν βυθὸν γενομένη. Μετὰ τοῦτο δὲ πάλιν μία τοῦ ὕδατος ἡ ἐπικράνεια γίνεται καὶ τὸ πρὸς ὀλίγον διαιρεθὲν συνεκλύσθη. Ἐνταῦθα δὲ ὁ ἀπαξ γενόμενον ἔμεμεν οἷον ἐγένετο, ὡς μὴ ἀπιστεῖσθαι τῷ χρόνῳ τὸ θαῦμα, διὰ τῶν φαινομένων εἰς τὸ διηνεκές μαρτυρούμενον. Τα μὲν δὲ κατὰ τὴν λίμνην λεγόμενά τε καὶ δεκνύμενα τούτον ἔχει τὸν τρόπον. Ἔτερον δὲ μετὰ τοῦτο θαῦμα τοιοῦτον παρ' αὐτοῦ δείκνυται τε καὶ μνημονεύεται.

Ποταμὸς τις παρ' αὐτοῖς διαρρεῖ τὸν χώρον, αὐτῷ τῷ ὀνόματι τὸ τραχὺ καὶ ἀνήμερον ἐπισημαίνων τοῦ ρεύματος· Λύκος γὰρ, διὰ τὸ βλαπτικὸν εἶναι, παρὰ τῶν προσοικούντων ἐπονομάζεται. Οὕτῳ πολὺς μὲν καὶ ἐκ τῶν πηγῶν καταφέρεται τῆς Ἀρμενίας, τῆς χώρας αὐτῷ διὰ τῶν υπερκειμένων ὀρῶν δαψιλὲς ἐπιχορηγούσης τὸ ρεῖθρον, κοῖλος δὲ πανταχοῦ τὰς ὑπωρείας τῶν κρημνῶν υπορρέων πολὺ μάλλον τὰς χειμερίας χαράδρας ἀποτραχύνεται, πάσας εἰς εαυτὸν τὰς ἐκ τῶν ὀρῶν συρροίας υπολαμβάνων. Ἐν δὲ τῷ ὑπὶ τῆς χώρας, δὴ τῆς διεξέρχεται, πολλάκις τὰς ἐκατέρωθεν κρηπίσι στενοχωρούμενος, κατὰ τι μέρος υπερχεῖται τῆς ὄχθης κατὰ τὸ πλάγιον, ἀπαν ἐπικλύζων τῷ ρεῖθρῳ τὸ υπερκείμενον, ὥστε συνεχεῖς κατὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῖς παροικοῦσι τῷ τόπῳ τοὺς κινδύνους ἐπάγεσθαι, αὐρὶ τῶν νυκτῶν ἢ καὶ μαθ' ἡμέραν πολλάκις τοῦ ποταμοῦ τοῖς ἀγροῖς ἐπεμβαίνοντος. Ὅθεν οὐ φυτὰ μόνον καὶ σπέρματα καὶ βοσκήματα τῆ των ὑδάτων φορὰ διεθείρετο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἠπτετο τῶν οἰκητόρων ὁ κίνδυνος, ἀπροόπτως ἐν τῇ ἐπικλύσει τοῦ ὕδατος ἐν τὰς οἰκίας ναυαγούντων.

Τῶν τοίνυν προκατορθωθέντων τῷ μεγάλῳ θαυμάτων εἰς ἀπαν διαπεφοιτηκότεν τὸ ἔθνος, ἀναστάντες οἱ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῷ ποταμῷ προσοικούντες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες πανδημεῖ πάντες ἰκέται τοῦ μεγάλου γίνονται, δεόμενοι λύσιν αὐτοῖς τινὰ τῶν κακῶν ἐξ ἀνελπίστων πορίσασθαι. Ἄπαντα γὰρ ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν ἔλεγε δύνασθαι, ὅσα τὰς ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις καὶ διανοίαις

εστίν αμήχανα. Μηδέν γαρ των εις βουλήν τε και δύναμιν ανθρωπίνην ηκόντων παρ' αυτών ελλεκθήναι, λίθοις και χώμασι και ει τι άλλο προς τα τοιαύτα των κακών είωθεν επινοείσθαι, πάντα πεποηκότων και αντισχείν προς την του κακού μη δυνηθέντων φοράν. Και ως αν μάλιστα παρ' αυτών εναχθείη προς έλεον, αυτόπτην ηξίου γενέσθαι της συμφοράς και μαθείν ως ουτε δυνατώς είχαν μεταθείναι την οικησιν και ότι πάντοτε αυτοίς ο θάνατος επί τη ορμή κείται του ύδατος.

Γενόμενος τοίνυν κατά τον τόπον (ουδείς γαρ όκνος αυτώ την προς το αγαθόν σπουδήν διεκώλυεν), ουτε οχήματος, ουτε ίπων, ουτε άλλου τινός των διαγαγείν αυτόν δυναμένων προσδεθείς, αλλά βακτηρία τμή στηριζόμενος, πάσαν διήνυσε την οδόν, και άμα προσφιλοσοφών τοις της οδού κοινωνούσιν αυτώ περι την υψηλοτέρας ελπίδος, εν οίς αεί κατά το προηγούμενον διατρίβων, τα άλλα πάρεργα της προτιμοτέρας εποικίτο σπουδής. Ως ουν υπεδείχθη παρά τε των προκαθηγησαμένων η του ρείθρου παρατροπή, εις βαθείαν χαραδρωθέντος του τόπου φάραγγα δια της των υδάτων εμπώσεως, ταύτά φησί προς τους συνειλεγμένους.

Ουκ έστιν ανθρώπων, αδελφοί, το διαλαμβάνειν όροις την του ύδατος κίνησιν· μόνης της θείας δυνάμεως έργον το τοιούτόν εστίν, εντός όρων κατακλείειν την των υδάτων φοράν. Ούτω γαρ φησί προς τον Θεόν ο προφήτης ότι «όριον έθου, ο ου παρελεύσεται». Μόνω τω Δεσπότη της κτίσεως Χριστώ η των στοιχείων φύσις εστίν υποχείριος, εν οίς αν ταχθή τόποις, εις το διηγεκές παραμένουσα. Επειδή τοίνυν ο Θεός εστίν ο νομοθετών τους όρους τοις ύδασι, μόνος αν εκείνος τη ίδια δυνάμει και του ποταμού τούτου την αταξίαν πεδήσειεν.

Είπεν, και οίον ένθους εξ επιπνοίας θειοτέρας γενόμενος και μεγάλη τη φωνή τον Χριστόν αυτώ σύμμαχον προς το προκείμενον ελθειν επαυξάμενος, καταπήγγυσι την βακτηρίαν, ην δια χειρός έφερεν, κατά τον διεφθορότα τόπον της όχθης. Διάβροχος δε ούσα κατ' εκείνο η γη και σομφώδης, ραδίως υπενόστησε κατά το βάθος, τω τε βάρει της βακτηρίας άμα και τη χειρί του πηγνύντος υπείξασα. Είπα τούτο καθάπερ τι κλείθρον γενέσθαι και κώλυμα της των υδάτων αταξίας τω Θεώ επευξάμενος, πάλιν υπέστρεφεν, έργω δείξας ότι παν το παρ' εκείνου γνόμενον υπό θείας ενηργείτο δυνάμεως. Ευθύς γαρ ου μετά πολύν χρόνον η μεν βακτηρία ταις όχθαις ερριζωθείσα, δένδρον εγένετο, τω δε ρείθρω το φυτόν όρος επάγη, και μέχρι του νυν τοις επιχωρίοις θέαμα γίνεται το φυτόν και διήγημα. Όταν γαρ εξ επομβρίας τε και χειμάρρων ο Λύκος εκείνος πλημμυρών κατά το σύνηθες και τραχυνόμενος

φέρηται, φοβερός επικαχλάζων τω ρεύματι, τότε περί τον πυθμένα του δένδρου κατά το άκρον επικραύσας τω ύδατι, πάλιν ογκωθείς κατά το μέσον συστέλλει το ρεΐθρον και οΐον φοβούμενος εμπελάσαι τω δένδρω, κυρτώ τω κύματι παραμείβει τον χώρον .

Τοιαύτη του μεγάλου Γρηγορίου η δύναμις, μάλλον δε του Θεού του ενεργούντος εν εκείνω τα θαύματα. Καθάπερ γαρ υποχείρια τις ούσα των στοιχείων η φύσις εδείκνυτο προς το δοκούν αλλασσομένη τοις επάγμασιν, ώστε λίμνην μεν εις πυροφόρον χώραν μετατεθήναι, τας δε χαράδρας του ύδατος οικισθήναι, της βακτηρίας ωκειωμένης το ασφαλές τοις οικήτορσιν. Όνομα δε μέχρι του νυν έστι τω δένδρω, η βακτηρία, μνημόσυνον της Γρηγορίου χάριτος και δυνάμεως τοις εγχωρίοις εν παντί τω χρόνω σωζόμενον. Τι βούλει τούτοισ των προφητικών θαυμάτων αντιπαρατεθήναι δια συγκρίσεως; Εΐπω την του Ιορδάνου τομήν, ην τη πληγή της μηλωτής ο Ηλίας προ της ανόδου πεποιήται, και μετ' αυτόν Ελισσαΐος ο κληρονόμος της μηλωτής και του πνεύματος; Άλλ' επί τούτων μόνοις τοις προφήταις επί του καιρού της χρείας σχισθέντος του ύδατος, δια του ρεύματος διαβατός ο Ιορδάνης εγένετο, τοσούτον διασχών εν εαυτώ το ρεΐθρον, όσον τοις ποσί παρασχειν των προφητών δια ξηρού του πυθμένος ενδιουδεύσαι, τω δε εφεξής χρόνω και τοις λοιποΐς των ανθρώπων τοιούτος ην, οΐος και πρόσθεν ην. Λύκος εκείνος άπαξ απωσθείς της ατάκτου φοράς, εις το αεί το θαύμα του Γρηγορίου ποιεί, παντί τω εφεξής χρόνω τοιούτος μένων, οΐον αυτόν η του μεγάλου πίστις εν τω καιρώ της θαυματουργίας εποίησεν.

Ο σκοπός δε των γινομένων ουχί η των ορώντων έκπληξις ην, άλλ' η των προσοικούντων τω ποταμώ σωτηρία. Όστε του θαύματος το ίσον έχοντος (υποχωρεί γαρ και τοις προφήταις και τω μιμητή των προφητών κατά το ίσον η του ύδατος φύσις), ει χρη μετά παρρησίας ειπείν, πλεονεκτεί τω φιλανθρώπω το παρά τούτου γενόμενον, δί ου των προσοικούντων η σωτηρία κατησφαλίσθη, του ύδατος πεδηθέντος άπαξ κατ' εκείνο του ρεύματος και ακινήτου προς το εφεξής διαμένοντος. Επειδή, πανταχού της χώρας των τοιούτων θαυμάτων διαφοπώντων, τη δυνάμει της εις Χριστόν πίστεως ενεργείσθαι πεπιστευμένων και πάντες μετέχεν επεθύμυν εκείνης της πίστεως της υπό των τοιούτων μαρτυρουμένης θαυμάτων και πανταχού προΐει το κήρυγμα και ενεργόν ην το μυστήριον και η σπουδή προς το αγαθόν επετεινέτο, της ιερωσύνης παρά πάσι καθισταμένης, ως αν δια πάντων η πίστις πλεονάζοι και αύξοπο, γίνεται ουν πρεσβεία προς αυτόν εκ πόλεώς τινός αστυγείτονος, ελθείν προς αυτούς και την παρ' αυτοΐς εκκλησίαν δια της ιερωσύνης συστήσασθαι. Κώματα δε τη

πόλει τούνομα, η επιξενωθήναι τον μέγαν ηξιουν πανδημεί πάντες την χάριν απούμενοι.

Γενόμενος τοίνυν παρ' αυτοίς και συνδιαγαγών ημέρας τινάς και μάλλον αυτοίς την περί το μυστήριον επιθυμίαν εξάψας ος εποίει τε και εφθέγγετο, επειδή καιρός ην και την πρεσβείαν αυτών εις πέρας ελθείν και αναδειχθήναι τινά της παρ' αυτοίς εκκλησίας αρχιερέα, τότε των μεν εν τέλει πάντων αι γνώμαι τους προέχεν δοκούντας λόγω τε και γένει και τη λοιπή περικρανεία περιειργάζοντο. Ώοντο γαρ, επειδή και ταύτα περί τον μέγαν Γρηγόριον ην, μηδέ τούτων δειν άμοιρον είναι, τον επί την χάριν ταύτην ερχόμενον. Πολλαχή δε ταις ψήφοις μεριζομένων και άλλων άλλον προαιρουμένων, ανέμενεν ο μέγας θεόθεν αυτώ γενέσθαι τινά προς το προκείμενον συμβουλήν. Και καθώς ο Σαμουήλ μνημονεύεται, μη καταπλαγήναι κάλος σωμάτων και μέγεθος εν τη της βασιλείας κρίσει, αλλά ψυχήν επιζητείν βασιλικήν, καν εν καταφρονουμένω σώματι τύχη τον αυτόν τρόπον κακείνος, τας περί εκάστου των εψηφισμένων σπουδάς παραβλέπων, προς εν αφεώρα μόνον, ει τις και προ της ανακηρύξεως δι' επιμελείας βίου και αρετής εν τω τρόπω την ιερωσύνην φέροι.

Ως δε οι μεν παρήγον τους υπεψηφισμένους μετ' εγκωμίων, έκαστος τον παρ' αυτού προβαλλόμενος, ο δε και προς τους ευτελεστέρους κατά το του βίου σχήμα βλέπεν εκελεύετο (δυνατόν γαρ είναι και εν τοις τοιούτοις ευρεθήναι τινά των περικρανεστέρων τω βίω κατά τον πλούτον της ψυχής υψηλότερον), ύβρην ωήθη τις των προεστηκότων της ψήφουφ και χλευασμόν την τοιαύτην του μεγάλου κρίσιν, ει τω λόγω και τω αξιώματι και τη φανομένη του βίου μαρτυρία κεκριμένων των άλλων, μηδενός επί την ιερωσύνην παραδεχθέντος, εκ των βαναύσων προς τοιαύτην χάριν νομιζοντό τινές αξιώτεροι και άμα κατειρωνευόμενος προσελθών προς αυτόν.

Ει ταύτα κελεύεις, φησί, τούτους μεν τοιούτους όντας περιοφθήναι τους πάσης εξειλεγμένους της πόλεως, εκ δε των συρφετών εις προστασίαν της ιερωσύνης αναληφθήναι τινά, ώρα σοι λοιπόν τον ανθρακέα καλείν επί την ιερωσύνην Αλέξανδρον και μεταβάντες επί τούτον, ει δοκείν, συμφωνήσωμεν προς αλλήλους ταις ψήφοις η πόλις πάσα.

Ο μεν ουν ταύτα εφθέγγετο την γνώμην διαβάλλων αυτού και δια της ειρωνικής ταύτης ψήφου την επί τοις προλαβούσιν ακρίβειαν καταμεμφόμενος. Τω δε μεγάλω γίνεται δια των ειρημένων ενθύμιον, μη αθεεί τον Αλέξανδρον εν μνήμη των ψηφιζομένων και ειρημένων γενέσθαι.

Και τίς ούτος, φησίν, ο Αλέξανδρος, ου την μνήμην πεποίησθε;

Εἶπά τινός των συμπαρόντων εν γέλωτι παραγαγόντος εις μέσον τον μνημονευθέντα, ρακίος πιναροίς ημφιεσμένον, ουδέ όλω τω σώματι και άμα δεικνύντα τω φανομένω την εργασίαν χερσί τε και προσώπω και τω λοιπώ σώματι κατερρυπωμένον τη εργασία των ανθρώπων, τοις μεν λοιποίς γέλωτος ην υπόθεσις, εν μέσοις τοιούτος εστώς ο Αλέξανδρος, τω δε διορατικώ εκείνω οφθαλμώ πολλήν παρείχεν έκπληξιν το γινόμενόν τε και ορώμενον, ανήρ εν εσχάτη πενία και απημελημένω τω σώματι προς εαυτόν βλέπων και οίον επαγαλλόμενος τούτω τω σχήματι, ο τοις απαιδεύτοις οφθαλμοίς ην επιγέλαστον. Και γαρ ούτως έχει. Και ουκ ανάγκη πενίας επί τον τοιούτον εληλύθει βίον, αλλά και φιλόσοφός τις ην ο ανήρ, ως ο μετά ταύτα βίος εγνώρισε, και των λοιπών υψηλότερος, ως και μέχρι μαρτυρίου φθάσαι, δια πυρός τελειώσας τον δρόμον. Το δε λανθάνειν επεχείρησεν, ή μάλλον επετήδευσε, κρείπτων υπάρχων της εσπουδασμένης παρά των πολλών ευκληρίας, και αντ' ουδενός τον βίον ποιούμενος, της υψηλοτέρας τε και αληθούς ζωής την επιθυμίαν έχων. Και ως αν μάλιστα τον προς αρετήν σκοπόν κατορθώσσει, λανθάνειν εμηχανάτο τοιούτος ων, τω ατιμοτέρω των επιηδευμάτων οίον ειδεχθεί προσωπεύ υποκρυπτόμενος. Άλλως δε, και υπερανθών τη νεότητι, σφαλερόν ηγείτο τω της σωφροσύνης σκοπώ, φανερόν ποιείν το κάλλος του σώματος αυτού, ώσπερ εμπομπεύων τη ευκληρία της φύσεως· ήδει γαρ χαλεπών καταπτωμάτων αφορμήν τοις πολλοίς το τοιούτον γινόμενον.

Ως αν ουν μήτε πάθοι τι των αβουλήτων, μήτε πάθους υπόθεσις αλλοτρίως οφθαλμοίς κατασταίη, δια τούτο καθάπερ τι προσωπεύον ειδεχθές την ανθρακοποιάν εκουσίως εαυτώ περιπίθισι, δί ης το σώμα τοις πόνοις προς αρετήν εγυμνάζετο και το κάλλος τω ρύπω των ανθράκων επεκαλύπτετο, και άμα το εκ των πόνων αυτώ προσγινόμενον εις εντολών υπηρεσίαν ωκονόμητο. Επειδή τοίνυν μεταστήσας αυτόν του συνεδρίου και πάντα τα κατ' αυτόν μετά ακριβείας επύθετο, τον μεν δίδωσι τοις περι αυτόν εντειλάμενος α πράττειν εχρήν, αυτός δε πάλιν καταλαβών το συνέδριον, εκ των εν χερσί τους συνειλεγμένους επαιδευε, τους περι της κερωσύνης αυτοίς λόγους παρατιθέμενος και δια τούτων τον κατ' αρετήν υπογράφων βίον. Και διήγεν εις τοις τοιούτοις λόγους παρακατέχων τον σύλλογον, έως εκπληρώσαντες οι υπηρετούντες αυτώ το προστεταγμένον επέστησαν, έχοντες μεθ' εαυτών τον Αλέξανδρον, λουτρώ τε την εκ των ασβόλων αηδίαν αποκλησάμενον και τοις του μεγάλου ιματίος εστολισμένον. Ταύτα γαρ ην αυτοίς εντειλάμενος ποιήσαι. Πάντων

δε προς τον Αλέξανδρον επιστραφέντων και θαυμαστικώς προς το φαινόμενον διακειμένων,

Ουδέν καινόν πεπόνθατε, φησί προς αυτούς ο διδάσκαλος, οφθαλμοίς απατηθέντες και τη αισθήσει μόνη την κρίσιν του κάλλους επιπρέψαντες. Σφαλερόν γαρ κριτήριον της των όντων αληθείας η αισθησις, την προς το βάθος της διανοίας είσοδον δί εαυτής αποκλείουσα. Άμα δε και αυτώ τω της ευσεβείας εχθρώ δαίμονι τούτο φίλον ην πάντως αργήσαι το της εκλογής σκεύος τη αγνοία συγκαλυπτόμενον, μηδέ παρελθείν εις μέσον άνδρα, της εκείνου δυναστείας καθαιρέτην εσόμενον.

Ταύτα ειπόν προσάγει τω Θεώ δια της ιερωσύνης τον άνδρα κατά τον νενομισμένον τρόπον τελειώσας τη χάριτι. Πάντων δε προς τον νέον ιερέα αποβλεπόντων, προτραπείς τινά προς την εκκλησίαν λόγον ποιήσασθαι, έδειξεν ευθύς εν προοιμίω της αρχής ο Αλέξανδρος άψευστον επ' αυτώ του μεγάλου Γρηγορίου την κρίσιν. Η γαρ αυτώ πλήρης διανοίας ο λόγος, ήπτον τω άνθει κεκαλλωπισμένος της λέξεως. Όθεν τις των νέων αγέρωχος εκ της Ατθίδος αυτοίς επιχωριάζων, το ακαλλές της λέξεως υπεγέσασεν, ότι μη τη περιεργία τη Αττική κεκαλλώπιστο, ον φασίν εκ θειοτέρας όψεως σωφρονισθήναι, ιδόντα περιστερών αγέλην αμηχάνω τινί διαλάμπουσαν κάλλει, και τινός ακηκοέναι λέγοντος, Αλεξάνδρου τας περιστεράς είναι ταύτας, ας εν γέλωπι εκείνος πεποίηται. Τί τούτων αν τίς προ του ετέρου θαυμάσειε; Το μη δυσωπηθήναι τον άνδρα των αξιωμάτων την ψήφον και μη συναρπασθήναι προς τας μαρτυρίας των προεχόντων, ή μάλλον το θαυμάσαι τον εγκεκρυμμένον τοις άνθραξι πλούτον, ω παραχρήμα παρά του Θεού η της ορθής κρίσεως μαρτυρία δια της του ρήτορος επηκολούθησεν όψεως; Εμοί μεν γαρ εφ' εαυτού τούτων εκάτερον τοιούτον είναι δοκεί, ως προς άλλα μεν έχην την άμιλλαν, πάντων δε μικρού δει των επί θαύματι μνημονευομένων ορμή, της ατρέπτου και υψηλής διανοίας ενεργέστατον εγένετο γνώρισμα, ώ πάντα τα κατά τον κόσμον φαινόμενα εν τω ομοίω καθεωράτο, είτε προς το μειζόν τε και περριφανέστερον, είτε και προς το ταπεινόν τε και αφανές οικείως είχε, μόνη δε νέμων τη αρετή την προτίμησιν και μόνην την εν κακία ζωήν κρίνων απόβλητον, αντ' ουδενός εώρα τα πάντα, όσα κατά τον βίον η σπουδής τινός ή ατιμίας άξια κρίνεται, ο δη και τότε πεποικώς επιδείκνυται.

Ζητών γαρ τον τω Θεώ κεχαρισμένον και άξιον ευρείν, ουκ αξιόπιστον εις μαρτυρίαν ωήθη πλούτον παραλαβείν και αξίωμα και τας κατά τον κόσμον τούτον περριφανείας, ων ουδέν εν τοις των αγαθών καταλόγοις ο θείος απηριθμησατο λόγος.

Ου τούτο μόνον τοίνυν ἐστὶν ἐπαίνου τε καὶ θαύματος ἄξιον, τὸ μὴ προέσθαι τὰς τῶν δυναστευόντων σπουδὰς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐφεξῆς αὐτὸς εαυτὸν υπερβάλλειν. Ὁ γὰρ μόνον τὴν ἀναξίαν ἀπώσαμενος ψῆφον, μὴ προσθεῖς δὲ τὴν χρεῖα τὸ λείπον, τὸ μὲν κακὸν ἐκώλυσε, τὸ δὲ ἀγαθὸν οὐκ ἐποίησεν. Ὁ δὲ πρὸς τῷ μὴ συνθέσθαι τῷ χεῖρονι καὶ τὸ καλὸν ἐξευρών, δι' ἀμφοτέρων ἐτελείωσε τὸ ἀγαθόν, οὔτε τῷ κακῷ συγχωρήσας τὴν πάροδον, καὶ τὸ καλὸν προσαγαγὼν εἰς ἐνέργειαν, ὡς κατὰ ἀμφοτέρα γενέσθαι τὴν εὐεργεσίαν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου ἐν τῇ πόλει, τὸ τε κατὰ ἄγνοιαν παρ' αὐτῶν πλημμελούμενον ἐπιστρέψαντος, καὶ τὸ κεκρυμμένον παρ' αὐτοῖς ἀγαθὸν δι' εαυτοῦ φανερώσαντος.

Πάντων δὲ κατὰ γνώμην τοῦ μεγάλου προκεχωρηκότων τῇ συμμαχίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἄκαιρον ἀν εἶη καὶ τὸ τῆς οδοῦ πάρεργον διηγήσασθαι, ὡς ἀν διὰ πάντων ἡ συμπαρούσα τῷ ἀνδρὶ χάρις ἐπεδείκνυτο. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπάσι πρόδηλον ἦν, ὅτι τούτο πρὸ πάντων τῷ ἀνδρὶ ἐσπούδαστο, τὸ πάντα πρὸς τὴν τῶν δεομένων παραμυθίαν βλέπειν εἴτε πρὸς κέρδος ὁρῶντες ἐκ τῶν Ἑβραίων δύο τινές, εἴτε πινὰ μῶμον κατὰ τοῦ ἀνδρός ἐπινοοῦντες, ὡς εὐκόλως πρὸς τὸ ἐξαπατάσθαι διακειμένου, παραφυλάσσουσιν αὐτοῦ τὴν ἐπάνοδον. Καὶ τούτων ὁ μὲν, τεθνάναι δόξας, ἐν ὑπῆτι τεταμένος τῷ σχήματι κατὰ τὸ πλάγιον τῆς λεωφόρου προέκεπο, ὁ δὲ ἕτερος ἐπικωκῶν δῆθεν τῷ κειμένῳ τὰς τῶν θρηνοῦντων φωνὰς υπεκρίνατο, καὶ παριόντα τὸν μέγαν ἐπεβοάτο, λέγων, ἀθρόως συσχεθέντα θανάτῳ τὸν δαίμονι τούτῳ, γυμνὸν κείσθαι καὶ πρὸς ταφὴν ἀπαράσκευον. Ἐδείτο τοίνυν τοῦ μεγάλου μὴ περιδεῖν ἐπ' αὐτῷ τὴν ὀσίαν ψυχὴν, ἀλλ' οἰκτὸν τινὰ τῆς πενίας λαβόντα παρασχεῖν ἐκ τῶν ἐνότων τὸν ἔσχατον κόσμον ἐπιβληθῆναι τῷ σώματι. Ὁ μὲν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων, ἰκέτευεν, ὁ δὲ μελλήσας οὐδέν, τὴν περικειμένην αὐτῷ διπλοῖδα ἐπιβαλὼν τῷ κειμένῳ, τοῦ πρόσω τῆς οδοπορίας εἶχετο. Ἐπεὶ δὲ διαβάντος ἐκείνου, ἐφ' εαυτῶν ἦσαν οἱ ταῦτα κατ' αὐτοῦ παίζαντες, μεταβαλὼν ὁ ἀπατεῶν ἐκεῖνος τὸν ἐσχηματισμένον θρήνον εἰς γέλωτα, διανίστασθαι τῷ κειμένῳ παρεκελεύετο, ὑφ' ἡδονῆς τῷ ἐκ τῆς ἀπάτης αὐτοῖς προσγενομένῳ κέρδει ἐπικαγχάζων, ὁ δὲ ἦν ἐν ὁμοίῳ τῷ σχήματι μηδενὸς ἀκούων τῶν λεγομένων. Τοῦ δὲ γεγωνοτέρου τῆς φωνῆς κεκρημένου καὶ ἅμα τῷ ποδὶ διεγείροντος, οὐδέν μᾶλλον ὁ κείμενος οὔτε τῆς φωνῆς ἐπήκουεν οὔτε τῆς πληγῆς ἐπησθάνετο, ἀλλ' ἦν ὁμοίως ἐκτεταμένος τῷ σχήματι. Νεκρὸς γὰρ ἦν ὁμοῦ τῇ ἐπιβολῇ τοῦ ἰαμτίου, κατὰ ἀλήθειαν ἐν τῷ θανάτῳ γενόμενος, ὃν ἐπὶ τῇ ἀπάτῃ τοῦ μεγάλου καθυπεκρίνετο, ὥστε μὴ ψευσθῆναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐ χάριν ἐδόθη παρ' αὐτοῦ τὸ μάτιον, ἐν τούτῳ τοῖς λαβοῦσι γενέσθαι χρήσιμον.

Εἰ δὲ σκυθρωπὸν εἶναι δοκεῖ τοιοῦτον ἔργον τῆς τοῦ μεγάλου πίστεώς τε καὶ δυνάμεως, ξενιζέσθω μηδεὶς, πρὸς τὸν μέγαν Πέτρον ὁρῶν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος, οὐ δὴ ὡν εὐηργέτει μόνον τὴν προσοῦσαν ἐπεδείκνυτο δύναμιν, τὸν ἐκ γεννητῆς χυλὸν τρέχοντα τῷ λαῷ δεικνύων καὶ διαλλόμενον, ἢ τῆ σκιά τοῦ ἰδίου σώματος κινεῶν τῶν ἀρρωστούντων τὰ πάθη, οἷς ἀν ἐπήγαγε κατὰ τὴν πάροδον τοῦ ἀποστόλου διαπλαγίου τῷ σώματι προσβάλλων ὁ ἥλιος, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἀνανίου πρὸς τὴν ἐνοικοῦσαν τῷ ἀποστόλῳ δύναμιν καταφρονητικῶς διατεθέντος καταδιάζει τὸν θάνατον, ὡς ἀν, οἶμαι, τῷ κατ' ἐκεῖνον φόβῳ πάντοτε καταφρονούν ἐν τῷ λαῷ σωφρονέστερον γένηται τῷ φοβερῷ υποδείγματι, πρὸς τὸ μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐγγενέσθαι παιδαγωγούμενον. Εἰκότως τοίνυν ὁ μιμητῆς τοῦ Πέτρου διὰ πολλῶν τῶν κατὰ τὰς εὐεργεσίας θαυμάτων δεῖξας τὸ τῆς δυνάμεως μέγεθος, καὶ τὸν κατὰ τοῦ Πνεύματος χρήσασθαι τῆ ἀπάτη ἐπιχειρήσαντα ἀληθεύσαι περὶ αὐτοῦ παρεσκεύασεν. Ἔδει γὰρ, οἶμαι, τὸν καθαρῆτην τοῦ ψεύδους καὶ ἐν τῷ ἀπατεῶνι τὸ ψεῦδος μεταλλάττειν εἰς ἀλήθειαν, ὡς ἀν ἅπασιν διὰ τοῦτο γένοιο δῆλον, ὅτι καὶ πάντοτε παρὰ τοῦ μεγάλου λεγόμενον ἀληθὲς ἦν, καὶ ὅπερ ἀν ὡς ἀληθὲς παρεδέξατο, ψεῦδος οὐκ ἦν. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι κατὰ τὸν ρηθέντα τρόπον τῆς τοῦ μεγάλου δυνάμεως, ὡς ἐνόμισαν, καταπαξάντες, παιδεύματα τοῖς ἄλλοις ἐγένοντο, μὴ κατατολμάν τῆς ἀπάτης, ἐφ' ὧν ὁ Θεὸς γίνεται τῶν τολμηθέντων κατήγορος.

Μετὰ ταῦτα δὲ συλλόγου τινὸς κατὰ τὸ ὑπαίθριον ἐν τίνι τῶν κατὰ τὴν χώραν τόπων γεγενημένου ποτὲ καὶ πάντων θαυμαστικῶς διακειμένων πρὸς τὰ διδάγματα, μερᾶκιόν τι πρὸς τοὺς συνεστῶτας ἐβόα, μὴ παρ' αὐτοῦ ταῦτα τὸν διδάσκαλον λέγειν, ἀλλ' ἕτερον αὐτῷ παρεστῶτα διεξέναι τοὺς λόγους. Προσαχθέντος δὲ τοῦ παιδὸς μετὰ τὸ διαλυθῆναι τὸν σύλλογον, εἰπὲν λέγεται πρὸς τοὺς παρόντας τὸν μέγαν, μὴ καθαρεύειν ἐκ δαίμονος τὸ μερᾶκιον· καὶ ἅμα περιελόμενον ἑαυτοῦ τὸ ἐπὶ τὸν ὦμον οὐθόνιον καὶ παραθέντα τῷ ἀσθματι τοῦ ἰδίου στόματος, οὕτως ἐπιρρίψαι τῷ νέῳ. Γενομένου δὲ τούτου, ταρασσεσθαι ἤρξατο καὶ ἀναβοᾶν τὸ μερᾶκιον καὶ καταπίπτειν καὶ διαρριπεῖσθαι καὶ πάντα πάσχειν τὰ ἐκ δαιμόνων πάθη. Εἶτα ἐπιβαλόντος τοῦ ἁγίου τὴν χεῖρα καὶ τὴν ταραχὴν κατευνάσαντος, ἀποπήναι μὲν αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, τὸν δὲ πάλιν ἐν καταστάσει γενόμενον, μηκέτι λέγειν ὁρᾶν ἐπὶ τοῦ ἁγίου τὸν συμφθεγγόμενον. Καὶ γὰρ ἤδη καὶ τοῦτο τῶν μεγάλων ἐκεῖνου θαυμάτων ἐστὶ, τὸ μηδεμιὰ τίνι περιεργία τὰ κατὰ τὰς ἰασεὶς ἐπιτελεῖν θαύματα, ἀλλ' ἀρκεῖν πρὸς τε τὴν τῶν δαιμόνων ἀπαλλαγὴν καὶ πρὸς τὴν ἴασιν τῶν ἀρρωστημάτων τοῦ σώματος τὸ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀσθμα διὰ τῆς οὐθόνης τῷ κάμνοντι προσαγόμενον.

Αλλά το μεν πάσιν εφεξής τοις παρ' εκείνου θαύμασιν επεξέσθαι, μακράς ειη συγγραφής και λόγου την παρούσαν σχολήν υπερβαίνοντος, ενός δε ή δυοίν έτι των περί αυτού λεγομένων επιμνησθείς, εν τούτοις περιγράψω τον λόγον. Πανταχού γαρ ήδη διαπεφοιηκότος του θείου κηρύγματος και πάντων κατά τε την πόλιν και την περίοικον προς την ευσεβή του δόγματος πίστιν μετατεθέντων, βωμών τε και ιερών και ειδώλων εν αυτοίς ανατετραμμένων, καθαρθείσης δε ήδη της ανθρωπίνης ζωής των περί τα ειδωλα μiasμάτων και της μιανός των θυσιών κνίσσης αποσβεθείσης και του επιβωμίου λύθρου και των εκ της ζωοθυσίας μολυσμάτων αποκλυσθέντων, πάντων δε κατά τόπον πάντα ευκτηρίους επί τω ονόματι του Χριστού κατά σπουδήν ναούς ανεγειρόντων, θυμός και φθόνος εισέρχεται τω τηνικαύτα της αρχής των Ρωμαίων επιστατούντι, εφ' ος ημελείτο μεν αυτού τα πάτρια της απάτης σεβάσματα, ηξείτο δε των Χριστιανών το μυστήριον και εις πλήθος επεδίδου πανταχού της οικουμένης η Εκκλησία, δια των αεί προστιθεμένων τω λόγω, προς μέγεθος αύξουσα· και νομίσας δυνατόν είναι τη θεία δυνάμει την ίδιαν αντιστήσαι πικρίαν, και επισχείν μεν του μυστηρίου το κήρυγμα, καταλύσαι δε των Εκκλησιών τα συστήματα, μεταστήσαι δε πάλιν επί τα ειδωλα τους προσκεχωρηκότας τω λόγω, πέμπει τοίνυν προς τους των εθνών καθηγουμένους πρόσταγμα, φοβεράν κατ' αυτών την απειλήν της τιμωρίας ορίζων, ει μη παντοίως ακισμοίς τους το όνομα του Χριστού προσκυνούντας διαλωβήσονται και προσαγάγοιεν πάλιν αυτούς φόβω τε και τη των ακισμών ανάγκη τη πατρώα των δαιμόνων λατρεία.

Ως δε περιηγγέλθη τοις άρχουσι το φοβερόν τούτο και άθεον κήρυγμα, πανταχού της αρχής διαπεφοιηκότων των εις αυτό τούτο παρά της τυραννικής τεταγμένων ωμότητος και τις επεκράτει του κατά τον τόπον έθνους τοιούτος, ως μηδέν της υπερκειμένης εξουσίας προς την πονηράν ορμήν δεηθήναι, οίκοθεν έχων εκ φύσεως την ωμότητά τε και πικρότητα και την προς τους πεπιστευκότας τω λόγω δυσμένειαν, και γίνεται παρ' αυτού φοβερόν εν δημοσίαις διατάγμασι, το δεν εξόμνυσθαι την πίστιν, ή τιμωρίας παντοδαπαίς και θανάτοις κολάζεσθαι. Και ουδέν ήν έτερον τηνικαύτα δημόσιόν τε και ίδιον παρά των τα κοινά δια χειρός εχόντων γινόμενόν τε και σπουδαζόμενον, πλην του πολιορκείν τε και τιμωρείσθαι τους αντεχομένους της πίστεως.

Ην δε ουκ εν ταις των λεγομένων απειλαίς μόνον τα φόβητρα, αλλά μετά τούτων η ποικίλη των κολαστηρίων κατασκευή πάσαν επήγε κατάπληξιν, και προ της πείρας εμποιούσα τοις ανθρώποις τον φόβον. Ξίφη τε και πυρ και θηρία και βόθροι και τα στρεβλωτικά των μελών όργανα, και σιδηραί κατά πυρός καθέδραι, και ξύλα

όρθια, οἱς εντεμόμενα τῶν ενισταμένων τὰ σώματα τὰς τῶν φοβερῶν ονύχων προσβολαίς κατεξαίετο, καὶ ἄλλα μυρία πρὸς τὰς πολυεοδαίς βασάνους τῶν σωμάτων εξευρημένα παρ' αὐτοῖς επενοεῖτο, καὶ σπουδῆ τοῖς τῶν εξουσιῶν τούτων επειλημμένοις ἦν μία, τὸ μηδένα τοῦ ἐτέρου εν υπερβολῇ πικρίας επιδειχθῆναι πραότερον. Καὶ οἱ μὲν εἰσῆγγελλον, οἱ δὲ επεδείκνυον, οἱ δὲ ἠρεύνων τοὺς κεκρυμμένους. Ἄλλοι τοῖς φεύγουσιν επετίθεντο, ἄλλοι δὲ πρὸς τὰς κτήσεις τῶν πιστῶν ορώντες, ὡς αν εγκρατεῖς γένοντο τῶν πραγμάτων, επὶ τῷ προσχήματι τῆς ευσεβείας ἤλαυνον τοὺς αντεχομένους τῆς πίστεως. Σύγχυσις δὲ ἦν πάσα κατὰ τὸ ἔθνος καὶ αμηχνία πολλή, πάντων ἀλλήλοισ δὲ υποψίας ὄντων, οὐ πατράσι τῆς παρὰ τῶν τέκνων ευνοίας εν τοῖς φοβεροῖς παραμενούσης, οὐ παισὶ τὸ πιστόν τῆς πατρικῆς κηδεμονίας εγγυωμένης τῆς φύσεως. Εμερίζετο δὲ κατ' ἀλλήλων τὰ γένη πρὸς τὰς θρησκείας σχιζόμενα. Καὶ παῖς ἐλληνίζων πιστῶν γονέων προδότης εγένετο, καὶ κατὰ παιδὸς πεπιστευκότος εν ἀπιστία μένων ὁ πατὴρ κατήγορος ἦν. Καὶ ἀδελφός εκ τῆς αὐτῆς ἀπίας επολέμει τῇ φύσει, ὅσιον κρίνων τὸν ὁμογενῆ τιμωρήσασθαι, εἰ τῆς ευσεβείας αντέχοπο.

Εντεύθεν πλήρεις μὲν ἦσαν αἱ ἐρημίαι τῶν ελαυνομένων, κεναὶ δὲ τῶν οικητόρων αἱ οικίαι, πολλά δὲ τῶν δημοσίων οικημάτων τὰς τῶν καθειργνυμένων απετέτακτο χρεῖαις. Οὐ γὰρ ἦν ἱκανὰ τὰ δεσμοπήρια χωρεῖν εν εαυτοῖς τῶν δια τὴν πίστιν τιμωρουμένων τὸ πλήθος. Αγοραὶ τε πάσαι καὶ σύλλογοι, κοινοὶ τε καὶ ἰδιάζοντες, αντὶ τῆς συνήθους φαιδρότητος, τὰς τοιαύτας μετελάμβανον συμφορὰς τῶν μὲν εφελκομένων, τῶν δὲ απαγομένων, ἄλλων επὶ τοῖς γνομένοις ἢ γελώντων ἢ δακρυόντων· οὐ νηπίων ἦν ἔλεος, οὐ τιμὴ πολιάς, οὐκ ἀρετῆς αἰδῶς εἰσῆει τοῖς δυσμενέσιν, ἀλλ' ὡς εν αἰχμαλωσίᾳ, πάσα ἡλικία τοῖς πολεμίοις τῆς πίστεως ἐκδοτος ἦν. Οὐδὲ τὰς γυναξὶν εδίδου ἡ φυσική τοῦ γένους ασθένεια, τῶν τοιούτων αναγκῶν εκτός μένειν, ἀλλ' εἰς ἦν κατὰ πάντων ὁ τῆς ωμότητος νόμος, ἴσως τῷ μέτρῳ τῆς τιμωρίας τῶν γνομένων υπάγων τὸν τῶν εἰδώλων ἀλλοτριούμενον, μὴ διακρίνων τὴν φύσιν.

Τότε οὖν ἰδὼν ὁ μέγας ἐκεῖνος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ασθένειαν, ὡς οὐ δυμάμεων τῶν πολλῶν μέχρι τοῦ θανάτου τῆς ευσεβείας προαγωνίσασθαι, σύμβουλος γίνεται τῇ Εκκλησίᾳ μικρόν υποχωρήσαι τῇ φοβερᾷ προσβολῇ, κρείπτον εἶναι ἠγούμενος δια φυγῆς τὰς ψυχὰς αὐτῶν περισώσασθαι, ἢ εστώτας επὶ τῆς τῶν ἀγῶνων παρατάξεως, λιποτάκτους γενέσθαι τῆς πίστεως· καὶ ὡς αν μάλιστα πεισθεῖεν οἱ ἀνθρωποι, μηδένα κίνδυνον φέρειν τῇ ψυχῇ, τὸ τὴν πίστιν δια φυγῆς περισώσασθαι, τῷ καθ' εαυτὸν υποδείγματι, σύμβουλος τῆς ἀναχωρήσεως γίνεται,

αυτός προ των άλλων αναχωρήσας τη του κινδύνου φορά ἄμα δε και τούτο τοις κρατούσι δια σπουδῆς μάλιστα ην, το δί εκείνου καθάπερ στρατηγού χειρωθέντος, πάσαν διαλύσαι της πίστεως την παράταξιν, και τούτου χάριν εκείνον υπό χειρά ποιήσασθαι τοις εχθροίς διεσπούδαστο.

Ο δε ην έρημόν τινά καταλαβών λοφίαν, έχων μεθ' εαυτού τον εκ νεωκόρου κατ' αρχάς προσαχθέντα τη πίστει, ήδη τη χάριτι της διακονίας υπηρετούμενον. Των δε δωκόντων κατ' ίχνος επομένων εν πλήθει πολλώ, μηνύσαντος αυτοίς τον τρόπον τινός εν ω κατεκρύπτετο, οι μεν εν κύκλω την υπώρειαν της λοφιάς διαλαβόντες εφύλαττον, όπως αν μηδαμόθεν αυτώ γένοιο διαφυγείν, είπερ εις τούτο τραπήη, οι δε προσβάντες τω όρει, κατά παν μέρος διερευνώμενοι, ήδη καταφανείς εγίνοντο τω μεγάλω, κατ' ευθείαν προς αυτόν ανατρέχοντες. Εκείνος δε διακελευσάμενος τω μετ' αυτού, στερεά τε και αδιστάκτω τη πεποιθήσει στήναι προς τον Θεόν και καταπιστεύσαι την σωτηρίαν αυτώ, τας χειρας εις προσευχήν ανατείναντα και μηδέ ει πλησίον γένοντο οι δώκοντες εκκρουσθήναι τω φόβω την πίστιν, υπόδειγμα δε της παραγγελίας εαυτόν εποίει τω διακόνω, βλέπων τε προς ουρανόν αμετατρέπω όμματι και τεταμέναις ταις χερσίν εν ορθίω τω σχήματι. Και οι μεν εν τούτοις ήσαν, οι δε προς αυτούς αναδραμόντες, πανταχή τον τόπον περισκεψάμενοι και πάσαν ένστασιν θάμνου και πάσαν πέτρας προσβολήν και πάσαν εκ χαράδρας κοιλότητα μετά πάσης ακριβείας διερευνησάμενοι, πάλιν την υπώρειαν καταλαμβάνουσιν, ως φόβω των διερευνωμένων εις φυγήν τραπέντων τοις κάτω περιεστοχισμένοις υπό χειρά γενέσθαι.

Ως ουν ούτε παρά τούτων ευρέθη και παρ' εκείνοις ουκ ήν, ο δε τον τόπον της του μεγάλου διαγωγής κατασκευάμενος σημείοις υπέγραφεν, εν ώ διαβεβαιούντο οι ζητούντες μηδένα εωρακέναι, πλην ει μη δύο δένδρα μόνον μικρόν απ' αλλήλων διεστηκότα. Ανακεχωρηκότων δε των ζητούντων, υπολεκφθείς ο μηνυτής και καταλαβών εν προσευχή αυτόν τε τον μέγαν και τον συν αυτώ και γνους την θείαν φροράν, δί ης εκείνοι δένδρα τοις δώκουσιν ενομίσθησαν, προσπίπτει τε αυτώ και πιστεύει τω λόγω. Και ο προς βραχέος δώκτης, εις των φευγόντων εγένετο. Μενόντων τοίνυν κατά την έρημον χρόνον πολύν (επεκράτει γαρ ο κατά της πίστεως πόλεμος, χαλεπώς του καθηγουμένου κατά των προστιθεμένων τω λόγω της ευσεβείας λυσσώντος), και πάντων προς φυγήν τετραμμένων, επειδή το κατά τον μέγαν αυτοίς απ' ελπίδος ην, ως ουκ αν υπό χειρά ποτέ γενόμενον τοις δώκουσι, τότε κατά των υπολοίπων την λυσσώδη μανίαν εαυτών τρέψαντες, πανταχή κατά το έθνος διηρευνώντο πάντας ομοίως άνδρας τε και γυναίκας και πάιδας, όσοις το όνομα

του Χριστού το σεβάσιμον ἦν, και εἶκον ἐπὶ τὴν πόλιν και τα δεσμοπήρια κατεπλήρου, ἀντ' ἄλλης τινός ἀδικίας ἐγκλημα ποιούμενοι κατὰ αὐτῶν τὴν ευσέβειαν, ὡς μηδενὶ τότε τῶν κοινῶν προσασχολεῖσθαι τα δικαστήρια, ἢ τοῦτο μόνον δια σπουδῆς τοῖς κρατοῦσιν εἶναι, το πάντα αἰκισμούς και παντοίας στρεβλώσεις δὲ ἐπινοίας ἐπάγειν κατὰ τῶν ἀντεχομένων τῆς πίστεως.

Ἐνθα δὴ και μάλλον πάσι κατὰδηλον γίνεται, το μηδὲν ἀθεεὶ τον μέγαν ἐκεῖνον βουλευέσθαι. Φυλάξας γὰρ εαυτὸν δια τῆς φυγῆς τῶ λαῷ, κοινή συμμαχία τοῖς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγωνιζόμενοις ἅπασιν ἦν. Καθάπερ γὰρ περὶ του Μωυσέως ἀκούομεν, ὅτι πόρρωθεν ἀφροστικῶς τῆς τῶν Ἀμαληκιπῶν παρατάξεως, δια προσευχῆς ἐνετίθει τοῖς ὁμοφύλοις κατὰ τῶν ὑπεναντίων τὴν δύναμιν, κατὰ τον αὐτὸν τρόπον κακεῖνος, οἷον ἐφορῶν τῶ οφθαλμῷ τῆς ψυχῆς τα γινόμενα, τὴν θεῖαν ἀπεκαλεῖτο συμμαχίαν ὑπὲρ τῶν ἐναθλούντων τὴ ὁμολογία τῆς πίστεως. Και ποτέ μετὰ τῶν συνόντων κατὰ το σῦνηθες τῶ Θεῷ προσευχόμενος, ἀθρόως ἀγώνος τε και θορύβου καταπλησθεὶς, ἐνδηλος ἦν ἐν τοῖς παρούσιν οἷον ξενιζόμενος, και ἐναγωνίων τῶ θεάματι και τὴν ἀκοὴν ἐπέχων, καθάπερ ἤχου τινός προς αὐτὸν διαβαίνοντος. Και διαγενομένους διαστήματος οὐκ ολίγου, μείνας πάντα τον ἐν τῶ μέσω χρόνον ἀκινής και ἀκίνητος, εἶθ' ὡσπερ του προκειμένου θεάματος ἐς ἀγαθὸν καταλήξαντος, πάλιν ἐπανήλθε τε προς το σῦνηθες και ἀνευφήμησε τον Θεὸν ἐν λαμπροτάτῃ φωνῇ, τον ἐπνικίον τε και εὐχαριστήριον ὕμνον ἐκφθεγξάμενος, ὃν πολλαχὴ τῆς ψαλμωδίας του Δαβὶδ ἀκούομεν λέγοντος, το «εὐλογητός ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς ἐς θήραν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν».

Τῶν δὲ περὶ αὐτὸν θαυμαστικῶς διατεθέντων και μαθεῖν ἀξιούντων, ὃ τι ποτέ εἶη το ἐν οφθαλμοῖς αὐτοῦ γινόμενον θέαμα, εἰπεὶν λέγεται, μέγα πτώμα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐωρακέναι, καταπαλαισθέντος του διαβόλου ὑπὸ νεανίου τινός ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι. Τῶν δὲ ἀγνοούντων ἐτι το εἰρημένον, σαφέστερον αὐτοῖς διηγείται, ὅτι συμμαχία κρείπτονι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην νεανίας τις τῶν εὐπατριδῶν τοῖς ἰδρώσι τῆς πίστεως ἐνηγωνίσαστο, προσαχθεὶς ὑπὸ τῶν δημίων τῶ ἀρχοντι. Προσέθηκε δὲ και το ὄνομα, Τρωάδιον αὐτὸν ὀνομάσας, και ὅτι μετὰ πολλάς βασάνους, αἰς γενναίως ἐνεκαρτέρησε, τον δια τῆς μαρτυρίας ἀνεδήσαστο στέφανον. Ἐκπλαγεὶς δὲ προς τὴν ἀκοὴν ὁ διάκονος και οὔτε ἀπιστεῖν τινὶ τῶν λεγομένων τολμών και ἅμα κρείπτον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι νομίσας, το πόρρωθεν ὄντα τῆς πόλεως, μηδενός ἀνθρώπου τα κατ' αὐτὸν διαγγείλαντος, ὡς ἐφεστῶτα τοῖς πράγμασι λέγειν προς τους συνόντας περὶ τῶν ἐκεῖ γενομένων, ἰκέτης γίνεται του διδασκάλου οφθαλμοῖς ἐπιτραπήναι και γνῶναι τα πεπραγμένα, και μὴ κωλυθῆναι

παρ' αυτού γενέσθαι μέχρι των τόπων αυτών, εν ος το θαύμα εγένετο. Του δε φοβερών είναι λέγοντος, το εν μέσω των φονευτών γενέσθαι και πολλάκις εξ επηρείας του αντικειμένου τι των αβουλήτων παθείν, επιθαρσείν έλεγεν ο διάκονος τη των ευχών αυτού συμμαχία, φθελγξάμενος ταύτην προς αυτόν την φωνήν.

Συ με παράθου τω Θεώ και ουδεις μοι φόβος και των πολεμίων καθάψεται.

Του δε καθάπερ συνέμπορον αυτώ την του Θεού βοήθειαν δια της ευχής συνεκπέμψαντος, πεποιθώς την οδόν διήει, προς ουδένα των απαντώντων επιστρεφόμενος. Εσπέριος δε της πόλεως εντός γεγονώς και κοπώδης εκ της οδοπορίας γενόμενος, λουτρώ θεραπεύσαι τον κόπον αναγκαίον ωήθη. Επεκράτει δε κατά τον τόπον εκείνον δαίμων τις ανθρωποκτόνος επχωριάζων τω λουτρώ, ου η φθοροποιός δύναμις ενεργός μετά σκότος κατά των προσεγγιζόντων εγένετο και τούτου χάριν άβατον το λουτρόν ην εκείνο μετά τας ηλίου δυσμάς και ανενέργητον, ω παραστάς ηξίου τον επιπεταγμένον ανοίξει την θύραν, δούναι τε την εισοδον αυτώ και μη φθονήσαι της εκ του λουτρού θεραπείας. Του δε μαρτυρουμένου μηδένα των κατά την ώραν εκείνην κατατολμώντων του ύδατος ιδίως υποστρέψαι ποσίν, αλλά πάντων μετά την εσπέραν κατακρατείν το δαιμόνιον και πολλούς υπ' αγνοίας ήδη παθείν τα ανήκεστα, ους αντί της ελπισθείσης ανέσεως θρήνοι και οιμωγαί διεδέξαντο· ταύτα και τα τοιαύτα διεξόντος, ουδέν μάλλον εκείνος υφεί της επιθυμίας, άλλ' ενέκεπο παντί τρόπω καταναγκάζων αυτόν εις τα εντός παραδέξασθαι. Ο δε το μη συγκινδυνεύσαι τη αγνοία του ξένου, κέρδος ποιούμενος, την κλειν επ' αυτώ ποιησάμενος, πόρρω του λουτρού απαλλάσσεται.

Επειδή δε γυμνωθείς εντός ην, πολύτροποι τινές φόβων και καταπλήξεων αφορμαί παρά του δαιμονίου συνεσκευάζοντο, φάσματα παντοδαπά πυρί και καπνώ μεμιγμένην την φύσιν επιδεικνύμενα, εν ανθρώπων και θηρίων μορφή τοις οφθαλμοίς εμπίπτοντα, ταις ακοαίς ενηχούντα, τω άσθματι προσεγγίζοντα, κύκλω περί το σώμα χεόμενα. Ο δε την σφραγίδα εαυτού προβαλλόμενος και το του Χριστού ανακαλών όνομα, απαθής τον πρώτον διεξήλθε τον οίκον. Επεί δε το ενδότερον χωρήσας, χαλεπωτέροις ενέτυχε τοις θεάμασιν, εις φοβερωτέραν μετασκευασθέντος του δαιμονίου την όψιν και άμα σεισμώ κατακλονείσθαι τον οίκον ώετο και το έδαφος υπορρηγνύμενον γυμνήν υποδεικνύειν την κάτω φλόγα, σπινθήρας τε φλογώδεις από των υδάτων εκπέμπεσθαι και πάλιν αυτώ το ίσον όπλον η σφραγίς και το του Χριστού όνομα και η δια των ευχών του διδασκάλου βοήθεια τα φοβερά των φαινομένων τε και γνομένων διέχεεν. Ανεθείς δε ήδη τω ύδατι και προς

την έξοδον σπεύδων, πάλιν εκωλύετο, του δαιμονίου της θύρας αντειλημμένου. Αλλά και τούτο πάλιν το κώλυμα δια της ίσης δυνάμεως αυτομάτως ελύετο, τη σφραγίδι της θύρας υποχωρούσης. Επεί δε κατά νουν αυτώ προυκεχωρήκει τα πάντα, εκβοήσαι λέγεται προς αυτόν ανθρωπίνη φωνή το δαιμόνιον, μη επ' αυτώ την δύναμιν εκείνην λογίσασθαι, δί ης τον όλεθρον έφυγεν· η γαρ φωνή του παραθεμένου αυτόν τω φυλάσσουντι το απαθές εχαρίσατο.

Διασωθείς τοίνυν κατά τον ερημένον τρόπον, έκκληξιν παρείχε τοις επιστατούσι του τόπου, ουδενός των πώποτε κατά την ώραν εκείνην κατατολησάντων του ύδατος εν τοις ζώσι φανέντος. Επεί δε τούτοις τα καθ' εαυτόν διηγήσατο και τα κατά την πόλιν των μαρτύρων ανδραγαθήματα τούτον έγνω γεγεννημένα τον τρόπον, ον επί της ερημίας ο μέγας διάγων προδιηγήσατο, προσθείς τοις περι αυτού διηγήμασί τε και θαύμασι, δί ων τε είδε και δί ων ήκουσε και δί ων τη εαυτού πείρα της του μεγάλου πίστεως εδιδάχθη την δύναμιν, η προσεμαρτύρησε το δαιμόνιον, πάλιν ανατρέχει προς τον διδάσκαλον, τοις τε κατ' αυτόν και τοις μετά ταύτα κομόν αφείς φυλακτήριον, το δια των ιερέων έκαστον εαυτόν τω Θεώ παρατίθεσθαι. Και νυν εστί μεν κατά πάσαν την Εκκλησίαν, εξαιρέτως δε παρ' εκείνοις η τοιαύτη φωνή, της τότε γεγεννημένης τω ανδρί παρά του Γρηγορίου βοηθείας μνημόσυνον.

Της δε τυραννίδος εκείνης ήδη κατά θείαν συμμαχίαν διαλυθείσης και πάλιν ειρήνης την ανθρωπίνην ζωήν διαδεξαμένης, καθ' ην άνετος ήν κατ' εξουσίαν προκειμένη πάσιν η περι το Θείον σπουδή, καταβάς πάλιν επί την πόλιν και πάσαν περνοστήσας εν κύκλω την χώραν, προσθήκην εποείτο τοις απανταχού λαοίς της περι το Θείον σπουδής, τας υπέρ των ενηθληκότων τη πίστει πανηγύρεις νομοθετήσας. Και διαλαβόντες άλλος αλλαγή των μαρτύρων τα σώματα, κατά την ετήσιον του ενιαίου κύκλου περίοδον συνιόντες, ηγάλλοντο τη τιμή των μαρτύρων πανηγυρίζοντες. Και γαρ δη και τούτο της μεγάλης αυτού σοφίας απόδεξις ην, ότι προς κανόν βίον μεταρρυθμιζων πάσαν αθρόως την κατ' αυτόν γενεάν, οίον τις ηνίοχος επιστάς τη φύσει και τοις της πίστεως και θεογνωσίας χαλμοίς ασφαλώς αυτούς υποζεύξας, ενεδίδου τι μικρόν τω ζυγώ της πίστεως δί ευφροσύνης υποσκικτάν το υπήκοον. Συνιδών γαρ ότι τας σωματικαίς θυμηδίαίς τη περι τα είδωλα πλάνη παραμένει το νηπιώδες των πολλών και απαίδευτον, ως αν το προηγούμενον τέως εν αυτοίς μάλιστα κατορθωθείη, το προς Θεόν αντί των ματαιών σεβασμάτων βλέπεν, επαφήκεν αυτοίς τας των αγίων μαρτύρων εμφαιδρύνεσθαι μνήμαις, και ευπαθείν και αγάλλεσθαι, ως χρόνω ποτέ κατά το αυτόματον προς

σεμνότερόν τε και ακριβέστερον μετατεθησομένου του βίου, και προς εκείνο καθηγουμένης της πίστewς, όπερ δη και εν τοις πολλοίς ήδη κατωρθώθη, πάσης θυμηδίας από των του σώματος ηδέων προς το πνευματικόν της ευφροσύνης είδος μετατεθείσης.

Τούτον δε τον τρόπον εμπολιπευόμενος τη Εκκλησία και σπουδήν έχων προ της εκ του βίου μεταστάσεως πάντας ιδείν προς την σωτήριον πίστιν από των ειδώλων μεταθέντας, επεδή προέγνω εαυτού την μετάστασιν, σπουδή πάσάν τε την περιοικίδα διηρευνήσατο, μαθειν θέλων ει τινές είεν οι περιλεφθέντες έξω της πίστewς. Επει ουν έγνω τους παραμεμενηκότας τη αρχαία πλάνη μη πλείους είναι των επτακαίδεκα, 'Σκυθρωπόν μεν και τούτο, φησί προς τον Θεόν αποβλέψας, το λιπείν τι τω των σωζομένων πληρώματι. Πλην αλλά μεγάλης ευχαριστίας άξιον, ότι τοσούτους καταλείπει τους ειδωλολάτρας τω μετ' αυτόν εκδεχομένω την Εκκλησίαν, όσους αυτός Χριστιανούς υπεδέξατο'. Επευξάμενος δε τοις τε πεπιστευκόσιν ήδη την εις το τέλειον αύξησιν, και την επιστροφήν τοις απίστοις, ούτω του ανθρωπίνου βίου προς τον Θεόν μετανίσταται, επισκήψας τοις επιηδειοίς, μη κτήσασθαι τόπον αυτώ προς ταφήν ιδάζοντα. Ει γαρ ζων κύριος κληθήναι τόπου τινός ουκ εδέξατο, αλλά παροικών εν αλλοτρίοις τον βίον διήγαγεν, ουδέ μετά θάνατον τη παροικία πάντως επαισχυνθήσεται.

'Αλλ' έστω', φησί, 'τω μετά ταύτα βίω διήγημα, ότι Γρηγόριος ουτε ζων επωνομάσθη τόπω τιμί, και μετά θάνατον αλλοτρίων τάφων εγένετο πάροικος, πάσης της εν τη γη κτήσεως εαυτόν αποστήσας, ως μηδέ ενταφήναι ιδίω καταδέξασθαι τόπω· μόνην γαρ αυτώ κτήσιν τιμίαν είναι έκρινεν εκείνην, η πλεονεξίας εφ' εαυτής ίχνος ου δέχεται.

Την δε αθρόαν παντός του έθνους μετάστασιν από της ελληνικής ματαιότητος εις την επίγνωσιν της αληθείας θαυμαζέτω έκαστος των εντυγχανόντων τω λόγω, και μηδείς απιστείτω προς την οικονομίαν βλέπων, δι' ης γέγονεν η τοσαύτη μεταβολή των μεταπιθεμένων από του ψεύδους προς την αλήθειαν. Το γαρ εν τοις πρώτοις αυτού της ιερwsύνης γεγενημένον χρόνοις, όπερ προς τα λοιπά των θαυμάτων επεγόμενος ο λόγος παρέδραμε, νυν επαναλαβών διηγήσομαι. Εορτή τις ην πάνδημος εν τη πόλει, δαίμονί τιμι των εγχωρίων κατά τι πάτριον αγομένη. Προς ταύτην άπαν σχεδόν συνέρρει το έθνος, της χώρας πάσης συνεορταζούσης τη πόλει. Επεπλήρωτο δε των συνδεδραμηκότων το θέατρον και υπερεχείτο πανταχόθεν υπέρ τας καθέδρας των επιρρυέντων το πλήθος και πάντων περι τα θεάματά τε και

ακροάματα προς την ορχήστραν αποβλέπει προθυμωμένων, θορύβου πλήρης ην η σκηνή και άπρακτος εγένετο τοις θαυματοποιοίς η επίδειξις, της ταραχής των στενοχωρουμένων ου μόνον την απόλαυσιν της μουσικής επικοπτούσης, άλλ' ούτε τοις θαυματοποιοίς ενδιδούσης καιρόν τα εαυτών επιδείκνυσθαι. Ένθα δε κοινή παρά παντός εκρήγνυται του δήμου φωνή, τον δαίμονα, ώ την εορτήν ήγον, ανακαλούντων και παρ' εκείνου την ευρυχωρίαν αυτοίς αξιούντων γενέσθαι. Επειδή δε πάντων αλλήλοις συμφθεγγομένων, εις ύψος ήρετο η φωνή και πάσης εδόκει της πόλεως καθάπερ ενός τινός στόματος ο λόγος είναι, ο την ευχήν ταύτην προσάγων τω δαίμονι (ην δε η ευχή, ως επ' αυτής ακούσαι της λέξεως ' Ζεύ, ποιήσον ημίν τόπον '), ακούσας δε ο μέγας εκείνος του ήχου των ονομαστί επιβωμένων τον δαίμονα, παρ' ου την ευρυχωρίαν ήτουν γενέσθαι τη πόλει, φησί προς αυτούς, πέμψας τινά των παρεστηκότων δοθήσεσθαι αυτοίς όσον ουδέπω πλείονα της ευχής την ευρυχωρίαν.

Ταύτης δε παρ' αυτού της φωνής οίόν τινός σκυθρωπής αποφάσεως εξενεχθείσης, λοιμός την πάνδημον εκείνην ιερομηνίαν εκδέχεται. Και παραχρήμα κατεμίνυτο ταις χοροστασίαις ο θρήνος, ώστε αυτοίς εις πένθη και συμφοράς μεταστραφήναι τας θυμηδίας, αντί αυλών και κρότων της επαλλήλου θρηνωδίας διαλαβούσης την πόλιν. Ενσκήψαι γαρ άπαξ τοις ανθρώποις το πάθος, θάπτον ή κατ' ελπίδας διεξήει πυρός δίκην τους οίκους επιβοσκόμενον, ώστε πληρούσθαι μεν των τη νόσω καταφθειρομένων τα ιερά των ελπίδι θεραπείας προσφευγόντων, γέμειν δε πηγάς και κρουνούς και φρέατα των υπό της του νοσήματος αμηχανίας διακαιομένων εν τη δίψη (εφ' ων ητόνει το ύδωρ τον εκ του πάθους κατασβέσαι φλογμόν, ομοίως εχόντων και μετά το ύδωρ και προ του ύδατος, των άπαξ κατασχεθέντων τω πάθει) · πολλούς δε αυτομολείν προς τους τάφους και μηκέτι τους περιόντας εξαρκείν ταις των κατοχομένων ταφαις. Γενέσθαι δε ουκ αδόκητον του κακού την προσβολήν τοις ανθρώποις, αλλά τινός φάσματος επιγνομένου τη μελλούση καταφθείρεσθαι οικία, ούτως επακολουθείν την φθοράν.

Επει ουν πάσι καταφανής εγένετο η απία της νόσου, ότι το επικληθέν παρ' αυτών δαιμόνιον κακώς επλήρου την ευχήν των ματαίων, την πονηράν ταύτην εκ του πάθους ευρυχωρίαν εμποιούν τη πόλει, ένθα κέται γίνονται του μεγάλου, στήσαι δεόμενοι του κακού την φοράν δια του παρ' αυτού γνωσκομένου τε και κηρυττομένου Θεού, ον μόνον ωμολόγουν αληθώς είναι Θεόν και κατά πάντων το κράτος έχειν. Του γαρ φάσματος εκείνου προ της εσομένης τω οίκω διαφθοράς προφανομένου και παραχρήμα την απόγνωσιν της ζωής εμποιούντος, εις εγένετο τοις

κινδυνεύουσι σωτήριος τρόπος, το εντός εκείνου γενέσθαι του οίκου τον μέγαν Γρηγόριον και δί ευχής το ενσκήψαν τω οίκω πάθος απώσασθαι. Ταχείας δε δια των τετυχηκότων εν πρώτοις της τοιαύτης σωτηρίας επί πάντας της φήμης διαδραμούσης, πάντα αργά ην, α πρότερον υπό ματαιότητος αυτοίς εσπουδάζετο, χρηστήριά τε και καθάρσια και η εν τοις ειδώλοις διατριβή, πάντων προς τον μέγαν ιερέα βλέπόντων και εκάστου προς εαυτόν επί σωτηρία πατός του γένους εφελκομένου. Μισθός δε ην αυτώ παρά των σωζομένων η των ψυχών σωτηρία. Τη γαρ τοιαύτη πείρα της ευσεβείας του ιερέως φανερουμένης, ουκέτι ην αναβολή προς την συγκατάθεσιν του μυστηρίου, τοις δια των έργων διδασκομένοις τηντης πίστεως δύναμιν. Ούτως εγένετο τοις ανθρώποις εκείνοις ισχυροτέρα της υγείας η νόσος. Όσον γαρ εν τη υγεία προς την του μυστηρίου παραδοχήν τοις λογισμοίς ασθενούντες ήσαν, τοσούτον τη σωματική νόσω προς την πίστιν ερρώσθησαν. Και ούτω της περί τα ειδωλα πλάνης ελεγχθείσης, πάντες προς το όνομα του Χριστού μετετίθεντο, οι μεν δια της επιγενομένης νόσου χειραγωγηθέντες προς την αλήθειαν, οι δε και προφυλακήν του λοιμού την πίστιν την εις τον Χριστόν προβαλλόμενοι.

Έστι δε και άλλα τη μνήμη μέχρι του δεύρο διασωζόμενα του μεγάλου Γρηγορίου θαύματα, άπερ φειδόμενοι της απιστούσης ακοής, ως αν μη βλαβείεν οι το αληθές εν τω μεγέθει των λεγομένων ψεύδος οϊόμενοι, τοις γεγραμμένοις ου προσεθήκαμεν. Χριστώ δε τω τοιαύτα δια των δούλων αυτού τερατουργούντι πρέπει δόξα, τιμή και προσκύνησις, νυν και αεί και εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν.

## **ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ**

### **ΣΤΟ ΒΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ**

Ο σκοπός του λόγου μου και της σύναξής μας αυτής είναι ένας, αφού το θέμα της συνόδου σας και της δικής μου ομιλίας είναι ο Γρηγόριος ο Μέγας. Εγώ όμως έχω τη γνώμη ότι χρειάζεται η ίδια δύναμη να κατορθώσεις την αρετή στην πράξη και να εκθέσεις επάξια τα καλά με το λόγο. Όστε πρέπει να επικαλεστώ αυτή τη συμμαχία με την οποία εκείνος κατόρθωσε στη ζωή του την αρετή. Κι αυτή είναι, σύμφωνα με το δικό μου λόγο, η χάρη του Πνεύματος, που ενισχύει εκείνους που ενδιαφέρονται

και για τα δύο αυτά, τόσο για το βίο όσο και για το λόγο. Επειδή λοιπόν ο λαμπρός εκείνος και περιβλεπτος βίος κατόρθωσε με τη δύναμη του Πνεύματος, είναι ευχής έργο να λάβει ο λόγος μου τόση βοήθεια, όση παρασχέθηκε στο βίο εκείνο, ώστε να μη βρεθεί ο έπαμος κατώτερος από την αξία των κατορθωμάτων, αλλά να παρουσιαστεί ο άγιος στους παρόντες από όσα θυμούμαστε τέτοιος, όπως τον έβλεπαν εκείνο τον καιρό μέσα από τα έργα του. Αν ήταν λοιπόν δίχως κέρδος η μνήμη όσων προέχουν στην αρετή και δε συντελούσε καθόλου στην ωφέλεια των ακροατών, θα ήταν ίσως περιπτώ και ανώφελο να χρησιμοποιεί κανένας τον εγκωμιαστικό λόγο όπου δεν υπάρχει τίποτε χρήσιμο, εκφωνώντας τον ο ίδιος και ενοχλώντας άσκοπα την ακοή των άλλων. Επειδή όμως, αν αυτή η δωρεά του λόγου χρησιμοποιηθεί όπως πρέπει, θ' αποβεί κοινό κέρδος όσων ακούνε, όπως ο φάρος για εκείνους που πλησιάζουν από τη θάλασα κατευθύνει προς αυτόν όσους πλανιούνται στο σκοτεινό πέλαγος, γι' αυτό πρέπει, νομίζω, να έχομε το ίδιο ενδιαφέρον και οι δύο, εσείς ν' ακούσετε και εγώ να διατυπώσω το λόγο μου. Γιατί είναι φανερό αν, όπως ο φάρος, λάμπει στις ψυχές σας από αυτά που θα σας αναφέρω ο ενάρετος βίος εκείνου, γίνεται οδός για το αγαθό και γι' αυτόν που μιλάει και για εκείνους που ακούνε. Γιατί από τη φύση μας οι άνθρωποι θέλομε να έχομε σχέση με κάθετι που επανείται και τιμάται κι επιθυμούμε να το αποκτήσουμε. Τόσο μεγάλο λοιπόν είναι το κίνητρο του λόγου μου. Για μένα όμως είναι από παντού ακίνδυνο να τολμήσω να καταπιαστώ με το θέμα αυτό είτε ο λόγος μου μπορέσει να υψωθεί στο μεγαλείο των έργων του είτε όχι. Και στις δυο περιπτώσεις ο έπαμος θα είναι ίσος για τον εγκωμιαζόμενο. Αν δηλαδή ο λόγος μου μπορέσει να διηγηθεί τα θαυμάσια, θα εκπλήξει οπωσδήποτε την ακοή σας με τα κατορθώματα του, αν όμως φανεί κατώτερος από το μέγεθός του, κι έτσι πάλι γίνεται λαμπρότερη η δόξα του εγκωμιαζομένου. Γιατί ο άριστος έπαμος κάποιου είναι, το να φανεί ανώτερος από τη δύναμη όσων τον επαίνουν.

Κανένας που έχει διδαχτεί τη θεία σοφία ας μη ζητήσει ο έπαμος του εγκωμιαζόμενου πνευματικά να γίνεται με τους τεχνικούς τρόπους των εγκωμίων που συνηθίζουν οι εξω. Γιατί τα κριτήρια του καλού δεν είναι ίδια σ' εμάς και σ' εκείνους. Ούτε θα βρει κανένας τις ίδιες γνώμες για τα ίδια πράγματα ανάμεσα σ' αυτούς που ζουν κατά τις επαγές του κόσμου και σε όσους είναι πάνω από τον κόσμο. Οι πρώτοι θεωρούν μεγάλο κι εξισπούδαστο τον πλούτο, τη γενιά, γη δόξα, την κοσμική δύναμη, τους μύθους που αναφέρονται στην κτίση των πατρίδων και τις διηγήσεις που αποφεύγουν οι φρόνιμοι, τα τρόπαια, τις μάχες και τις συμφορές του

πολέμου. Ο δικός μας λόγος τιμά μια πατρίδα, τον παράδεισο, την πρώτη κατοικία του ανθρώπινου γένους· μια πόλη, την πόλη του ουρανού, που έχει οικοδομηθεί με ζωντανές πέτρες και που τεχνίτης και δημιουργός της είναι ο Θεός<sup>1</sup>· ένα καύχημα γενιάς, τη συγγενεία μας με το Θεό, που δεν έρχεται τυχαία σε κάποιον, όπως η κοσμική καταγωγή, που με την τυχαία αυτή ακολουθία πηγαίνει εύκολα πολλές φορές και στους φαύλους, αλλά εκείνη που δεν μπορείς παρά μόνο με την προαίρεση να την αποχτήσεις. Γιατί λέει η θεία φωνή, «σε όσους όμως τον δέχτηκαν, έδωσε το δικαίωμα να γίνουν τέκνα του Θεού».<sup>2</sup> Τί θα μπορούσε να υπάρξει ωραιότερο από αυτή την ευγένεια;

Πάτρια για όλους τους άλλους είναι οι μύθοι και οι φαντασίες και οι δαιμονικές απάτες με μυθικές διηγήσεις, ενώ τα δικά μας πάτρια δεν χρειάζονται διηγήσεις. Όταν απενίσει κανένας τον ουρανό και τις ομορφιές του και κατανοήσει με τα μάτια της ψυχής όλη την κτίση, όσα θαύματά της μπορέσει να καταλάβει, αυτά θα βρει να είναι οι διηγήσεις για την πατρίδα μας· ή καλύτερα όχι αυτής της πατρίδας, αλλά της αποικίας, στην οποία βρεθήκαμε καταλαμβάνοντας τον παρόντα κόσμο απομακρυσμένοι από την ουράνια ζωή. Κι αν είναι τέτοιος ο τόπος της αποικίας μας, πρέπει να αναλογιστούμε ποια είναι η μητρόπολη αυτής της αποικίας, ποια είναι η ομορφιά εκείνης, ποια τα ανάκτορά της, ποια είναι η μακαριότητα εκείνων που κέρδισαν αυτήν την κατοικία. Αν λοιπόν είναι τέτοια τα φαινόμενα της κτίσης, ώστε να βρίσκονται πάνω από έπαμο, τί πρέπει να αναλογιστούμε για εκείνο που είναι πέρα από αυτά, που ούτε μάτι μπορεί να το δει ούτε η ακοή να το χωρέσει ούτε ο νους να το διανοηθεί; Μ' αυτόν τον πνευματικό έπαμο των εγκωμιαζομένων αποκλείει από αυτούς ο θείος κανόνας των εγκωμίων της γήινες φλυαρίες κρίνοντας ως αισχρό να τιμώνται εκείνοι που έχουν αυτά γνώρισμά τους από εκείνα που τιμούν στη γη. Ένας λοιπόν του κόσμου αυτού, που αποβλέπει στην υλική ευδαιμονία, ας συλλέγει από αυτά τον έπαμο· αν δεν έχει δηλαδή κανένας πατρίδα γεμάτη από κοπάδια, αν η θάλασσα που είναι κοντά προμηθεύει άφθονη την τροφή σ' αυτούς που δε χορταίνουν, αν καλλωπίζουν τις οικοδομές με πέτρες σε κανονικές σειρές. Όποιος όμως κοιτάζει προς την ουράνια ζωή, που ομορφιά της είναι η καθαρότητα της ψυχής, πλούτος η ακτημοσύνη, πατρίδα η αρετή, και πόλη τα ίδια τ' ανάκτορα του Θεού, θα θεωρήσει ντροπή του τις γήινες φιλοδοξίες. Αποφεύγοντας λοιπόν κι εγώ τους επαίνους του είδους αυτού ούτε την πατρίδα του μεγάλου Γρηγορίου θ' αναφέρω στον έπαμο ούτε θα καλέσω τους προγόνους του συμμάχους στα εγκώμια του, επειδή ξέρω ότι κανένας έπαμος δεν είναι αληθινός, αν δεν είναι ίδιος στον

επανούμενο. Και ίδιο εννοώ αυτό που οπωσδήποτε παραμένει κτήμα αναφαίρετο για πάντα.

Επειδή λοιπόν μας εγκαλείπουν τα πάντα, ο πλούτος, η λαμπρότητα, η δόξα, οι τιμές, η τρυφή, οι απολαύσεις, οι συγγενείς και οι φίλοι, και μας απομένει μόνο η διάθεση για την κακία ή την αρετή, θεωρώ άξιο μακαρισμού μόνο τον ενάρετο. Κι αν μη νομίσει κανένας ότι, επειδή δεν έχω να εκθέσω τίποτε σημαντικό για την πατρίδα ή τους προγόνους του αγίου, προσπαθώ να υποκλέψω την ντροπή με το πρόσχημα ότι αυτά δεν ενδιαφέρουν. Γιατί ποιος δε γνωρίζει την επωνυμία της θάλασσας που αποδόθηκε από όλους τους ανθρώπους κατ' εξαίρεση στο έθνος αυτό, με την οποία εκφράζεται η αρετή αυτών που εξ αρχής κατοίκησαν το χώρο αυτόν; Μόνος από κάθε γη και θάλασσα ο Πόντος αυτός ονομάζεται Εύξεινος και το όνομά του μπορεί να μαρτυρεί είτε τη φιλοφροσύνη τους προς τους ξένους που επιδημούν είτε ότι κι η χώρα είναι τέτοια, ώστε, όχι μόνο στους εντόπιους και αυτόχθονες, αλλά και σ' εκείνους που φτάνουν σ' αυτόν από παντού χαρίζει άφθονα τα εφόδια για τη ζωή. Γιατί τη φύση της χώρας είναι τέτοια, ώστε παράγει όλα τα απαραίτητα της ζωής και δεν της λείπει κανένα αγαθό άλλης χώρας, αλλά και η θάλασσα κάνει δικά τους τα αγαθά από όλο τον κόσμο.

Τέτοιο είναι όλο το έθνος, ώστε όποιο μέρος του κι αν εξετάσει κανένας καθεαυτό, νομίζει ότι είναι καλύτερο από τα άλλα. Και κατά κοινή ομολογία του έθνους, δεν είναι καθόλου κατώτερη από τα άλλα σαν κορυφαία πόλη της περιοχής που είναι, η πατρίδα του μεγάλου Γρηγορίου. Ένας σπουδαίος βασιλιάς από εκείνους που ισχυροποίησαν τη ρωμαϊκή εξουσία και που λεγόταν Καίσαρας, αιχμαλωτισμένος από τον έρωτα και τον πόθο της χώρας έκρινε άξια να καλείται η πόλη από το όνομά του Νεοκαισάρεια. Αυτά όμως δεν έχουν καμιά σημασία για το σκοπό μας, ώστε να νομίζουμε πως αποδεικνύομε πιο σεβαστό αυτόν τον μεγάλο ανάμεσα στους αγίους με αυτά· αν δηλαδή η χώρα είναι γεμάτη καρπούς, αν η πόλη στολιζεται από κτήρια, αν από τη γεπονική τους θάλασσα έχουν τη δύναμη να εισάγουν από παντού ό,τι θέλουν. Αλλά δε θ' αναφέρω στο λόγο μου ούτε στους προγόνους του, που προηγήθηκαν από την κατά σάρκα γέννησή του, για να διηγηθώ τα πλούτη και τις φιλοδοξίες και την κοσμική τους λάμψη. Σε τί θα συντελέσουν οι τάφοι, οι στήλες, τα επιγράμματα, οι νεκρές διηγήσεις στον έπανο εκείνου που υψώθηκε πάνω από όλον τον κόσμο; Εξάλλου ούτε είναι δυνατό να βάλομε να μετάσχουν στο ίδιο εγκώμιο εκείνοι που αυτός αρνήθηκε την ψυχική συγγένεια μαζί τους. Εκείνοι χάθηκαν με την

πλανημένη πίστη τους στα είδωλα, ενώ αυτός, επειδή ύψωσε τα μάτια προς την αλήθεια, έγινε με την πίστη του μέλος της ουρανιας συγγένειας.

Παραλείπω το πώς γεννήθηκε και από ποιους και σε ποια πόλη κατοίκησε στην αρχή, επειδή δε βοηθούν καθόλου στο σκοπό που επιδιώκουμε. Αρχή του εγκωμίου θα κάνουμε αυτήν που έκανε αρχή του βίου της αρετής. Όταν δηλαδή πολύ μικρός στερήθηκε τη φυσική κηδεμονία με το θάνατο των γονιών του, τότε που ο νους των πολλών ατελής εξαπίας της ηλικίας σφάλλει στη διάκριση του καλού, αυτός έδειξε αμέσως ποιος θα γινόταν όταν θα ωριμάζε. Κι όπως τα ευγενή φυτά, όταν με την πρώτη βλάστησή τους πετάξουν ίσιους βλαστούς, δείχνουν στους φυτοκόμους με την τωρινή τη μελλοντική ομορφιά τους, το ίδιο συνέβηκε και με εκείνον· όταν η ψυχή άλλων από άγνοια είναι έτοιμη να πέσει σε σφάλμα (εύκολα συνήθως η νεότητα γλιστρά σε μάταιες κι ανώφελες επιδειώσεις), εκείνος με την πρώτη εκλογή της ζωής του έδειξε με την περίπτωση του να αληθεύει εκείνο που λέγει ο Δαβίδ ότι «ο δίκαιος θ' ανθήσει όπως ο φοίνικας».<sup>3</sup> Γιατί από όλα τα δέντρα αυτό μόνο βλασταίνει με ίδιο πάχος από τη γη ως την κορυφή και προχωρώντας η αύξησή του σε μήκος δε δέχεται με το πέρασμα του χρόνου καμιά προσθήκη στο πλάτος του. Έτσι κι εκείνος από την πρώτη βλάστησή του άνθησε κι ευθύς με την εκλογή του βίου υψώθηκε φοίνικας τέλειος και με την κορυφή φουντωτή. Στάθηκε μακριά από όλα, όσα ενθουσιάζουν τη νεαρή ηλικία, ιππασία, κυνήγι, στολίδια, φορέματα, κύβοι, διασκέδαση, και δόθηκε ολόκληρος στην απόκτηση των αρετών, εκλέγοντας κάθε φορά και με τη σειρά το πρόσφορο στην ηλικία που είχε.

Και πρώτη αρετή που φρόντισε ν' αποκτήσει ήταν η σοφία. Την ακολουθούσε σαν πουλάρι δεμένο στον ίδιο ζυγό η σωφροσύνη, ενώ σύμμαχος και των δύο ήταν η εγκράτεια· το απερηφάνευτο και την αοργησία τα επέτυχε με την περικρρόνηση των χρημάτων. Γιατί δεν γεννιέται από πουθενά αλλού η έπαρση και η περηφάνεια, αν δεν εισάγει τα πάθη αυτά μέσα μας μαζί της η πλεονεξία. Λέγεται ότι ο πατριάρχης Αβραάμ αποχτώντας τη γνώση της φιλοσοφίας των Χαλδαίων και κατανοώντας την αρμονική και ορισμένη θέση και κίνηση των άστρων, χρησιμοποίησε ως βάση τη γνώση αυτή για την θεωρία του υπερκείμενου αγαθού με τη σκέψη ότι, αν είναι τέτοια όσα αντιλαμβάνεται η αίσθηση, πώς θα είναι τα πάνω από την αίσθηση; Έτσι πέτυχε εκείνο που ζητούσε· αφού αυτή ανέβηκε ψηλότερα, με βάση αυτή πλησίασε τα άφταστα. Έτσι κι ο μέγας αυτός· αφού ασχολήθηκε προσεκτικά με την έξω φιλοσοφία, με όποια για τους πολλούς επιβεβαιώνεται ο ελληνισμός, με αυτά οδηγήθηκε στην κατανόηση του Χριστιανισμού, και αφού εγκατέλειψε την πλανημένη

θηρσκειά των πατέρων του, ζητούσε την αλήθεια των όντων και διδάχτηκε από τα ίδια τα πονήματα των έξω ότι ήταν χωρίς βάση τα ελληνικά δόγματα.

Επειδή λοιπόν είδε ότι όμοια η ελληνική και η βαρβαρική φιλοσοφία είχαν πολλές και διάφορες αντιλήψεις σχετικά με το Θείο και οι αρχηγοί των αντιλήψεων αυτών ούτε μεταξύ τους συμφωνούσαν, αλλά και φιλονεικούσαν με περίτεχνους λόγους να ενισχύσει καθένας την άποψή του, την εγκαταλείπει, αφού με τον εμφύλιο πόλεμό τους ανέτρεπαν ο ένας τον άλλον, και πιάνεται από το σταθερό λόγο της πίστης που καμιά εξεζητημένη επεξεργασία ούτε τεχνική πλοκή δεν τον ενισχύει, αλλά απευθύνεται σ' όλους εξίσου με την απλότητα των λόγων και πιστεύεται, επειδή ακριβώς είναι πάνω από την πίστη. Γιατί, αν αυτό που λέμε μπορούσε να γίνει κατανοητό με τη δύναμη των ανθρωπίνων λογισμών, δε θα δέφερε καθόλου από την ελληνική σοφία (γιατί κι εκείνοι πιστεύουν όποιο μπορέσουν να καταλάβουν). Επειδή όμως η κατασκευή της υπερκείμενης φύσης είναι απροσπέλαστη για τους ανθρώπινους λογισμούς, γι' αυτό έρχεται η πίστη στη θέση των συλλογισμών που επεκτείνεται στο πέρα από το λόγο και την κατανόηση. Γι' αυτούς τους λόγους, όπως η Γραφή λέει για το Μωυσή<sup>4</sup> ότι μορφώθηκε με όλη τη σοφία των Αιγυπτίων, έτσι κι ο Μέγας αυτός άγιος, αφού έλαβε όλη την ελληνική παιδεία και γνώρισε με την πείρα του πόσο ασθενής και αβάσιμη είναι η διδασκαλία τους, γίνεται μαθητής του Ευαγγελίου. Και κατά το χρόνο που δεν είχε ακόμη περάσει από τη μυστική και ασώματη γέννηση, ζούσε τόσο ορθά τη ζωή του, ώστε να εισέλθει στο λουτρό χωρίς καμιά ακαθαρσία.

Ζώντας στην Αίγυπτο, στη μεγάλη πόλη του Αλεξάνδρου, όπου συνέρρεαν από όλα τα μέρη οι νέοι που είχαν σπουδάσει φιλοσοφία και ιατρική, αποτελούσε για τους συνομηλικούς του ενοχλητικό θέαμα, το να έχει δηλαδή ένας νέος σαν στολίδι τη σωφροσύνη πάνω από την ηλικία του. Γιατί ο έπαμος εκείνου που παρέμεινε καθαρός γινόταν όνειδος για τους ακάθαρτους. Για να υπάρξει λοιπόν μια δικαιολογία γι' αυτούς και να μη θεωρούνται μόνο εκείνοι ακάθαρτοι, επινόησαν κάποια επιβουλή για να επιρρίψουν κατηγορία στο βίο του μεγάλου αγίου. Για να τον διαβάλουν λοιπόν παρουσιάζουν ένα γύναιο που εταιριζόταν από ένα γνωστό κακόφημο σπίτι. Κι ενώ αυτός, κατά τη συνήθειά του, συζητούσε με σεμνό τρόπο με εκλεκτούς άνδρες για ένα φιλοσοφικό θέμα, πλησιάζει το γύναιο με καμώματα και με όλα όσα έλεγε και έκανε προσποιόταν ότι ήταν εξοικειωμένα μαζί του. Στη συνέχεια έλεγε ότι της στερούσε την αμοιβή της και πρόσθεσε με αναίδεια και τις αφορμές στις οποίες οφειλόταν η στέρηση των μισθών της.

Ενώ λοιπόν αυτοί που ήξεραν την καθαρή ζωή του αγανακτούσαν και κινήθηκαν με οργή κατά του γύναιου, εκείνος ούτε επηρεάστηκε από την ταραχή εκείνων που αγανακτούσαν για χάρη του, ούτε, αν και τον συκοφαντούσαν, είπε κάτι από αυτά που λέει ο θυμωμένος. Δεν κάλεσε μάρτυρες για τη ζωή του, δεν απέκρουσε την κατηγορία με όρκο ούτε έλεγξε την κακία εκείνων που εξύφαναν εναντίον του αυτή τη διαβολή. Στράφηκε μονάχα σ' έναν από τους φίλους του και του είπε με ήρεμη και σταθερή φωνή.

Δώσε της, φίλε μου, τα χρήματα, για να μη συνεχίσει να μας ενοχλεί και μας χαλαίει τη συζήτηση που έχουμε.

Μόλις έμαθε από την πόρνη αυτός που έλαβε την εντολή, πόσα χρήματα του ζητούσε, τα πλήρωσε όλα και σταμάτησε η επιβουλή των ακαθάρτων, ενώ το κέρδος βρισκόταν πια στα χέρια της πρόστυχης. Τότε έρχεται από το Θεό η μαρτυρία για τη σωφροσύνη του νέου και ο έλεγχος της συκοφαντίας των συνομηλικών του. Μόλις δηλαδή δέχτηκε τα χρήματα στο χέρι της, ένα δαιμονικό πνεύμα τη σπάραξε. Έβγαλε όχι ανθρώπινη φωνή, αλλά κάποιο βρυχηθμό θηρίου και έπεσε πρηνής στο μέσο των συγκεντρωμένων. Έγινε ξαφνικά για τους παρόντες θέαμα φρικτό και φοβερό· μαδούσε τα μαλλιά της και σκιζόταν με τα ίδια της τα χέρια, γύρισαν τα μάτια της και το στόμα της έσταζε αφρό. Και δεν την άφησε το δαιμόνιο προτού ο μεγάλος εκείνος άγιος επικαλεστεί το Θεό και τον εξηλεώσει για χάρη της.

Αυτές είναι οι διηγήσεις για τη νεότητα του μεγάλου και είναι επάξια προοίμια όσων έζησε αργότερα. Μολονότι είναι τόσο θαυμαστές, που και τίποτε άλλο αν δεν έχεις να προσθέσεις, γί αυτές και μόνο από κανένα από αυτούς που ξεχώρισαν στην αρετή δεν έχει τη δεύτερη θέση στους επαίνους. Ήταν πλούσιος, νέος, ζούσε πέρα από τα σύνορα της πατρίδας, κατοικούσε σε πολυάνθρωπη πόλη, όπου η απόλυτη ελευθερία των νέων ως προς τις ηδονές καθιστούσε ντροπή την καθαρότητα των φρονίμων κατά τους άφρονες, δε φρόντιζε η μητέρα τη ζωή του, δεν τον καθοδηγούσε καθημερινά ο πατέρας. Κι όμως ήταν τόσο συνεπαρμένος προς την αρετή μέσω της απάθειας, ώστε έκανε τον έφορο του παντός μάρτυρα της ζωής του, αυτόν που φανέρωσε με το δυνατό χτύπημα την πλεκτάνη. Τί μεγαλύτερο θα μπορούσε να επινοήσει κανένας ως βάση των εγκωμίων; Πώς να εκδηλώσει το θαυμασμό του σ' αυτόν όπως του αξίζει; Αυτός κατανίκησε με το λόγο τη φύση και έχεψε στο ζυγό του λογισμού τη νεότητά του σαν κανένα ήμερο υποζύγιο· στάθηκε ισχυρότερος από όλες τις επαναστατημένες φυσικές ορμές και αφού κίνησε εναντίον

του το φθόνο που προκαλείται από κάθε τι καλό, φάνηκε κι από αυτόν ισχυρότερος και ούτε ξεσηκώθηκε ν' αμυνθεί κατά της επιβουλής των συντρόφων του, αλλά κι αυτήν, που έγινε όργανό τους για να τον κατηγορήσουν, την ευεργέτησε, απαλάσσοντάς της με την προσευχή του από το δαιμονικό της πάθος.

Ως τέτοιον γνωρίζουμε από την ιερά Ιστορία του Ιωσήφ<sup>5</sup>, που ήταν στην εξουσία του να παρανομήσει με τη γυνακα του κυρίου του, που η ίδια είχε ξετρελαθεί με την ομορφιά του και δεν υπήρχε κανένας μάρτυρας να τους δει. Εκείνος όμως πιστεύοντας ότι τον βλέπει το μάτι του Θεού προτίμησε να θεωρηθεί κακός κι όχι να γίνει, να υποστεί μάλλον την τιμωρία των κακούργων, παρά να γίνει κακούργος. Αλλά αυτός μπορεί να καυχηθεί και για κάτι περισσότερο από ό,τι λέει η ιερά Ιστορία, γιατί δεν έχει ίδια σημασία στην αποτροπή ενός μιάσματος, όταν πρόκειται για το μίasma της μοιχείας και η ιδέα ότι κατηγορείται κανείς για το μικρότερο σφάλμα. Αυτός λοιπόν που, ενώ δεν υπήρχε κανένας κίνδυνος από το νόμο, θεώρησε πιο φοβερή από την τιμωρία αυτήν καθεαυτήν την αμαρτωλή ηδονή ή ξεπέρασε τον Ιωσήφ στο μεγαλείο του θαύματος ή σίγουρα δε θα θεωρηθεί δεύτερος. Τέτοιο είναι το προοίμιο του βίου του. Ποιός ήταν τώρα ο ίδιος ο βίος του;

Όταν είχε διανύσει όλο τον κύκλο της εξωτερικής μόρφωσης και σοφίας συνάντησε κάποιο Φιρμιλιανό, Καππαδόκη ευπατριδη, όμοιό του στο ήθος, όπως το έδειξε εκείνος αργότερα στη ζωή του, όταν έγινε κόσμημα της Εκκλησίας των Καισαρέων. Φανέρωσε λοιπόν στο φίλο του το σκοπό των σκέψεων και της ίδιας του της ζωής, ότι απέβλεπε στο Θεό και κατάλαβε ότι κι εκείνου ο ζήλος συνέπιπτε στην ίδια επιθυμία. Αφήνει τότε κάθε σπουδή για την έξω φιλοσοφία και φοπά μαζί μ' εκείνον στον αρχηγό κατ' εκείνο το χρόνο της χριστιανικής φιλοσοφίας (και ήταν αυτός ο Ωριγένης, που γίνεται γι' αυτόν πολύς λόγος στα συγγράμματά του), δείχνοντας μ' αυτό όχι μόνο τη φιλομάθεια και τη φιλοπονία του, αλλά και το φρόνιμο και μετρημένο ήθος του. Ενώ είχε συγκεντρώσει τόσο πλούτο σοφίας, δεν απαξίωσε να πάρει άλλο δάσκαλο στα θεία μαθήματα. Πέρασε κοντά στο δάσκαλο αρκετό χρόνο όσο απαιτούσαν τα μαθήματα κι ενώ ήταν πολλοί που τον παρακαλούσαν και προσπαθούσαν να τον κρατήσουν στην αλλοδαπή και ζητούσαν να μείνει κοντά τους, προτίμησε από όλα την πατρίδα του. Γυρίζει λοιπόν σ' αυτή φέρνοντας μαζί του το μεγάλο πλούτο της σοφίας και των γνώσεών του, που προμηθεύτηκε σαν κανένας έμπορος στις έξω από το Χριστιανισμό σπουδές του, συναναστρεφόμενος με όλους τους αναγνωρισμένους στην παιδεία.

Και βέβαια για όποιον κρίνει δίκαια τα πράγματα ούτε αυτό δε θα φανεί ασήμαντο για τον έπαινό του· να περφορήσει τόση παράκληση της πόλης που του έγινε από κοινού και τόση προθυμία των μορφωμένων της να μείνει κοντά τους κι ακόμα και την πρόθυμη συναίνεση των αρχόντων τους. Ο σκοπός όλων ήταν να μείνει κοντά τους ο μεγάλος εκείνος άνδρας, για να τους γίνει οικιστής της αρετής και νομοθέτης του βίου. Αποφεύγοντας όμως από παντού ό,τι συντελούσε στην έπαρση, επειδή ήξερε ότι συνήθως αρχηγός στο βίο της κακίας γίνεται το πάθος της υπερηφανείας, διαλέγει, σαν κάποιο λιμάνι, τον ήσυχο βίο της πατρίδας. Όλοι οι ομοεθνείς του είχαν τα βλέμματά τους σ' αυτόν κι όλοι περίμεναν να γνωρίσουν τη μόρφωσή του σε κοινές συγκεντρώσεις, για να δώσει κάποιους καρπούς η προκοπή του σ' αυτά ύστερα από πολύχρονους καρπούς. Ο μέγας όμως εκείνος άνδρας γνώριζε πως πρέπει να φανερώνεται η αληθινή φιλοσοφία από αυτούς που την ασκούν σωστά, για να μην τραυματίσει την ψυχή καμιά φιλοδοξία (γιατί είναι φοβερός ο έπανος από τους ακροατές στο να προκαλέσει χαύνωση στην ψυχή με κάποια αλαζονεία και φιλοδοξία). Γι' αυτό κάμνει επίδειξη του τη σιωπή, δείχνοντας το θησαυρό που είχε μέσα του με έργα κι όχι με λόγια. Έμεινε μακριά από τους θορύβους της αγοράς και γενικά τη ζωή της πόλης. Έμεινε σε μian απόμερη γωνιά μόνος με τον εαυτό του και το Θεό, λίγο υπολογίζοντας τον κόσμο όλο και τα πράγματά του. Δεν ενδιαφερόταν για τη βασιλεία, δε ρωτούσε για τους άρχοντες, ούτε άκουγε όταν μιλούσαν για το πώς ρυθμίζεται κάτι από τα κοινά. Φρόντιζε μόνο πως η ψυχή θα τελειοποιηθεί με την αρετή και σ' αυτό κατέτενε όλη η προσπάθεια της ζωής του, αδιαφορώντας για όλα τα άλλα· ήταν ένας άλλος Μωυσής στα χρόνια τα δικά μας, που συναγωνιζόταν έξοχα τα θαύματα εκείνου του παλαιού.

Είχαν βγει και οι δύο από αυτόν τον παραγμένο και πολυθόρυβο κόσμο, ο Μωυσής δηλαδή και ο Γρηγόριος, ζώντας στον καιρό τους ο καθένας στη μοναξιά του, ώσπου έγινε φανερό και στους δύο από θεοφάνεια το κέρδος του καθαρού βίου. Αλλά το Μωυσή παράλληλα προς τη φιλοσοφία τον ακολουθούσε και σύζυγος, ενώ ο Γρηγόριος μόνη σύζυγό του είχε την αρετή. Ο σκοπός λοιπόν και των δύο ήταν ο ίδιος (γιατί και οι δύο απέβλεπαν με την απομάκρυνσή τους από τους πολλούς στο να κατανοήσουν με τα καθαρά μάτια της ψυχής τα θεία μυστήρια), όμως έχει τη δυνατότητα να κρίνει αυτός που ξέρει να αποβλέπει καλά προς την αρετή, ποικανού από τους δύο η ζωή ολοκληρώθηκε περισσότερο με την απάθεια· εκείνου που συγκατατέθηκε στη νόμιμη κι επιτρεπόμενη μετουσία των ηδονών ή εκείνου που στάθηκε πολύ πάνω από αυτήν και δεν έδωσε καμιά δυνατότητα στον υλικό

επηρεασμό να εισέλθει μέσα του. Την εποχή εκείνη προϊστάμενος της εκκλησίας των Αμασαίων ήταν ο Φαίδιμος. Σ' αυτόν ενεργούσε με τη χάρη του αγίου Πνεύματος κάποια προγνωστική δύναμη κι έδειχνε κάθε προθυμία να βάλει στο χέρι το μεγάλο Γρηγόριο και να τον οδηγήσει σ' ένα εκκλησιαστικό αξίωμα, για να μην περάσει ζωή άνεργη και ανώφελη ένα τόσο μεγάλο αγαθό. Καταλαβαίνοντας αυτός την πρόθεση του ιερέα, προσπαθούσε να ξεφύγει μετοικώντας κάθε φορά σε άλλη ερημία.

Ο πολύς εκείνος Φαίδιμος κατέβαλε κάθε προσπάθεια και χρησιμοποίησε κάθε τέχνασμα και όλη την εφευρετικότητά του, αλλά δεν μπορούσε να οδηγήσει το Γρηγόριο στην ιερωσύνη, επειδή φυλαγόταν με άπειρα μάτια να μην πέσει ποτέ αιχμάλωτος στα χέρια του ιερέα. Και είχαν και οι δύο την ίδια προθυμία· ο ένας προσπαθούσε να τον συλλάβει, κι ο άλλος ν' αποφύγει τα δώκτη του. Ο ένας γνώριζε ότι θα πρόσφερε στο Θεό ένα ιερό αφιέρωμα, και ο άλλος φοβόταν μήπως η φροντίδα της ιερωσύνης, που θα βάρυνε τη ζωή του σαν κάποιο φορτίο, του προκαλούσε κάποιο εμπόδιο στη ζωή της αρετής. Γι' αυτό κνημένος ο Φαίδιμος από κάποια θεία παρακίνηση στην προσπάθειά του αυτή, δεν έδωσε προσοχή στην ενδιάμεση απόσταση που τον χώριζε από το Γρηγόριο (μια απόσταση πορείας τριών ημερών), αλλά ύψωσε τα βλέμματά του στο Θεό και λέγοντας ότι όμοια την ώρα εκείνη έβλεπε ο Θεός τον ίδιο και εκείνον, αντί το χέρι προτείνει στο Γρηγόριο το λόγο, αφιερώνοντας έτσι στο Θεό αυτόν που σωματικά δεν ήταν παρών. Και του προσφέρει ως κλήρο εκείνη την πόλη, που είχε συμβεί ως τα χρόνια εκείνα να κατέχεται σε τέτοιο βαθμό από την πλάνη των ειδώλων, ώστε, ενώ ήταν άπειροι οι κάτοικοι της πόλης αυτής και των περιχώρων, να μην υπάρχουν περισσότεροι από δεκαεφτά που είχαν δεχτεί το λόγο της πίστης.

Έτσι λοιπόν μπήκε στο ζυγό κατ' ανάγκην και όλα τα νόμιμα τελέστηκαν αργότερα σ' αυτόν. Ζήτησε λίγο καιρό από αυτόν που τον είχε επιστρατεύσει στην ιερωσύνη, για να κατανοήσει το μυστήριο στις λεπτομέρειές του. Δε νόμιζε πως έπρεπε, όπως λέει ο Απόστολος<sup>6</sup>, να προσβλέπει στη σάρκα και στο αίμα, αλλά ζητούσε να του γίνει η φανέρωση των μυστικών από το Θεό. Και δεν τόλμησε να κηρύξει, προτού με κάποιο σημείο του αποκαλυφθεί η αλήθεια. Σκεφτόταν κάποτε όλη τη νύχτα για το λόγο της πίστης και ανακνούσε κάθε λογής συλλογισμούς (γιατί υπήρχαν και τότε μερικοί που παραχάραζαν την ορθή διδασκαλία με την πειθώ των επιχειρημάτων, κάνοντας ακόμα και τους φρόνιμους ν' αμφιβάλλουν συχνά για την αλήθεια). Ενώ λοιπόν τότε αγρυπνούσε γι' αυτή την αλήθεια και συλλογίζοταν, του παρουσιάζεται στο ξύπνιο του ένας γηραλέος με ανθρώπινη μορφή, ιεροπρεπής στο

ντύσιμό του, που μαρτυρούσε πολλή αρετή με τη χάρη του προσώπου του και την κοσμιότητα της εμφάνισής του. Το θέαμα του προκάλεσε φόβο και, αφού σηκώθηκε από το κρεβάτι, ρωτούσε να του πει ποιος ήταν και γιατί είχε έρθει. Εκείνος, αφού καταπράυνε την ταραχή της ψυχής του με ήρεμη φωνή και του είπε ότι του παρουσιάστηκε με θείο πρόσταγμα για όσα αυτός αμφισβητεί, για να διευκρινιστεί η αλήθεια της ευσεβούς πίστης, αναθάρρησε με το λόγο του και τον κοίταζε μ' ευχάριστη έκπληξη. Έπεπα εκείνος πρότεινε ίσια μπροστά το χέρι, σα να του έδειχνε με τα τεντωμένα του δάχτυλα κάτι που είχε παρουσιαστεί προς τα πλάγια. Παρακολουθώντας με το βλέμα την κίνηση του απλωμένου χεριού και βλέποντας απέναντί του ένα διαφορετικό από το προηγούμενο θέαμα με μορφή γυναίκας, πάνω από τα ανθρώπινα μέτρα, ένικωσε πάλι έκπληξη και σκύβοντας προς τον εαυτό του το πρόσωπο, βρισκόταν σε αμηχανία μ' ό,τι έβλεπε, μη αντέχοντας τα μάτια του την οπτασία (γιατί το παράδοξο της οπτασίας αυτής ήταν αυτό κυρίως, ότι, ενώ ήταν βαθιά νύχτα, έλαμψε ένα φως μαζί με την μορφή που έβλεπε σα να άναβε μια λαμπάδα ολόφωτη).

Ενώ λοιπόν δεν μπορούσε να αντέξει την οπτασία με τα μάτια του, άκουσε ένα διάλογο αυτών ου του είχαν φανερωθεί που συζητούσαν μεταξύ τους για το λόγο εμφάνισής τους. Από το διάλογο δεν έμαθε μόνο την αληθινή πίστη, αλλά γνώρισε με τα ονόματά τους κι αυτούς που του είχαν φανερωθεί, επειδή καθένας τους απευθυνόταν στον άλλο με το όνομά του. Λέγεται ότι άκουσε από τη γυναικεία μορφή να παρακαλεί τον ευαγγελιστή Ιωάννη να φανερώσει στο νέο το μυστήριο της πίστης. Κι εκείνος είπε ότι ήταν πρόθυμος να κάνει κι αυτή τη χάρη στη μητέρα του Κυρίου, αφού αυτή ήταν η επιθυμία της. Έδωσε τότε την κατάλληλη κι ευσύνοπτη απάντηση και πάλι τους έχασε από τα μάτια του. Αυτός αμέσως σημείωσε με γράμματα τη θεία εκείνη διδασκαλία και σύμφωνα μ' αυτήν κήρυττε έπεπα στην Εκκλησία το λόγο και στους μεταγενέστερους άφησε ένα είδος κληρονομίας τη θεόδοτη εκείνη διδασκαλία, με την οποία καθοδηγείται μέχρι σήμερα ο λαός εκείνης της εκκλησίας κι έμενε ανεπηρέαστη από κάθε αιρετική κακία. Τα λόγια της διδασκαλίας είναι τα ακόλουθα.

Ένας είναι ο Θεός Πατέρας του ζώντος Λόγου, της πραγματικής σοφίας και δύναμης, με χαρακτήρα αϊδιο, τέλειος, Πατέρας του τέλειου και Πατέρας μονογενούς Υιού. Ένας Κύριος, μόνος από μόνο, Θεός από Θεό, σφραγίδα και εικόνα της θεότητας, Λόγος ενεργός, σοφία που περιέχει τη σύσταση των πάντων και δύναμη ποιητική όλης της κτίσης. Υιός αληθινός αληθινού Πατέρα, αόρατος αοράτου,

άφθαρτος αφθάρτου, αθάνατος αθανάτου και αΐδιος αΐδιου. Υπάρχει και ένα Πνεύμα άγιο, που έχει την ύπαρξή του από το Θεό, που φανερώθηκε δηλαδή στους ανθρώπους δια μέσου του Υιού, τέλεια εικόνα του τέλειου Υιού, που είναι ζωή, απία των ζώντων, αγία πηγή, αγιότητα που χορηγεί αγιασμό, στο οποίο φανερώνεται ο Θεός Πατέρας, που είναι ο Κύριος όλων και είναι μέσα σε όλα. Και ο Υιός είναι Θεός που συνέχει τα πάντα. Τριάδα τέλεια, που δε μερίζεται ως προς τη δόξα και την αιδιότητα και τη βασιλεία ούτε είναι ξένη από αυτές τις ιδιότητες.

Δεν υπάρχει λοιπόν στην Τριάδα κανένα κτιστό ούτε κάτι επεισακτο, που δεν υπήρχε προηγουμένως και εισήλθε αργότερα. Ούτε έλειπε ποτέ ο Υιός από τον Πατέρα ούτε το Πνεύμα από τον Υιό. Αλλά πάντοτε η Τριάδα είναι η αυτή, άτρεπτη και αναλλοίωτη. Όποιος επιθυμεί να πειστεί γι αυτό, ας ακούσει την Εκκλησία, στην οποία κήρυττε το λόγο και διασώζονται σ' αυτούς και τώρα ακόμα τα γράμματα του μακάριου εκείνου άνδρα. Αυτά δε συναγωνίζονται τις θεοχάραχτες εκείνες πλάκες στο μεγαλείο της χάρης; Εννοώ τις πλάκες εκείνες όπου αποτυπώθηκε η νομοθεσία του θείου θελήματος. Όπως δηλαδή αναφέρει η Γραφή, ότι ο Μωυσής πέρασε από τα φαινόμενα και μπήκε με το πνεύμα του μέσα στα αόρατα άδυστα (γιατί αυτό υπανίσσεται ο γνώφος) κι εκεί διδάχθηκε τα θεία μυστήρια κι έγινε καθογηγός όλου του λαού προς τη θεογνωσία, την ίδια οικονομία μπορούσε να διαπιστώσομε και σ' αυτόν το μεγάλο άγιο. Όρος σ' αυτόν δεν ήταν ένας αισθητός γεώλοφος, αλλά το ύψος της επιθυμίας του προς τα αληθινά δόγματα. Γνώφος ήταν το θέαμα το ακατανόητο στους άλλους, πνακίδα η ψυχή του και τα γράμματα επάνω στις πλάκες ήταν η φωνή εκείνου που φανερώθηκε. Με όλα αυτά έγινε σ' αυτόν και σ' εκείνους που διδάσκονται από εκείνον η φανέρωση των μυστηρίων.

Επειδή λοιπόν το όραμα εκείνο τον γέμισε με κάποια παρρησία και θάρρος, όπως κάποιος αθλητής αφού αποκτήσει αρκετή εμπειρία και δύναμη από το γυμναστή του για τους άθλους του κατεβαίνει με θάρρος στο στάδιο και συναγωνίζεται με τους αντιπάλους του, με τον ίδιο τρόπο κι αυτός, αφού με τη δική του φροντίδα και τη συμμαχία της χάριτος που του φανερώθηκε προαλείφθηκε επαρκώς ψυχικά, ρίχνεται τέλος στον αγώνα. Γιατί δεν πρέπει να ονομάζομε τίποτε άλλο, παρά αγώνες και άθλους όλο το βίο του ως ιερέα, κατά τον οποίο κατανίκησε με την πίστη τη δύναμη του αντιπάλου μας. Πράγματι σηκώθηκε αμέσως από την άκρη εκείνη και κατευθύνθηκε προς την πόλη, όπου έπρεπε να συγκροτήσει την εκκλησία προς χάρη του Θεού. Είδε ότι σ' όλη τη χώρα κυριαρχούσε η απάτη των δαιμόνων και του αληθινού Θεού δεν είχε πουθενά κτιστεί ναός, ενώ όλη η πόλη και η γύρω περιοχή

ήταν γεμάτη από ιερούς βωμούς και ειδωλολατρικά αφιερώματα. Όλος ο λαός είχε αυτή τη μανία, πώς να καλλωπίζουν τους ιερούς χώρους των ειδώλων και τους ναούς και να παραμένει η ειδωλολατρεία στους ανθρώπους δυναμωμένη με πομπές και τελετές και μιαρές θυσίες στους βωμούς. Όπως ένας γενναίος στρατιώτης αφού συγκρουστεί με τον επικεφαλής του στρατεύματος νικώντας τον τρέπει σε φυγή τους στρατιώτες του, έτσι κι αυτός ο μέγας άγιος άρχισε την αριστεία του από τους ίδιους τους δαίμονες. Με ποιόν τρόπο;

Βαδίζοντας το δρόμο από το έσχατο εκείνο μέρος προς την πόλη, επειδή είχε πέσει το βράδυ και έρριχνε συνέχεια δυνατή βροχή, μπαίνει σ' ένα ναό μαζί με την ακολουθία του. Ο ναός εκείνος ήταν από τους επίσημους και εκεί γινόταν φανερή η επικροίτηση των δαιμόνων που λατρεύονταν στους επιμελητές του ναού, γιατί ασκούσαν τη μαντική και έδιναν χρησμούς. Μόλις μπήκε στο ιερό με τους συνοδούς του κατατρόμαξε ευθύς τα δαιμόνια με την επίκληση του ονόματος του Χριστού και με το σημείο του σταυρού καθάρισε τον μολυσμένο από τις κνίσσες αέρα. Πέρασε όλη τη νύχτα ξαγρυπνώντας όπως το συνήθιζε με προσευχή και ψαλμωδία, ώστε να μετατραπεί σε οίκο προσευχής ο ναός ο μολυσμένος από τα αίματα του βωμού και τα αφιερώματα. Μ' αυτόν τον τρόπο πέρασε τη νύχτα του και την αυγή πάλι συνέχισε την πορεία του προς τα εμπρός.

Όταν όμως ο νεωκόρος εκτελούσε την αυγή τη συνηθισμένη υπηρεσία του στους δαίμονες, λένε ότι του παρουσιάστηκαν τα δαιμόνια και του είπαν ότι είναι άβατος γι' αυτά ο ναός εξαπίας εκείνου που έμεινε μέσα. Αυτός κάνοντας κάποιους καθαρμούς και θυσίες προσπαθούσε με τέτοια πράγματα να ξαναφέρει τα δαιμόνια στο ναό. Χρησιμοποίησε όλη την πείρα του, αλλά ο ζήλος του πήγε χαμένος, αφού δεν υπάκουαν όμως πρώτα στις εκκλήσεις του τα δαιμόνια. Τότε με θυμό και οργή ο νεωκόρος ορμάει κι αρπάζει τον μεγάλο εκείνο άγιο, εκτοξεύοντάς του τις φοβερότερες απειλές κι ότι θα τον καταγγείλει στους άρχοντες και θα βιαιοπραγήσει εναντίον του· θα καταγγείλει στο βασιλιά την τόλμη του, που τόλμησε να μπει μέσα στους ναούς ενώ ήταν χριστιανός και εχθρός των θεών, αφού την είσοδό του την αρνιόταν η δύναμη που ενεργούσε μέσα στους ναούς και δεν εκδηλώνονταν πια στον τόπο αυτόν όπως συνήθως η μαντική ενέργεια των δαιμόνων. Αυτός όμως κατανικώντας με την ανωτερότητα του φρονήματός του το θυμό του προπέτη και άξεστου νεωκόρου και ανταλάσσοντας σ' όλες τις απειλές του τη συμμαχία του αληθινού Θεού, έλεγε ότι έχει τόση εμπιστοσύνη στη δύναμη του υπερμάχου του, ώστε έχει την εξουσία να τους δώχνει από όπου θέλει και να τους εγκαθιστά σ'

όποιους τόπους θέλει, υποσχόμενος ότι θα του δώσει τώρα τις αποδείξεις. Ο νεωκόρος θαύμασε και αποσβολώθηκε με το μέγεθος της εξουσίας του και τον προέτρεψε να δείξει τη δύναμή του από αυτά δω τα ίδια τα δαιμόνια και να τα κάνει να εισέλθουν πάλι στο ναό. Όταν το άκουσε αυτό ο μεγάλος Γρηγόριος έσκισε ένα μικρό κομμάτι από το βιβλίο και το έδωσε στο νεωκόρο, αφού χάραξε πάνω σ' αυτό μια διαταγή. Τα γράμματα της διαταγής έλεγαν:

#### Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΛΕΕΙ ΣΤΟ ΣΑΤΑΝΑ, ΜΠΕΣ ΜΕΣΑ.

Ο νεωκόρος πήρε το βιβλίο και το έβαλε επάνω στο βωμό κι έπεπα προσφέροντας τις συνηθισμένες τους κνίσσες και δυσωδίες είδε πάλι αυτά που έβλεπε προηγουμένως, πριν εκδιωχθούν οι δαίμονες από τον ναό των ειδώλων. Όταν έγιναν αυτά κατάλαβε ότι ο Γρηγόριος διατέθει μια θεία δύναμη, χάρη στην οποία φάνηκε πιο δυνατός από τα δαιμόνια. Τον πρόλαβε κινηώντας τον πάλι, πριν εισέλθει στην πόλη, και αξίωσε να τον πληροφορήσει για το μυστήριο και ποιος είναι αυτός ο Θεός που έχει υποχειριά του τη φύση των δαιμόνων. Κι όταν ο μεγάλος άγιος του εξήγησε με συντομία το μυστήριο της χριστιανικής πίστης, ο νεωκόρος βρέθηκε φυσικά στην κατάσταση του αμύητου στα θεία: θεώρησε κατώτερο από την ιδέα του Θεού να πειστεί ότι το θείο φανερώθηκε στους ανθρώπους μέσα στη σάρκα. Εκείνος του είπε ότι η πίστη σ' αυτό δεν βεβαιώνει τη δύναμή της από τα λόγια, αλλά πιστοποιείται από τα θαύματα που έγιναν, και τότε ο νεωκόρος του ζήτησε να δει ακόμη κάποιο θαύμα από αυτόν, κι όταν αυτό γινόταν, με αυτό το θαύμα θα προχωρούσε στην αποδοχή της πίστης. Τότε, λέγεται, ότι ο μεγάλος εκείνος άγιος έκανε το πιο απίστευτο από όλα μέγα θαύμα. Του ζήτησε ο νεωκόρος ένας βράχος ευμεγέθης που ήταν εκεί μπροστά τους να μετακινηθεί χωρίς ανθρώπινο χέρι, αλλά με μόνη τη δύναμη της πίστης με πρόσταγμα του Γρηγορίου να μετατοπιστεί σε άλλη θέση. Χωρίς να αναβάλει καθόλου ο μεγάλος εκείνος άγιος πρόσταξε αμέσως το βράχο, σα να είχε ψυχή, να μετακινηθεί σ' εκείνη τη θέση, που υπέδεξε ο νεωκόρος του ναού. Όταν αυτό έγινε, πίστεψε αμέσως ο άνθρωπος εκείνος κι εγκατέλειψε τα πάντα, τη γενιά του, το σπίτι του, τη γυναίκα του, τα παιδιά του, τους φίλους, την κερωσύνη του στο ναό, την εστία, τα κτήματα, θεωρώντας σπουδαιότερο από όλα αυτά να είναι μαζί με τον άγιο και να συμμερίζεται τους κόπους του και τη θεία εκείνη φιλοσοφία και παιδεία.

Ας πάψει μπροστά α' αυτά η οποιαδήποτε τεχνική εφευρετικότητα των λογογράφων να επαυξάνει και να μεγαλοποιεί με ρητορείες τα θαύματα. Γιατί το

θαύμα για το οποίο μιλήσαμε δεν μπορεί να ελαττωθεί ή να μεγαλοποιηθεί ανάλογα με την δύναμη του ρήτορα. Τί θα πει κανένας πέρα από όσα είπαμε, ώστε να προσθέσει κάτι στο θαύμα; Και πώς θα ελαττώσει κανένας την έκπληξη των ακροατών για το ό,τι έγινε; Ένας λίθος αποσπά από τους λίθους τους υποδουλωμένους στους λίθους. Ο λίθος γίνεται κήρυκας της θείας πίστης και οδηγεί τους άπιστους στη σωτηρία. Δεν ανακήρυττε τη θεία δύναμη με τη φωνή και το λόγο, αλλά έδειχνε ότι ο Γρηγόριος έκανε γνωστό το Θεό με όσα έπραττε· ο Γρηγόριος, στον οποίο όλη η εξίσου μ' αυτόν υποτελής φύση πείθεται, όχι μόνο τα αισθητά και έμπνοα και τα έμψυχα, αλλά κι αν κάτι είναι πέρα από αυτά, δέχεται κι αυτό την προσταγή του υπηρέτη, έτσι σα να μην είναι άμοιρο από αίσθηση. Γιατί ποιά είναι η ακοή του λίθου; Ποιά αίσθηση έχει για την εξουσία αυτού που διατάζει; Ποιά είναι η δύναμή του να μετακινείται; Ποιά είναι η κατασκευή των μελών και των αρθρώσεών του; Όλα αυτά όμως τα δίνει στο λίθο δύναμη εκείνου που προστάζει, την οποία είδε εκείνος ο νεωκόρος του ναού και κατάλαβε αμέσως την απάτη των δαιμόνων για να παραπλανήσουν την ανθρώπινη φύση, ένικωσε αποστροφή και στράφηκε προς τον αληθινό Θεό και από όσα ο δούλος έκανε αναλογίστηκε πόσο ανέκφραστη είναι η δύναμη του Κυρίου.

Αν λοιπόν είναι τέτοια η δύναμη του δούλου, ώστε να κινεί με το λόγο μου τα ακίνητα, να δίνει εντολές σε αναισθητα πράγματα και να διατάζει τα άψυχα, πόση περίσσεια δύναμης είναι φυσικό να σκεφτούμε πως έχει ο Κύριος του παντός, που το θέλημά του έγινε ένα είδος υλικού και κατασκευή και δύναμη του κόσμου του ίδιου και όλων όσα περιέχει! Από δω ο μεγάλος εκείνος άγιος άρχισε την αριστεία του κατά των δαιμόνων και περικφέροντας το νεωκόρο σαν ένα τρόπαιο κατά των νικημένων γέμισε δέος με τη φήμη του τη χώρα. Με την προϋπόθεση αυτή μπήκε πια στην πόλη με θάρρος και παρρησία, όχι βέβαια με άρματα και άλογα και ημιόνους και με το πλήθος ν' ακολουθεί κομπάζοντας, αλλά με δορυφόρους ολόγυρά του τις αρετές. Μικροί – μεγάλοι ξεχύθηκαν όλοι οι κάτοικοι της πόλης για να δουν ένα καινούργιο θέαμα κι όλοι ανοπομονούσαν να δουν ποιος είναι εκείνος ο Γρηγόριος που, ενώ είναι άνθρωπος, έχει εξουσία επάνω σ' αυτούς που εκείνοι πιστεύουν ως θεούς και σα βασιλιάς τους κάνει ό,τι θέλει με τη διαταγή του, και όπου θέλει κι από όπου επιθυμεί διώχνει κι εγκαθιστά τα δαιμόνια σα να είναι δούλοι και σέρνει ακόμα και τον ίδιο το νεωκόρο σα να τον έχει υποδουλώσει με την εξουσία του κάνοντάς τον να περικτρονήσει το προηγούμενο αξίωμα και ν' ανταλλάξει όλα όσα είχε με τη συναναστροφή τη δική του.

Με τέτοια προδιάθεση τον περίμεναν όλοι μπροστά στην πόλη. Όταν έφθασε κοντά τους, ενώ όλοι τον κοίταζαν απενώως, προσπέρασε τους ανθρώπους σα να ήταν άψυχα πράγματα και μη κοιτάζοντας κανένα από όσους πήγαναν προς αυτόν και βαδίζοντας κατ' ευθείαν για την πόλη, τους δημιούργησε ακόμα μεγαλύτερη έκπληξη, γιατί φανόταν σ' αυτούς που τον έβλεπαν ανώτερος από τη φήμη του. Το να μπαίνει δηλαδή για πρώτη φορά σε μια μεγάλη πόλη, χωρίς να είναι καθόλου συνηθισμένος, και να μη διστάσει καθόλου μπροστά σε τόσο πλήθος που είχε μαζευτεί γι' αυτόν, αλλά να βαδίζει σα να βρισκόταν σε έρημο κι η φροντίδα του να είναι μόνο για τον εαυτό του και το δρόμο χωρίς να προσέχει κανένα από τους γύρω του συναθροισμένους, αυτό φανόταν στον κόσμο ανώτερο από το θαύμα με την πέτρα. Εξαπίας αυτού του πράγματος, ενώ ήταν λιγοστοί, όπως είπα προηγουμένως, εκείνοι που είχαν πριν από αυτόν ασπαστεί την πίστη, ολόκληρη η πόλη τιμούσε την κερωσύνη του κι έτσι έμπανε συνθλιβόμενος ολόγυρα από το πλήθος. Όταν αφιερώθηκε στη χριστιανική ζωή, ελευθερώθηκε αμέσως από όλα τα πράγματα σαν από ένα βαρύ φορτίο, αν και δεν είχε τίποτε από τα απαραίτητα στη ζωή, ούτε χωράφι, ούτε τόπο, ούτε σπίτι, άλλ' ο ίδιος ήταν τα πάντα για τον εαυτό του (ή μάλλον η αρετή και η πίστη ήταν πατρίδα του και σπίτι και περιουσία). Όταν λοιπόν έφτασε στην πόλη, επειδή δεν είχε πουθενά σπίτι να αναπαυθεί ούτε της εκκλησίας ούτε δικό του κι οι γύρω του ανησυχούσαν κι απορούσαν που θα καταλύσει και σε ποιον κοντά θα βρει στέγη, λέει σ' αυτούς ο δάσκαλος.

Τί απορείτε για τέτοια πράγματα σαν να είμαστε έξω από τη σκέπη του Θεού, που πρέπει δηλαδή ν' αναπαύσομε τα σώματά μας; Μικρό σπίτι σας φαίνεται πως είναι ο Θεός, αν μέσα σ' αυτόν ζούμε και κινούμαστε και υπάρχουμε; Ή είστε στενόχωρα στη σκέπη του ουρανού, και ζητείτε άλλο κατάλυμα πέρα από αυτό; Ένα σπίτι ας φροντίσει ο καθένας σας να έχει δικό του, το σπίτι που οικοδομούν οι αρετές και υψώνουν ως πάνω. Να σας λυπεί αυτό μόνο, μήπως η κατοικία αυτή δεν είναι ετοιμασμένη για σας. Το κλείσιμο μέσα σε γήινους τοίχους δεν αποφέρει κέρδος σε όσους ζουν με την αρετή. Φυσικό είναι τους τοίχους να επιδιώκουν μάλλον όσοι μολύνονται από την κακία. Γιατί πολλές φορές το σπίτι γίνεται το προκάλυμμα των κρυφών έργων της αισχύνης. Για όποιους όμως επιδιώκουν το βίο της αρετής οι τοίχοι δεν έχουν τι να σκεπάσουν.

Ενώ έλεγε αυτά στους μαζεμένους γύρω του ήρθε ένας από τους επισήμους, που συγκαταλεγόταν με τους πρώτους στη γενιά και στα πλούτη και σε όλα τα άλλα. Λεγόταν Μουσώνιος. Όταν είδε πολλούς να επιδιώκουν το ίδιο πράγμα, να δεχτούν

τον άγιο στο σπίτι τους, προφταίνοντας τους άλλους αρπάζει τη χάρη παρακαλώντας το μεγάλο άγιο να δεχτεί τη φιλοξενία του και να τον τιμήσει μπαίνοντας στο σπίτι του, για να γίνει έτσι πιο σεβαστός και ένδοξος στη ζωή που ακολουθεί, καθώς ο χρόνος θα παραπέμπει και στους κατοπιμούς τη μνήμη αυτής της τιμής.

Επειδή και πολλοί άλλοι είχαν προστρέξει και τον θερμοπαρακαλούσαν για το ίδιο, κρίνοντας δίκαιο να δώσει τη χάρη σ' εκείνον που τον πρωτοκάλεσε πρώτος, αφού τιμήσε τους άλλους με λόγους φιλοφροσύνης και τους έκανε να υποχωρήσουν, αφήνει να τον πάρει εκείνος που πρόλαβε. Αν τώρα η έκθεση των λόγων γί αυτόν είναι μια απερίτεχνη διήγηση κι ο λόγος μου παρέλειψε εκούσια τις υπερβολές που επινοούνται για τα πράγματα, θ' αποτελέσει όχι μικρή μαρτυρία για όσους κρίνουν ορθά τα πράγματα, ότι τα θαύματα του αγίου που αναφέραμε δε μεγαλοποιούνται τεχνητά, αλλά είναι αρκετή η θύμηση όσων έπραξε για τον άριστο έπανό του. Είναι όπως η γνήσια ομορφιά σ' ένα πρόσωπο που δεν το στολίζει με τα ψεύτικα άνθη της καμιά ιδιοτροπία της κομμωτικής τέχνης. Κι ενώ ήταν λίγοι στον αριθμό όσοι είχαν προηγουμένως διδαχτεί το λόγο, προτού περάσει η ημέρα και δύσει ο ήλιος είχαν προστεθεί τόσοι πολλοί στη συγκέντρωση, ώστε το πλήθος όσων πίστεψαν σε σχέση με όλο το λαό ήταν ικανοποιητικό.

Αφού ήρθε το πρωί και πάλι συγκεντρώθηκε κοντά του η πόλη σύσσωμη άντρες και γυναίκες και παιδιά και οι γέροντες κι όποιοι είχαν κάποια σωματική αρρώστια από δαίμονες ή από άλλη απία. Και ανάμεσά τους εκείνος μοιραζόμενος με τη δύναμη του Πνεύματος ανάλογα με την ανάγκη καθενός από όσους είχαν μαζευτεί κηρύττοντας, συζητώντας, συμβουλευόντας, διδάσκοντας, θεραπεύοντας. Γιατί με αυτό τον τρόπο κυρίως έφερνε κοντά του τους πολλούς, συνδέοντας δηλαδή τα όσα έβλεπαν με την ακοή, και έλαμπαν επάνω του και με τα δυο τα γνωρίσματα της θείας δύναμης. Την ακοή την συγκλόνιζε ο λόγος και τα μάτια τα θαύματα επάνω στους ασθενείς. Ο λυπημένος έβρισκε παρηγοριά, ο νέος συνετιζόταν, ο γέροντας ανακουφιζόταν με τα κατάλληλα λόγια. Οι δούλοι διδάσκονταν να είναι πιστοί στους κυρίους τους, όσοι έχουν εξουσία να είναι φιλάνθρωποι στους υποτακτικούς τους, ο φτωχός ότι υπάρχει ένας πλούτος, η αρετή που μπορούν να την αποκτήσουν όλοι. Όποιον είχε άφθονα πλούτη τον συμβούλευε κατάλληλα διδάσκοντάς τον ότι είναι οικονόμος της περιουσίας του κι όχι κύριος. Απένεμε στις γυναίκες όσα ήταν πρόσφορα, στα παιδιά όσα ήταν στα μέτρα τους και όσα έπρεπε στους πατέρες και γινόμενος στους πάντες τα πάντα, μάζεψε γύρω του με τη βοήθεια του Πνεύματος

τόσο λαό, ώστε ξεκίνησε την κατασκευή ενός ναού με την πρόθυμη συμμετοχή όλων με τα χέρια και τα χρήματά τους.

Αυτός εδώ είναι ο ναός που εκείνος άρχισε την κατασκευή του και κάποιος από τους έπειτα από αυτόν τον καλλώπισε αντάξια μ' εκείνον. Είναι ο ναός που τον δείχνουν ως τώρα, που ο μεγάλος εκείνος αμέσως μόλις πήγε κατέθεσε σαν θεμέλιο και βάση της ιερωσύνης του στο πιο περιλαμπρο σημείο της πόλης και ολοκλήρωσε με τη βοήθεια της θείας δύναμης το έργο, όπως βεβαιώνεται αυτό από τους μετέπειτα καιρούς. Γιατί έγινε κάποτε σεισμός πολύ ισχυρός στην πόλη στα δικά μας χρόνια κι ενώ θα καταστρέφονταν παραλίγο ολοσχερώς και είχαν ερειπωθεί και ερημωθεί όλα τα οικοδομήματα δημόσια και ιδιωτικά, ο ναός αυτός ήταν ο μόνος που ούτε ράγισε ούτε κλονίστηκε, ώστε κι από αυτό να γίνει φανερό με ποια δύναμη επιχειρούσε τα όσα έκανε ο μεγάλος εκείνος άγιος.

Αλλά αυτά τα φανέρωσε ύστερα από πολλά χρόνια η θεία δύναμη για να μαρτυρήσουν την πίστη του Γρηγορίου. Τότε όμως είχαν εκπλαγεί όλοι και μέσα στην πόλη και στην περιοχή με τα αποστολικά θαύματα και το κάθετι που έλεγε και έπραττε εκείνος πίστεψαν ότι το έλεγε και το έκανε με τη θεία δύναμη. Και στα ζητήματα της ζωής δε νόμιζαν ότι υπάρχει άλλο πιο έγκυρο δικαστήριο, αλλά κάθε απόφαση και κάθε πολύπλοκο ζήτημα έβρισκε τη λύση του με τις συμβουλές εκείνου. Έτσι με τη συμβολή εκείνου υπήρχε ευνομία και ειρήνη σ' όλους από κοινού και στον καθένα χωριστά και πολλή προκοπή στα αγαθά, ιδιωτικά και κοινωνικά, και καμιά κακία δε γινόταν εμπόδιο στην ομόνοια μεταξύ τους. Δεν είναι άκαιρο να αναφέρομε μια κρίση του, ώστε, όπως λέει η παροιμία, να γίνει φανερό όλο το ύφασμα από την ούγια του. Γιατί η αγία Γραφή, ενώ ο Σολομών δίκασε πολλές υποθέσεις των υπηκόων του, αρκέστηκε να παραστήσει όλη τη σύνεση του βασιλιά με μια μόνο, με τη δίκη εκείνων των δύο μητέρων. Το αδίκημα ήταν δύσκολο, γιατί εξίσου η κάθε μία δεν ήθελε το νεκρό παιδί, διεκδικούσε όμως το γερό. Γι' αυτό έκρινε να ανιχνεύσει την κρυμμένη αλήθεια μ' ένα τέχνασμα. Επειδή για το αδίκημα δεν υπήρχαν μάρτυρες και ήταν ίσες οι πιθανότητες να ψεύδονται και οι δύο ή να λένε την αλήθεια, κάλεσε ως μάρτυρα της αλήθειας τη φύση, κρύβοντας το σκοπό της επιτόνησής του με την ψεύτικη απειλή. Έδωσε δηλαδή διαταγή να χωριστούν τάχα σε δύο ίσα μέρη με το ξίφος τα σώματα του ζωντανού και του νεκρού παιδιού και να δοθεί από ένα μισό σώμα των παιδιών και στις δύο μητέρες, παραδίνοντας έτσι στη φύση να κρίνει την αλήθεια του πράγματος. Η μία δέχτηκε με ικανοποίηση τη διαταγή κι έλεγε στο δήμιο να βιαστεί της άλλης όμως αναστατώθηκαν τα μητρικά

σπλάχνα και παραδεχόμενη ότι έχασε, παρακαλούσε να λυπηθούν το παιδί (η ευχαρίστησή της δηλαδή ήταν να σώσει το παιδί με όποιο τρόπο). Αυτό έβαλε ο βασιλιάς ως κριτήριο της αλήθειας, χαρίζοντας με την απόφασή του τη νίκη σ' εκείνη που υποχώρησε. Συλλογίστηκε ότι αυτή που δεν υπολογίζει τη σφαγή του παιδιού της έχει κατήγορό της τη φύση και ότι δεν είναι μητέρα του παιδιού που επισπεύδει το θάνατό του.

Ποία κρίση λοιπόν του μεγάλου Γρηγορίου θα διηγηθώ κι εγώ; Δυο αδελφοί, νέοι στην ηλικία, που μόλις είχαν μοιράσει την πατρική κληρονομία, διεκδικούσαν μια λίμνη· ήθελαν να την έχει καθένας ολόκληρη και δε δεχόταν να έχει δικαίωμα και ο άλλος. Γίνεται λοιπόν δικαστής της υποθέσεως ο δάσκαλος. Πηγαίνει επί τόπου και χρησιμοποιεί τους νόμους τους δικούς του για τη δίκη· τους οδηγεί στη συμφιλίωση και παρακαλεί τους νέους να συμφιλιωθούν και να θεωρήσουν προτιμότερο το κέρδος της ειρήνης από τα έσοδα από τη λίμνη. Γιατί η ειρήνη θα παραμείνει για πάντα και όσο ζουν και μετά το θάνατό τους, ενώ τα έσοδα δίνουν προσωρινή απόλαυση, προκαλούν όμως παντοτινή καταδίκη για την αδικία. Τους έλεγε ακόμα όσα ήταν φυσικό να τους λέει εκείνος, καταπραΰνοντας την άτακτη νεότητά τους.

Η παράκλησή του όμως δεν είχε αποτέλεσμα και οι νέοι αγρίευαν και άναβε ο θυμός τους, καθώς τους φλόγιζε η ελπίδα για περισσότερο κέρδος. Από τα δύο μέρη ετοιμαζόταν στρατός από τους υπαλλήλους τους, πλήθος πολύ που διψούσε φόνου κυβερνημένο από τη νεότητα και είχε οριστεί ο καιρός της συμπλοκής. Κι επειδή ήταν να γίνει η σύρραξη από τις δύο παρατάξεις την επομένη, παρέμεινε στις όχθες της λίμνης ο άνθρωπος του Θεού κι αφού έμεινε άγρυπνος καρτερικά όλη τη νύχτα, δείχνει πάνω στο νερό ένα μωσαϊκό θαύμα. Δε χώρισε βέβαια το βυθό σε δύο μέρη με το χτύπημα του ραβδιού του, αλλά με την προσευχή του την αποξήρανε όλη μαζί και το πρωί παρουσίασε την λίμνη ξηρή και χωρίς υγρασία, ώστε ούτε στα βαθουλώματα απέμεινε σταγόνα νερού, στη λίμνη που πριν από την προσευχή απλωνόταν σαν θάλασσα. Αφού απέδωσε δικαιοσύνη μ' αυτόν τον τρόπο με τη θεία δύναμη, έφυγε πάλι για το σπίτι, ενώ η απόφαση μέσω των πραγμάτων σταμάτησε τη φιλονεικία των νέων. Μη υπάρχοντας λοιπόν το αντικείμενο για το οποίο ετοιμαζαν το μεταξύ τους πόλεμο, το θυμό τον διαδέχτηκε η ειρήνη και η φύση έδειξε πάλι την αδελφική τους σχέση. Μπορείς να δεις και τώρα φανερά τις αποδείξεις της θείας εκείνης απόφασης. Γιατί σώζονται και τώρα ακόμα κάποια ίχνη από τη στάθμη του νερού. Το μέρος που τότε ήταν βυθισμένο στον πυθμένα του νερού έγινε άλος και χωριό και λειβάδια και χωράφια.

Αυτής της δίκης το πρωτείο δε θα το αμφισβητήσει ούτε ο ονομαστός εκείνος Σολομών. Ποιό είναι δηλαδή σημαντικότερο σε δύναμη, να σώσεις ένα βρέφος που θηλάζει ακόμη στην αγκαλιά της μητέρας του και που η σωτηρία του ήταν οπωσδήποτε ίδια είτε η μάνα του είτε η άλλη φρόντιζε την ανατροφή του, ή να εξασφαλίσεις τη σωτηρία σε δύο νέους; Αυτοί που τώρα ήταν μπλεγμένοι με τα προβλήματα της ζωής, στην ακμή της νεότητάς τους και επάνω στο άνθος της ηλικίας τους και τους έσπρωξε ο θυμός ξέφρενος να σκοτωθούν ο ένας από τον άλλο, θα έδεχναν σε λίγο στους τότε θέαμα θλιβερό· κρατώντας στα χέρια τα φονικά όργανα περίμεναν ή να αλληλοσκοτωθούν και οι δύο ή οπωσδήποτε ο ένας να γίνει ένοχος του εγκλήματος της αδελφοκτονίας. Αφήνω εκείνους που συμπαρατάσσονταν με τον ένα και τον άλλο με ίσο πάθος, με στόχο τους το θάνατο των αντιπάλων τους. Αυτός λοιπόν που ακύρωσε με την προσευχή του τη θανατική ψήφο, που έβγαλε εναντίον τους ο αρχηγός του κακού, και συνδιάλλαξε τους αδελφούς μεταξύ τους μεταβάλλοντας σε ειρηνική χαρά την ορμή για το φόνο, πόσο φυσικότερο είναι να θαυμαστεί για την κρίση του από εκείνον που αποκάλυψε την κακότητα της πόρνης; Το θαύμα τώρα με το νερό, πως ξαφνικά το πλωτό πέλαγος έγινε ξηρό και φανερώθηκε πεδιάδα και η λίμνη έγινε ένα βαθούλωμα και πως εκεί που πρώτα ήταν θάλασσα τώρα ο τόπος βγάζει διάφορους καρπούς, αυτό νομίζω ότι είναι καλύτερα να το αποσιωπήσω και να μην το αναπτύξω με το λόγο μου, γιατί δεν μπορεί να εξυψωθεί επάξια με τη διήγηση.

Τί παρόμοιο διαβάσαμε στην αναγραφή των θαυμάτων που να μπορεί να εξισωθεί συγκρινόμενο μ' αυτό; Σταμάτησε ο Ιησούς του Ναυή τη ροή του Ιορδάνη, αλλά όσο ήταν η κιβωτός μέσα στο ποτάμι. Όταν όμως διαπεραιώθηκε ο λαός και πέρασε η κιβωτός έδωσε στο ποτάμι τη συνηθισμένη του ροή. Φαίνεται η άμμος του βυθού στην Ερυθρά θάλασσα με την αποχώρηση του νερού, καθώς απώθησε ο αέρας τη θάλασσα στα πλάγια· αλλά η διάρκεια του θαύματος ήταν η διάβαση του στρατού που πραγματοποιήθηκε στην ξηρά του πυθμένα. Έπετα ξαναγίνεται ενιαία η επιφάνεια του νερού και το νερό χωρισμένο για λίγο ξαναενώθηκε. Εδώ όμως αυτό που έγινε μια φορά έμενε όπως έγινε, ώστε να μη υπάρχει δυσπιστία για το θαύμα, αφού οι αποδείξεις θα δίνουν μαρτυρία για πάντα. Έτσι έγιναν λοιπόν όσα λένε και δείχνουν για τη λίμνη. Έπετα από αυτό δείχνουν κι αναφέρουν ένα παρόμοιο θαύμα που έκανε.

Διαρρέει τη χώρα τους ένας ποταμός που με το ίδιο το όνομά του επισημαίνει την τραχύτητα και την αγριότητα του ποταμού. Επειδή είναι καταστρεπτικός όσοι

κατοικούν κοντά τον ονομάζουν Λύκο. Αυτός και από τις πηγές του πλούσιος σε νερό κυλάει προς την Αρμενία, γιατί η περιοχή τον τροφοδοτεί με άφθονα νερά από τα βουνά που υψώνονται γύρω. Κυλάει βαθύς παντού χαμηλά στους γκρεμούς, γίνεται πολύ πιο σφοδρός με τους χειμάρους του χειμώνα, μαζεύοντας όλα τα νερά που συρρέουν από τα βουνά. Στο πεδινό μέρος της χώρας που διασχίζει συχνά δεν τον χωρούν οι δύο όχθες του, ενώ σε κάποιο σημείο ξεχειλίζει από την όχθη στα πλάγια και κατακλύζει το μέρος με τα νερά του. Έτσι ο ποταμός προκαλεί στους κατοίκους της περιοχής απροσδόκητα κινδύνους πολλούς, καθώς χύνεται πολλές φορές στους αγρούς κατά τις άκαιρες ώρες της νύχτας ή και τη μέρα. Έτσι δεν καταστρέφονταν από το ορμητικό νερό φυτά μόνο και σπαρτά και ζώα, αλλά ο κίνδυνος απειλούσε και τους ίδιους τους ανθρώπους, που ήταν σα να ναυαγούσαν απρόβλεπτα μέσα στα σπίγια τους από την πλημμύρα.

Επειδή λοιπόν τα προηγούμενα θαύματα του μεγάλου είχαν ακουστεί σ' όλο το λαό, σηκώθηκαν όσοι κατοικούσαν στο μέρος εκείνο του ποταμού, άνδρες, γυναίκες και παιδιά πανδημεί και γίνονται όλοι ικέτες του αγίου, παρακαλώντας να τους βρει κάποια λύση ανέλπιστα για τα δεινά τους. Γιατί, του έλεγαν, ο Θεός μπορεί να κάνει τα πάντα με την ενέργεια εκείνου, όσα οι άνθρωποι αδυνατούν να βρουν με τις επινοήσεις του μυαλού τους. Τίποτε δεν είχαν παραλείψει οι ίδιοι από όσα εξαρτώνται από τη σκέψη και τη δύναμη των ανθρώπων· φράγματα από πέτρες και χώματα και ό,τι άλλο συνήθως επινοείται σε τέτοιες περιπτώσεις όλα τα είχαν δοκιμάσει, αλλά δεν μπόρεσαν ν' ανακόψουν την ορμή του νερού. Και για να τον κάνουν ακόμα περισσότερο να τους λυπηθεί, του ζητούσαν να γίνει αυτόπτης της συμφοράς τους και να δει ότι ούτε να μεταθέσουν την κατοικία τους είχαν τη δυνατότητα και ο θάνατός τους κρύβεται μέσα στην ορμή του νερού.

Φτάνει λοιπόν επί τόπου (κανένας κόπος δεν αποτελούσε εμπόδιο στο ζήλο του για το καλό). Δε χρειάστηκε ούτε αμάξι, ούτε άλογα, ούτε κανένα άλλο δυνατό μεταφορικό μέσο. Στηριγμένος πάνω στο ραβδί του, έκανε όλο το δρόμο και ταυτόχρονα μαζί μ' αυτούς που τον συνόδευαν στο δρόμο φιλοσοφούσε για την ουράνια ελπίδα, πράγματα που ζούσε πάντοτε προηγουμένως και θεωρούσε τα άλλα πάρεργα στη σπουδή αυτή που προτιμούσε. Μόλις του έδειξαν όσοι είχαν προηγηθεί την εκτροπή του ποταμού, και τη συμφορά τη φώναζε και το ίδιο το φαινόμενο, γιατί ο τόπος με την έφοδο του νερού είχε γίνει μια βαθιά χαράδρα, λέει στους συγκεντρωμένους τα εξής:

Δεν είναι, αδελφοί μου, στα πλαίσια της δύναμης των ανθρώπων να περιορίζουν σε όρια την κίνηση του νερού. Αυτό είναι έργο μόνο της θείας δύναμης, να κλείνει δηλαδή σε όρια τη ροή του νερού. Γιατί αυτό λέει ο προφήτης προς το Θεό: «έβαλες όριο, που δε θα το υπερβεί». Τα στοιχεία της φύσης υποτάσσονται μόνο στον Κύριο της κτίσης το Χριστό και παραμένουν στο διηλεκτές στα μέρη όπου έχουν ταχθεί. Επειδή λοιπόν ο Θεός είναι που νομοθετεί τα όρια για τα νερά, εκείνος μόνο μπορεί να δεσμεύσει με τη δύναμή του και την αταξία αυτού του ποταμού.

Αυτά είπε και σα να δέχθηκε κάποια θεία έμπνευση, αφού προσευχήθηκε μεγαλόφωνα στο Χριστό να του έρθει σύμμαχος σ' αυτό το έργο, μπάζει με δύναμη το ραβδί που κρατούσε στο χέρι στο μέρος της όχθης που είχε σπάσει. Σ' εκείνο το σημείο η γη ήταν δάβροχη και μαλακιά κι εύκολα βούλιαξε βαθιά υποχωρώντας στο βάρος του ραβδιού του μαζί και στη δύναμη του χεριού. Στη συνέχεια προσευχήθηκε στο Θεό να γίνει αυτό το ραβδί ένα είδος φράχτης και εμπόδιο για την αταξία των νερών και γύρισε πίσω στην έδρα του, δείχνοντας με τα πράγματα ότι κάθετι που έκανε γινόταν από τη θεία δύναμη. Αμέσως, χωρίς να αργήσει καθόλου το μπαστούνι έβγαλε ρίζες στην όχθη κι έγινε δέντρο. Το φυτό έγινε όριο για το ποτάμι κι ως τώρα οι εντόπιοι στέκουν και κοπάζουν το δέντρο και έχουν να λένε γι' αυτό. Όταν δηλαδή εκείνος ο Λύκος από βροχές και χειμάρους πλημμυρίζει, όπως συνήθως, και κυλάει αγριεμένος με τα κύματά του να βράζουν φοβερά, τότε αγγίζοντας χαμηλά τη ρίζα του δέντρου ορθώνεται και μαζεύει πάλι τα νερά του στη μέση της κοίτης, και, σα να φοβάται να πλησιάσει το δέντρο, κάμπτοντας με το κύμα του προσπερνά το μέρος.

Τέτοια ήταν η δύναμη του μεγάλου Γρηγορίου ή καλύτερα του Θεού που ενεργούσε τα θαύματα μέσω εκείνου. Σα να ήταν υποταχτικά τα στοιχεία της φύσης, τα έβλεπαν να μεταβάλλονται κατά το θέλημά του με τις διαταγές του κι έτσι η λίμνη γινόταν καρποφόρο χωράφι και οι χαράδρες κατοικούσαν, καθώς η βακτηρία του αγίου εγγυόταν την ασφάλεια των κατοίκων. Κι ως και να θυμίζει στους εντόπιους τη χάρη και δύναμη του Γρηγορίου. Ποιό από τα θαύματα των προφητών θέλεις ν' αντιπαραβάλουμε και να το συγκρίνομε μ' αυτό; Να πω τη διακοπή του ρεύματος του Ιορδάνη, που προκάλεσε ο Ηλίας με το χτύπημα της προβειάς πριν ανεβεί στον ουρανό, και έπεπα από αυτόν ο Ελισσαίος ο κληρονόμος της μηλωτής και του πνεύματος του Ηλία; Αλλά στις περιπτώσεις αυτές το νερό σχίσθηκε μόνο όταν το είχαν ανάγκη οι προφύτες και μπόρεσαν να περάσουν τον Ιορδάνη και το ρεύμα χωρίστηκε τόσο μονάχα, όσο να επιτραπεί στους προφύτες να περάσουν περπατώντας μέσα από τον ξηρό πυθμένα, στη συνέχεια όμως και για τους άλλους

ανθρώπους ο Ιορδάνης έγινε όπως ήταν και πρώτα. Εκείνος ο Λύκος, αφού μια φορά υποχρεώθηκε να σταματήσει την άτακτη ροή του, συνεχίζει πάντοτε το θαύμα του Γρηγορίου μένοντας σ' όλο τον επόμενο καιρό έτσι όπως τον έκανε την ώρα της θαυματουργικής επέμβασης η πίστη του μεγάλου αγίου.

Ο σκοπός όσων γίνονταν δεν ήταν η έκπληξη των θεατών, αλλά η σωτηρία εκείνων που κατοικούσαν κοντά στον ποταμό. Ώστε, ενώ το θαύμα είναι στην ίδια μοίρα (η φύση του νερού υποχωρεί εξίσου και στους προφήτες και στο μιμητή των προφητών), αν πρέπει να μιλήσω με παρρησία, υπερέχει στη φιλανθρωπία ό,τι έκανε ο άγιος, επειδή εξασφάλισε τη σωτηρία των παραποτάμικων κατοίκων, αφού μια φορά δεσμεύτηκε το νερό κι έμεινε πια στο εξής ακίνητο. Η φήμη των θαυμάτων αυτών απλώθηκε σ' όλη τη χώρα· πίστευαν ότι πραγματοποιούνταν με τη δύναμη της πίστης στο Χριστό και ήθελαν όλοι να μετέχουν στην πίστη εκείνη που μαρτυρούσαν αυτά τα θαύματα. Και ενώ το κήρυγμα προχωρούσε παντού και το μυστήριο ήταν ζωντανό και όλο και δυνάμωνε η επιδίωξη του αγαθού, καθώς η ιερατική του ιδιότητα στερεωνόταν σε όλους, ώστε η πίστη όλων ν' αυξάνεται και να προκόβει, φτάνει τότε μια πρεσβεία από μια γεπονική πόλη που του ζητάει να πάει σ' εκείνους και με την ιερατική του ιδιότητα να συστήσει την εκκλησία τους. Κώμανα ήταν το όνομα της πόλης και ήθελαν να υποδεχθούν εκεί τον μεγάλο άγιο ζητώντας τη χάρη αυτή πάνδημα.

Πήγε λοιπόν σ' αυτούς κι έμεινε κοντά τους μερικές μέρες, εξάπτοντας περισσότερο την επιθυμία τους για το μυστήριο της πίστης με όσα έκανε και έλεγε. Καιρός όμως ήταν να πραγματοποιηθεί και ο σκοπός της πρεσβείας τους και να αναδειχθεί κάποιος αρχιερέας της εκκλησίας τους, αλλά τότε οι γνώμες των αρχόντων στρέφονταν σ' εκείνους που θεωρούσαν ότι ξεχώριζαν στο λόγο και στο γένος και στην άλλη λαμπρότητα. Γιατί νόμιζαν ότι ούτε από αυτά δεν έπρεπε να είναι άμοιρος όποιος προσέρχεται στη χάρη αυτή, αφού τα διέθετε αυτά και ο μέγας Γρηγόριος. Επειδή μοιράζονταν οι ψήφοι σε πολλούς και καθένας ήθελε άλλον, ο μεγάλος άγιος περίμενε να του γίνει για το θέμα κάποια υπόδειξη από το Θεό. Και όπως αναφέρεται για τον Σαμουήλ ότι δεν παρασύρθηκε από το σωματικό κάλλος και το μέγεθος στην απόφασή του για το βασιλιά, αλλά ζητούσε ψυχή βασιλική, κι ας ήταν και σε περικφρονημένο σώμα, το ίδιο έκανε κι αυτός. Παρέβλεπε το ενδιαφέρον για τον καθένα από τους προτεινόμενους και πρόσεχε ένα μόνο, αν κάποιος και πριν από την ανακήρυξή του με την επιμέλεια του βίου του και της αρετής του εκδήλωνε την ιερωσύνη με τον τρόπο της ζωής του.

Καθώς λοιπόν εκείνοι του έφερναν τους υποψήφιους μ' εγκώμια, προβάλλοντας καθένας το δικό του, κι εκείνος παράγγελλε να βλέπουν και τους ταπεινούς στην κοινωνική τάξη (γιατί είναι δυνατό κι ανάμεσα σ' αυτούς να βρεθεί κάποιος υψηλότερος κι από τους πιο λαμπρούς στη ζωή ως προς τον πλούτο της ψυχής), κάποιος θεώρησε ύβρη και χλευασμό αυτή την κρίση του μεγάλου αγίου κατά της ψήφου των προεστώτων, αν δε γινόταν δεκτός στην ιερωσύνη κανένας από τους άλλους, παρότι είχαν διακριθεί στο λόγο, το αξίωμα και στη φανερή μαρτυρία της ζωής, θεωρούνταν όμως κάποιοι κατώτερου επιπέδου αξιότεροι γι' αυτή τη χάρη. Τον πλησιάζει τότε γεμάτος ειρωνεία και του λέει:

Αν διατάξεις να μην υπολογίσουμε αυτούς, αν και έχουν τέτοιες προϋποθέσεις και είμαι διαλεγμένοι μέσα από όλη την πόλη, και να πάρουμε κάποιον από τον όχλο ως αρχή της ιερωσύνης, είναι ώρα να καλέσεις στην ιερωσύνη τον Αλέξανδρο τον καρβουνιάρη. Ας πάμε σ' αυτόν, αν νομίζεις, και ας συμφωνήσουμε μεταξύ μας όλη η πόλη να τον ψηφίσουμε.

Αυτά έλεγε εκείνος εξευτελίζοντας την αντίληψη του Γρηγορίου και με την ειρωνική αυτή ψήφο κατηγορούσε την προηγούμενη αυστηρότητα στην κρίση. Με τα λόγια όμως αυτά ο μεγάλος κάνει τη σκέψη ότι δεν ήρθε ο Αλέξανδρος χωρίς τη φώτιση του Θεού στο νου εκείνων που ψήφιζαν και μιλούσαν και ρωτάει:

Και ποιός είναι αυτός ο Αλέξανδρος που αναφέρατε;

Φέρνει τότε κάποιος στη μέση τον Αλέξανδρο, ντυμένο με βρόμικα κουρέλια, κι αυτά όχι σ' όλο το σώμα του, και συγχρόνως η εμφάνισή του έδειχνε τη δουλειά του, με τα χέρια και το πρόσωπό του και όλο το σώμα του που ήταν γεμάτο μουντζούρες από την εργασία του στα κάρβουνα. Έβαλαν όλοι τα γέλια όταν στάθηκε στη μέση ο Αλέξανδρος, αλλά στα διορατικά μάτια του αγίου ό,τι έβλεπε να γίνεται προξενούσε μεγάλη έκπληξη· να βλέπει έναν άνθρωπο στην έσχατη φτώχεια με τελείως παραμελημένο εξωτερικά το σώμα να κοιπάζεται και να δείχνει ότι χαίρεται με την εμφάνιση αυτή που για τα μάτια των απαίδευτων ήταν γελοία. Έτσι ήταν το πράγμα. Στη ζωή αυτή βέβαια δεν τον είχε υποχρεώσει η πενία του, αλλά και φιλόσοφος ήταν κατά κάποιο τρόπο, όπως το φανέρωσε η κατοπινή ζωή του, και από τους άλλους ανώτερος, ώστε να φτάσει ως το μαρτύριο και να τελειώσει το δρόμο του στη φωτιά. Επιχείρησε ή μάλλον άσκησε την αφάνεια, γιατί ήταν ανώτερος από την ευτυχία που επιδιώκουν οι πολλοί· θεωρούσε τη ζωή μηδέν, επειδή τον κατείχε η επιθυμία της υψηλότερης και αληθινής ζωής. Και για να κατορθώσει όσο γίνεται

καλύτερα την αρετή που είχε ως σκοπό του, προσπαθούσε να ξεφύγει την προσοχή των άλλων ότι ήταν τέτοιος άνθρωπος, και χρησιμοποιούσε για να κρυφτεί σαν ένα σχαμερό προσωπείο το πιο περφηρονημένο επάγγελμα. Εξάλλου, ξεχειλίζοντας από νεανικό σφρίγος, θεωρούσε πως ήταν επικίνδυνο για το σκοπό της σωφροσύνης να φανερώνει το κάλλος του σώματός του, σα να διαπόμπευε το δώρο της φύσης. Ήξερε ότι αυτό αποτελούσε αφορμές μεγάλης πτώσης για τους πολλούς.

Για να μη πάθει λοιπόν κάτι που δεν ήθελε και να μη δώσει αφορμή σε άλλους, ώστε να τους γεννηθεί κάποιο πάθος, γι' αυτό φόρεσε με τη θέλησή του σαν προσωπείο βρόμικο τη δουλειά του καρβουνιάρη και με τους κόπους της δουλειάς αυτής γυμναζόταν στην αρετή. Σκέπαζε τη σωματική ομορφιά του με τα κάρβουνα και τη βρομιά τους και ταυτόχρονα το κέρδος από τη δουλειά του το χρησιμοποιούσε για την εκτέλεση των εντολών. Αφού λοιπόν τον πήρε από το συνέδριο και πληροφορήθηκε λεπτομερώς τα σχετικά μ' αυτόν, τον παραδίδει στους δικούς του με την εντολή να του κάνουν όσα πρέπει. Επιστρέφοντας ο ίδιος στο συνέδριο, από ό,τι είχε συμβεί διδασκε την ομήγυρη εκθέτοντας τους λόγους για την ιερωσύνη και με αυτούς διέγραφε το βίο της αρετής. Με τέτοιους λόγους παρέτενε τη συνεδρίαση, ώσπου ήρθαν εκείνοι που τον υπηρετούσαν, έχοντας εκπληρώσει την εντολή του και φέροντας μαζί τους τον Αλέξανδρο, που είχε καθαριστεί με λουτρό από τις βρομίες και τις μουντζούρες, και φορώντας τα φορέματα του μεγάλου αγίου. Γιατί αυτά τους είχε πει να κάνουν. Κι όταν όλοι στράφηκαν προς τον Αλέξανδρο θαυμάζοντας ό,τι έβλεπαν μπροστά τους, είπε ο δάσκαλος:

Δεν πάθατε κανένα κακό, αν σας γέλασαν τα μάτια σας κι αφήσατε να κρίνει την ομορφιά η αίσθηση μόνο. Η αίσθηση είναι παραπλανητικό κρητήριο της αλήθειας των όντων, εμποδίζοντας η ίδια την είσοδό της στο βάθος της διάνοιας. Ταυτόχρονα όμως και στον ίδιο τον εχθρό της ευσέβειας δαίμονα ήταν επιθυμητό να μείνει άχρηστο οπωσδήποτε το σκεύος της εκλογής καλυπτόμενο από την άγνοια και να μη αποκαλυφθεί ένας άνδρας που θα γινόταν καθαρής της δύναμής του.

Αυτά είπε και προσφέρει στο Θεό με την ιερωσύνη τον άνδρα σύμφωνα με τον καθιερωμένο τρόπο τελειοποιώντας τον με την χάρη. Όλοι είχαν στραμμένο το βλέμμα στον νέο ιερέα, και όταν τον πρότρεψαν ν' απευθύνει λόγο στην εκκλησία, ευθύς από τα προοίμια της υπηρεσίας του έδειξε ο Αλέξανδρος ότι δε δέψευσε την κρίση γι' αυτόν του μεγάλου Γρηγορίου. Γιατί ο λόγος του ήταν μεστός από νόημα, λιγότερο καλλωπισμένος με λεκτικά άνθη. Γι' αυτό κάποιος φαντασμένος από τους

νέους από την Αττική που ζούσε κοντά τους περιγέλασε το άσχημο λεκτικό του, που δεν ήταν διανθισμένο με την αττική ρητορική επιμέλεια, ο οποίος όμως λένε ότι σωφρονίστηκε από κάποιο θείο όραμα: είδε δηλαδή ένα κοπάδι περιστέρια που έλαμπαν από απίστευτη ομορφιά κι άκουσε κάποιον να λέει ότι αυτά είναι τα περιστέρια του Αλεξάνδρου που αυτός περιγέλασε. Τί να πρωτοθαυμάσει κανένας από αυτά; Ότι εκείνος δεν παρακάλεσε για την ψήφο των αξιωματούχων και δε θύμωσε για όσα του μαρτύρησαν οι προύχοντες ή να θαυμάσουμε περισσότερο τον κρυμμένο μέσα στα κάρβουνα πλούτο, που αμέσως με το όραμα του ρήτορα επακολούθησε γι' αυτόν η μαρτυρία του Θεού για την ορθή κρίση; Στην περίπτωση αυτή νομίζω ότι το ένα συναγωνίζεται το άλλο. Και είναι σχεδόν πρώτος από όσους αναφέρονται για θαύματα. Το ότι αντιστάθηκε στην επίθεση των προυχόντων, είναι γνώρισμα ολοφάνερο της σταθερής και υψηλής διάνοιας και θεωρούσε όλα τα φαινόμενα του κόσμου ίδια είτε ήταν μεγάλα και λαμπρά είτε ταπεινά και αφανή. Η προτίμησή του ήταν μόνο η αρετή και απόβλητη θεωρούσε μόνο τη ζωή της κακίας, ενώ έβλεπε τα πάντα σαν μηδέν, όσα μέσα στη ζωή θεωρούνται άξια να τα επιδώσουν ή να τα περικρουνούν, πράγμα που φαίνεται να έκανε και τότε.

Αναζητώντας να βρει τον αποδεκτό από το Θεό και τον άξιο, δεν θεώρησε αξιόπιστο μάρτυρα να καλέσει τον πλούτο και το αξίωμα και τις λαμπρότητες αυτού του κόσμου, από τα οποία δεν περιέλαβε τίποτε ο θεϊός λόγος στους καταλόγους των αγαθών. Δεν είναι αυτό μόνο αξιέπαινο και αξιοθαύμαστο, ότι αδιαφόρησε για την πίεση των προυχόντων: αλλά και το ότι στη συνέχεια υπερέβαλε ο ίδιος τον εαυτό του. Όποιος απέρριψε μόνο την ανάξα γνώμη, δεν πρόσθεσε όμως αυτό που ζητούσαν τα πράγματα, εμπόδισε βέβαια το κακό, δεν έκανε όμως το καλό. Ενώ εκείνος που δε συμβιβάστηκε με το κακό αλλά βρήκε το καλό, πραγματοποίησε το αγαθό και με τα δύο, και με το να μη επιπρέψει το πέρασμα του κακού, και με το να συμβάλει στο ναπραχθεί το καλό. Έτσι και ως προς τα δύο ευεργετήθηκε η πόλη από το μεγάλο Γρηγόριο: και εκείνο που από άγνοια έπρατταν εκείνοι εσφαλμένα το απέτρεψε και το αγαθό που ήταν κρυμμένο ανάμεσά τους το φανέρωσε αυτός ο ίδιος.

Αφού όλα προχώρησαν σύμφωνα με τη γνώμη του μεγάλου και με τη συμμαχία του αγίου Πνεύματος, δε θα ήταν άκαιρο να διηγηθώ και το επεισόδιο του δρόμου, για να φανεί με όλα η χάρη που συνόδευε τον άνδρα. Επειδή ήταν πρόδηλο σε όλους, ότι η κυριότερη φροντίδα του αγίου ήταν να στοχεύσουν όλα στην παρηγορία όσων είχαν ανάγκη, δύο από τους Εβραίους<sup>7</sup> είτε αποβλέποντας στο

κέρδος είτε επειδή προσπαθούσαν να επινοήσουν κάποια κατηγορία κατά του αγίου, γιατί τάχα ήταν εύκολος στην εξαπάτηση, τον παραφυλάγουν στην επιστροφή. Ο ένας από αυτούς, που έδειχνε ότι πέθανε, ξαπλωμένος ανάσκελα κειτόταν πλάι στο δρόμο, ενώ ο άλλος έκλαιγε τάχα το νεκρό και υποκρινόταν τις φωνές αυτών που θρηνούν. Καθώς περνούσε ο άγιος του φώναζε λέγοντας ότι πέθανε ξαφνικά αυτός ο ταλαίπωρος και κείται γυμνός και απροετοίμαστος για την ταφή. Παρακαλούσε λοιπόν το μεγάλο να μην αρνηθεί σ' αυτόν τα νεκρώσιμα, αλλά να λυπηθεί τη φτώχεια του και να του εξασφαλίσει από ό,τι του βρισκόταν για να κάνουν στο σώμα του τον τελευταίο στολισμό. Τον ικέτευε λοιπόν λέγοντας τέτοια και τέτοια. Εκείνος τότε χωρίς να καθυστερήσει καθόλου, ρίχνει επάνω στο νεκρό το πανωφόρι του και συνεχίζει την πορεία του. Όταν αυτός απομακρύνθηκε και έμενα μόνοι τους αυτοί που του έπαξαν αυτήν την κωμωδία, μεταβάλλοντας ο απατεώνας εκείνος τον προσποιημένο του θρήνο σε γέλιο, φώναζε στον ξαπλωμένο να σηκωθεί καγάζοντας χαρούμενος για το κέρδος που τους έφερε η απάτη τους. Αυτός όμως έμενε στην ίδια στάση και δεν άκουγε τίποτα από όσα του έλεγε. Ο άλλος του φώναζε δυνατότερα και συνάμα τον έσπρωξε με το πόδι, όμως τίποτε περισσότερο δεν έκανε ο ξαπλωμένος ούτε τη φωνή άκουγε ούτε το χτύπημα αισθάνθηκε, αλλά εξακολουθούσε να είναι ξαπλωμένος όπως και πρώτα. Πέθανε αμέσως μόλις του έριξε το πανωφόρι κι ήταν νεκρός αληθινά, πράγμα που υποκρινόταν για να ξεγελάσει τον άγιο. Έτσι δεν απατήθηκε ο άνθρωπος του Θεού, αλλά για το σκοπό που έδωσε το φόρεμά του, γι' αυτόν το χρησιμοποίησαν αυτοί που το έλαβαν.

Αν φαίνεται πως είναι θλιβερό το έργο αυτό της πίστης και της δύναμης του μεγάλου, ας μην ξενιστεί κανένας έχοντας υπόψη τον μεγάλο Πέτρο. Γιατί και εκείνος δεν έδειχνε τη δύναμή του μόνο ευεργετώντας, κάνοντας τον γεννημένο χωλό να τρέχει και να πηδά μπροστά στο λαό ή θεραπεύοντας τους ασθενείς με τη σκιά μόνο του σώματός του, που δημιουργούσε ο ήλιος στο πέρασμα του αποστόλου πέφτοντας πλάγια στο σώμα του. Αλλά και τον Ανανία τον καταδικάζει σε θάνατο, όταν καταφρόνησε τη δύναμη που είχε μέσα του ο Απόστολος, ώστε από το φόβο τους γι' αυτόν όλοι όσοι από το λαό τον καταφρονούσαν να γίνουν πιο φρόνιμοι από το φοβερό παράδειγμα, για να μη φτάσουν να παιδαγωγηθούν με τον ίδιο τρόπο. Είναι φυσικό λοιπόν, αφού ο μιμητής του Πέτρου έδεξε το μέγεθος της δύναμής του με πολλά θαύματα ευεργεσίας, έκανε επιπλέον να επιβεβαιώσει τη δύναμή του κι αυτός που επιχειρήσε να εξαπατήσει το Πνεύμα. Έπρεπε δηλαδή, νομίζω, ο καθαρής του ψεύδους να μεταλλάξει και το ψεύδος του απατεώνα σε αλήθεια,

ώστε να γίνει φανερό αυτό σε όλους, ότι και κάθετι που έλεγε ο μεγάλος άγιος ήταν αληθινό και ό,τι δέχτηκε ως αληθές, δεν ήταν ψεύδος. Οι Ιουδαίοι λοιπόν, αφού εξαπάτησαν, όπως νόμισαν, τη δύναμη του μεγάλου με τον τρόπο που είπαμε, έγιναν δίδαγμα για τους άλλους, να μην τολμούν να χρησιμοποιούν την απάτη, εκεί όπου ο Θεός γίνεται κατηγορος αυτής της τόλμης.

Έπεπα από αυτά όταν έγινε κάποτε μία σύναξη υπαίθρια σε κάποιο μέρος της χώρας κι όλοι θαύμαζαν τη διδασκαλία, ένα παιδί φώναζε στους συγκεντρωμένους, ότι ο δάσκαλος δεν τα έλεγε αυτά από μόνος του, αλλά κάποιος άλλος στέκεται κοντά του και ρυθμίζει το λόγο. Όταν μετά τη διάλυση της συγκέντρωσης έφεραν το παιδί λένε ότι ο μεγάλος είπε στους παρόντες ότι το παιδί δεν ήταν καθαρό από δαιμόνιο. Και συνάμα αφαιρώντας το ύφασμα που είχε στους ώμους του και παραθέτοντάς το στην ίδια του την αναπνοή, το έριξε στο νέο. Όταν έγινε αυτό, άρχισε το παιδί να σπαράζει και να φωνάζει, να πέφτει και να χτυπιέται και να παθαίνει όλα όσα προκαλούν τα δαιμόνια. Έπεπα έβαλε ο άγιος το χέρι του επάνω του κι αφού καταπράυνε την ταραχή του, βγήκε από αυτόν το δαιμόνιο, κι όταν ήρθε πάλι στα καλά του, δεν έλεγε πια ότι έβλεπε κοντά στον άγιο αυτόν που μιλούσε μαζί του. Γιατί κι αυτό είναι ένα από τα μεγάλα θαύματα εκείνου, ότι δεν έκανε τα θαύματα των ιάσεων του με καμιά πράξη, αλλά του ήταν αρκετή για την απαλλαγή από τους δαίμονες και την ίαση των σωματικών ασθενειών η αναπνοή του στόματός του που την μετέφερε στον άρρωστο με το ύφασμα.

Να εξιστορήσω όλα τα θαύματα που έκανε στη συνέχεια είναι θέμα μακράς συγγραφής και λόγου και υπερβαίνει πολύ την εργασία αυτή. Θα αναφέρω ένα ή δύο ακόμα που λέγονται γι' αυτόν και θα περιορίσω το λόγο μου σ' αυτά. Είχε διαδοθεί πια παντού το θείο κήρυγμα και όλη η πόλη και η ύπαιθρος είχαν μεταστραφεί στην ορθή πίστη, οι βωμοί και οι ναοί και τα αγάλματα των ειδώλων είχαν ανατραπεί, είχε διαλυθεί η βρομερή κνίσσα των θυσιών και είχαν ξεπλυθεί τα αίματα των βωμών και οι ακαθαρσίες από τις θυσίες των ζώων. Όλοι σε κάθε τόπο ύψωναν με προθυμία ναούς προσευχής στο όνομα του Χριστού, οπότε πλημμυρίζει από θυμό και φθόνο ο αρχηγός τότε της ρωμαϊκής εξουσίας, γιατί παραμελούνταν η απατηλή λατρεία των πατέρων του και προόδευε η πίστη των Χριστιανών, πλήθυνε ολοένα η Εκκλησία σε όλη την οικουμένη κι επεκτεινόταν μ' αυτούς που προσθέτονταν συνεχώς με το κήρυγμα. Φαντάστηκε τότε πως ήταν δυνατό ν' αντισταθεί η εχθρότητά του στη θεία δύναμη, να σταματήσει το κήρυγμα της πίστης μας, να καταλύσει τις εκκλησίες που είχαν ιδρυθεί, και να επαναφέρει στα είδωλα όποιους είχαν προσχωρήσει στο λόγο

μας. Στέλνει λοιπόν στους διοικητές των επαρχιών διαταγή, ορίζοντας φοβερή απειλή τιμωρίας, αν δεν ταλαιπωρήσουν με κάθε τρόπο όσους προσκυνούν το όνομα του Χριστού και δεν τους επαναφέρουν με το φόβο κι εξαναγκάζοντάς τους με βασανιστήρια στην δαιμονική πίστη των πατέρων τους.

Έφτασε λοιπόν στους άρχοντες αυτό το φοβερό και αντίθετο διάταγμα, με τον ερχομό σ' όλα τα σημεία του κράτους των απεσταλμένων του σκληρού τυράννου. Στην περιοχή κυβερνούσε κάποιος που δεν είχε ανάγκη της ανώτερης εξουσίας για να επιδοθεί στο κακό έχοντας από μόνος του την ωμότητα και τη σκληρότητα από τη φύση του και όντας εχθρικός σ' εκείνους που είχαν προσέλθει στην πίστη. Δημοσιεύεται από αυτόν το φοβερό δημόσιο διάταγμα ότι πρέπει να αρνηθούν την πίστη τους ή να υποστούν κάθε είδος τιμωρίας και θανάτου. Και όσοι τότε διαχειρίζονταν τα κοινά δεν έκαναν και δεν επεδίωκαν τίποτε άλλο, παρά να φυλακίζουν και να βασανίζουν εκείνους που έμεναν σταθεροί στην πίστη τους.

Οι φοβέρες και οι απειλές δεν περιορίζονταν μόνο στα λόγια, αλλά μαζί μ' αυτές τα ποικίλα όργανα βασανισμού προκαλούσαν μεγάλο τρόμο, φοβίζοντας τους ανθρώπους προτού τα δοκιμάσουν. Ξίφη, φωτιά, θηρία, λάκκοι και όργανα για στρεβλώσεις των μελών, σιδερένια καθίσματα πάνω στη φωτιά και ξύλα όρθια, όπου τέντωναν τα σώματα όσων αντιστέκονταν και τα ξέσχιζαν με φοβερά σιδερένια νύχια, μια μύρια άλλα μέσα επινοούσαν που είχαν βρει για κάθε είδος βασανισμού των σωμάτων. Για ένα μονάχα ενδιαφέρονταν όποιοι είχαν λάβει αυτή την εξουσία, να μη φανεί κανένας τους ηπιότερος από τον άλλο στην υπερβολή της κακίας. Άλλοι κατήγγελλαν, άλλοι φανέρωναν, άλλοι ερευνούσαν για κρυμμένους, άλλοι κυνηγούσαν όσους έφευγαν· άλλοι εποφθαλμιώντας τα κτήματα των πιστών, πώς να τα ιδιοποιηθούν, καταδίκων με το πρόσχημα της ευσέβειας όσους κρατούσαν την πίστη τους. Επικρατούσε μεγάλη σύγχυση σ' όλη την περιοχή και πολλή αμηχανία· όλοι υποψιάζοντας όλους· δεν έβρισκε θέση μέσα σ' αυτά τα φοβερά η αγάπη των παιδιών προς τους γονείς ούτε η φύση εγγυόταν τη σταθερότητα της πατρικής κηδεμονίας. Οι οικογένειες χωρίζονταν ανάλογα με τις θρησκείες και διασπώνταν. Ο γιος που ακολουθούσε την εθνική θρησκεία γινόταν προδότης πιστών γονέων και ο πατέρας που έμενε στην απιστία του γινόταν κατήγορος του παιδιού του που είχε πιστέψει. Και ο αδελφός για την ίδια αιτία πολεμούσε κατά της φύσης, θεωρώντας ιερό καθήκον να εκδικηθεί τον αδελφό του, αν έμενε πιστός στο Χριστιανισμό.

Έτσι γέμισαν οι ερημιές από καταδικωμένους και τα σπίτια έμεναν άδεια από τους ενοίκους τους. Πολλά από τα δημόσια κτήρια είχαν οριστεί για τις ανάγκες όσων φυλακίζονταν. Οι φυλακές δε χωρούσαν το πλήθος εκείνων που τιμωρούνταν για την πίστη. Οι αγορές όλες και οι συναθροίσεις, δημόσιες και ιδιωτικές αντί τη συνηθισμένη φαιδρότητά τους μοιράζονταν τις συμφορές αυτές, καθώς οι μισοί καταδίκων και οι άλλοι μισοί καταδικώνονταν, κι άλλοι για όσα γίνονταν γελούσαν ή έκλαιγαν. Δεν υπήρχε έλεος για τα νήπια, τιμή για τους γέροντες, σεβασμός της αρετής από τους εχθρούς. Αλλά όπως σε άλωση πόλης, κάθε ηλικία ήταν στη διάθεση των εχθρών της πίστης. Ούτε τις γυναίκες δεν εξαιρούσε η φυσική ασθένεια του φύλου τους από τις ανάγκες αυτές. Αλλά μόνο ο νόμος της σκληρότητας ίσχυε για όλους, υποβάλλοντας στο ίδιο μέτρο της τιμωρίας όποιον αποδοκίμαζε τα είδωλα, χωρίς να διακρίνει φύλο.

Παρατηρώντας τότε εκείνος ο μεγάλος την ασθένεια της ανθρώπινης φύσης, ότι δεν μπορούσαν οι πολλοί να υπερασπιστούν την πίστη μέχρι θανάτου, συμβουλεύει την εκκλησία να υποχωρήσει λίγο στη φοβερή έφοδο, κρίνοντας προτιμότερο να σώσουν με τη φυγή τις ψυχές τους παρά να σταθούν στις γραμμές του αγώνα και να γίνουν λιποτάκτες της πίστης. Και για να πειστούν όσο γινόταν οι άνθρωποι ότι δεν διατρέχει κανένα κίνδυνο η ψυχή διατηρώντας την πίστη της με τη φυγή, γίνεται σύμβουλος της αναχώρησης με το ίδιο του το παράδειγμα: αναχωρεί ο ίδιος πριν από τους άλλους μπροστά στο σφοδρό κίνδυνο. Γιατί και αυτό το επιδίωκαν με όλη τους τη δύναμη οι στρατιώτες, κάνοντας υποχείριό τους εκείνον, όπως έναν στρατηγό, να διαλύσουν όλη την παράταξη της πίστης, και γι' αυτό προσπάθησαν οι εχθροί να τον συλλάβουν.

Αυτός αποσύρθηκε σ' ένα έρημο λοφάκι κι είχε μαζί του το νεωκόρο που είχε γίνει χριστιανός τότε στην αρχή και τώρα υπηρετούσε ως διάκονος. Οι δώκτες του πλήθος πολύ τον ακολουθούσαν καταπόδας, γιατί κάποιος τους είχε αποκαλύψει το μέρος που κρυβόταν. Άλλοι περικύκλωσαν τις υπώρειες του λόφου και φύλαγαν, ώστε να μην μπορέσει αν το επιχειρούσε να διαφύγει από πουθενά, κι άλλοι ανέβηκαν στο βουναλάκι, ερευνώντας σε κάθε σημείο, και ήδη ο μεγάλος άγιος τους έβλεπε ολοφάνερα ότι έτρεχαν έτσι κατ' επάνω του. Εκείνος πρότρεψε το σύντροφό του να σταθεί μπροστά στο Θεό με σταθερή και αταλάντευτη πίστη και να εμπιστευθεί σ' αυτόν τη σωτηρία του, υψώνοντας τα χέρια του σε προσευχή και να μην αρνηθεί την πίστη του από φόβο ακόμα κι αν έρθουν μπροστά του οι δώκτες του. Υπόδειγμα της σύστασής του έκανε τον εαυτό του στο διάκονο, ατενίζοντας

στον ουρανό με ακίνητο βλέμμα, όρθιος με υψωμένα τα χέρια. Αυτοί λοιπόν έτσι προετοιμάζονταν. Οι άλλοι όμως που είχαν εξορμήσει εναντίον τους, αφού έψαξαν σ' όλο τον τόπο και ερεύνησαν με κάθε προσοχή κάθε θάμνο και κάθε πέτρα που προεξείχε και κάθε χαράδρα και κάθε βαθούλωμα, κατεβαίνουν πάλι στις υπώρειες, μήπως από το φόβο αυτών που έψαχναν τραπούν σε φυγή και πέσουν στα χέρια εκείνων που τους είχαν περικυκλώσει στα χαμηλά. Όπως όμως δεν τους βρήκαν αυτοί, έτσι δεν έπεσαν και στα χέρια εκείνων. Αυτός που είχε κατασκοπεύσει το μέρος όπου κρυβόταν ο μεγάλος τον προσδιόριζε με σημεία· εκεί όμως βεβαίωναν εκείνοι που έψαξαν ότι δεν είδαν κανένα, παρά δύο δέντρα μόνο σε μικρή απόσταση το ένα από το άλλο.

Όταν έφυγαν εκείνοι που τον ζητούσαν, έμενε πίσω αυτός που τον κατήγγειλε. Βρίσκοντάς τους τότε να προσεύχονται και ο μεγάλος και ο σύντροφός του και κατανοώντας τη θεία φρούρηση που έκανε να τους νομίσουν οι δώκτες τους ως δέντρα, πέφτει στα πόδια του και πιστεύει στο κήρυγμά του. Κι αυτός που πριν από λίγο ήταν δώκτης, έγινε ένας από τους δικωκόμενους. Έμειναν στην έρημο πολύ διάστημα και όλοι είχαν τραπεί στη φυγή (γιατί ο πόλεμος κατά της πίστης συνεχιζόταν, αφού είχε πιάσει φοβερή λύσσα τον αρχηγό εναντίον εκείνων που προσχωρούσαν στο κήρυγμα της ευσεβείας). Επειδή είχαν απελπιστεί σχετικά με τον μεγάλο, ότι ποτέ δεν θα τον έπιαναν οι δώκτες του, έστρεψαν τη λύσσα τους κατά των υπολοίπων, ερευνούσαν σε κάθε μέρος της χώρας για όλους, άνδρες γυναίκες και παιδιά, όσοι σέβονταν το όνομα του Χριστού. Τους έσερναν στην πόλη και γέμιζαν τις φυλακές κι αντί για άλλο αδίκημα, θεωρούσαν ως έγκλημά τους την ευσέβεια. Τότε τα δικαστήρια δεν ασχολούνταν με τίποτε άλλο· οι κρατούντες ένα μόνο επιδίωκαν, να σκεφτούν και να εφαρμόσουν όλες τις τιμωρίες και όλα τα βασανιστήρια εναντίον εκείνων που έμεναν σταθεροί στην πίστη.

Τότε ακριβώς γίνεται φανερό σ' όλους ότι δεν σκεφτόταν τίποτε χωρίς θεία έμπνευση ο μέγας εκείνος άγιος. Αφού με τη φυγή του εξασφάλισε τον εαυτό του για χάρη του λαού, ήταν κοινός σύμμαχος όλων όσοι αγωνιζόνταν για την πίστη. Όπως ακούμε για το Μωυσή ότι, αν και ήταν μακριά από τη παράταξη των Αμαληκιτών, έβαζε με την προσευχή του δύναμη στην ψυχή των ομοφύλων του κατά των εχθρών, με τον ίδιο τρόπο και αυτός, σα να έβλεπε με τα μάτια της ψυχής του όσα γίνονταν, καλούσε τη θεία συμμαχία για χάρη εκείνων που αθλούσαν ομολογώντας την πίστη τους. Και κάποτε, ενώ προσευχόταν μαζί με τους δικούς του, όπως συνήθιζε, κυριεύτηκε ξαφνικά από αγωνία και θόρυβο και φάνηκε στους παρόντες σα

να παραξενευόταν και αγωνιούσε γί αυτό το θέαμα και έστησε την ακοή του σα να έφτανε σ' αυτόν κάποιος ήχος. Πέρασε έτσι αρκετή ώρα, μένοντας όλο το ενδιάμεσο διάστημα όρθιος και ακίνητος. Έπειτα, σα να έλαβε αίσιό τέλος το θέαμα αυτό, επανήλθε στη συνηθισμένη του κατάσταση και δόξασε το Θεό με μεγαλόπρεπη φωνή, ψάλλοντας τον επινίκιο και ευχαριστήριο ύμνο, αυτά που ακούμε σε πολλά σημεία των ψαλμών να ψάλλει ο Δαβίδ· «ας είναι δοξασμένος ο Θεός, που δε μας παρέδωσε να γίνουμε κινήγι και θήραμα στα δόντια τους».<sup>8</sup>

Οι γύρω του ένκωσαν θαυμασμό και ζητώντας να μάθουν τι είχε δει με τα μάτια του, λέγεται πως είπε, ότι είδε μεγάλη πτώση εκείνη την ώρα, ότι ένας νεκρός κατανίκησε το διάβολο στον αγώνα για χάρη της πίστης. Κι επειδή δεν καταλάβαιναν ακόμα το λόγο, τους τον εξέθεσε σαφέστερα· ότι με την ανώτερη συμμαχία την ώρα εκείνη ένας νεαρός ευπατρίδης αγωνίστηκε τον αγώνα της πίστης οδηγημένος από τους δημίους στον άρχοντα. Πρόσθεσε και το όνομά του, ότι λεγόταν Τρωάδιος. Και ότι μετά πολλά βασανιστήρια, που αντιμετώπισε με γενναιότητα και καρτερία, στεφανώθηκε με το στεφάνι του μαρτυρίου. Ο διάκονος ένκωσε έκπληξη μ αυτό που άκουσε. Δεν τολμούσε όμως ν' απιστήσει στα λεγόμενα και νομιζοντας πως είναι ανώτερο από την ανθρώπινη φύση, ενώ ήταν μακριά από την πόλη και ενώ κανένας δεν του είχε φέρει μήνυμα, να μιλάει στους γύρω του για ό,τι γινόταν εκεί σα να παρευρισκόταν στα πράγματα, παρακαλεί το δάσκαλο να του επιτρέψει να δει με τα μάτια του τι είχε συμβεί και να μην τον εμποδίσει να πάει στο μέρος εκείνο όπου έγινε το θαύμα. Εκείνος του έλεγε πως είναι φοβερό να βρεθεί στη μέση των δημίων και ενδεχομένως από την επήρεια του αντιπάλου να πάθει κάτι που δεν ήθελε. Ο διάκονος έλεγε ότι στηρίζει το θάρρος του στη βοήθεια των προσευχών του, λέγοντας σ' αυτόν τα παρακάτω λόγια.

Εσύ να μ' εμπιστευθείς στα χέρια του Θεού και δε θα φοβηθώ τίποτε από τους εχθρούς μου.

Όταν αυτός του έδωσε με την προσευχή του σαν συνοδίτη τη βοήθεια του Θεού, πήρε το δρόμο του μ' εμπιστοσύνη, χωρίς να προσέχει κανέναν από όσους συναντούσε. Μπήκε στην πόλη το βράδυ και κατάκοπος από την οδοιπορία θέλησε ν' ανακουφίσει με λουτρό τον κόπο του. Κυριαρχούσε στο μέρος εκείνο ένας ανθρωποκτόνος δαίμονας που είχε κατοικία του το λουτρό και που η καταστρεπτική του δύναμη εναντίον εκείνων που πλησίαζαν εκδηλωνόταν μετά το σκοτάδι και γί αυτό το λουτρό εκείνο ήταν απαγορευμένο και δε λειτουργούσε μετά τη δύση του

ηλίου. Πήγε λοιπόν στο λουτρό και ζητούσε από τον υπεύθυνο να του επιτρέψει την είσοδο και να μη του αρνηθεί την ανακούφισή του από το λουτρό. Εκείνος τον διαβεβαίωνε ότι κανένας από όσους τόλμησαν να χρησιμοποιήσουν το νερό την ώρα εκείνη δε γύρισαν με τα δικά τους πόδια, αλλά μετά το βράδυ τους κρατούσε όλους το δαιμόνιο και πολλοί από άγνοια είχαν ήδη πάθει τα ανεπανόρθωτα κι αντί την ανακούφιση που ζήτησαν τους περίμεναν θρήνοι. Αυτά και άλλα παρόμοια του έλεγε, όμως εκείνος δεν υποχωρούσε καθόλου στην επιθυμία του, αλλά τον πίεζε και προσπαθούσε να τον εξαναγκάσει να τον δεχτεί μέσα. Αυτός όμως θεωρώντας κέρδος του να μην κινδυνέψει κι αυτός μαζί από την άγνοια του ξένου, του δίνει το κλειδί και φεύγει μακριά από το λουτρό.

Όταν μέσα στο λουτρό έβγαλε τα ρούχα του, το δαιμόνιο προκαλούσε κάποιες περίεργες αφορμές φόβων και κάποιες εκπλήξεις, κάποιες μορφές κάθε λογής, παρουσιάζοντας όψεις ανάμικτες από καπνό και φωτιά που φαίνονταν σαν μορφές ανθρώπων και θηρίων, που βομβούσαν στ' αυτά, γινόταν αισθητή η αναπνοή τους και περπύλγαν το σώμα. Αυτός προβάλλοντας το σημείο του σταυρού και επικαλούμενος το όνομα του Χριστού, πέρασε απαθής στο πρώτο δωμάτιο. Προχωρώντας στο εσωτερικό συνάντησε πιο ανησυχητικά φαινόμενα, καθώς το δαιμόνιο πήρε πιο φοβερή όψη. Συνάμα νόμιζε ότι το λουτρό συγκλονιζόταν από σεισμό και το έδαφος, ότι σκιζόταν κάτω από τα πόδια του κι έδεχνε απειλητική κάτω τη φλόγα, ότι πετούσαν από τα νερά σπίθες και φλόγες. Το ίδιο πάλι όπλο, το σημείο του σταυρού και το όνομα του Χριστού και η βοήθεια των προσευχών του δασκάλου διασκόρπιζαν αυτά τα φοβερά φαινόμενα και πράγματα. Αφού βγήκε από το νερό έτρεξε προς την έξοδο, αλλά πάλι ένιωθε να εμποδίζεται, γιατί το δαιμόνιο του κρατούσε την πόρτα κλειστή. Αλλά κι αυτό πάλι το εμπόδιο παραμεριζόταν αυτόματα και με την ίδια δύναμη η πόρτα υποχωρούσε στο σταυρό. Όταν όλα είχαν προχωρήσει όπως ήθελε, λέγεται ότι το δαιμόνιο του φώναξε με φωνή ανθρώπου να μην αποδώσει στον εαυτό του τη δύναμη με την οποία απέφυγε τον όλεθρο. Το ότι δεν έθαπε κάποιο κακό του το χάρισε η φωνή εκείνου που τον εμπιστεύθηκε στο θείο φύλακά του.

Αφού σώθηκε με τον τρόπο που είπα, προκάλεσε την έκπληξη εκείνων που επιστατούσαν στο μέρος, γιατί κανένας από όσους είχαν τολμήσει κατά την ώρα αυτή να μπει στο λουτρό δεν είχε βγει ζωντανός. Όταν λοιπόν διηγήθηκε σ' αυτούς τα όσα του συνέβηκαν και έμαθε ότι τα ανδραγαθήματα των μαρτύρων στην πόλη έγμαν με τον τρόπο που είχε προαναγγείλει ο άγιος αν και βρισκόταν στην έρημο,

προσθέτοντας στις διηγήσεις γι' αυτόν και τα θαύματα όσα είδε και άκουσε και όσα δίδαχτηκε με την ίδια του την πείρα για τη δύναμη της πίστης του μεγάλου, την οποία επιβεβαίωσε το δαιμόνιο, γυρίζει πάλι και στο δάσκαλο· άφησε στους συγχρόνους του και στους μεταγενέστερους κοινό φυλαχτό, να εμπιστεύεται καθένας τον εαυτό του στο Θεό μέσω των ιερέων. Κι ακούεται και τώρα και σ' όλη την Εκκλησία κι εξαιρετικά σ' εκείνους η φωνή αυτή, μνημόσυνο της βοήθειας που έδωσε τότε ο Γρηγόριος στο διάκονο.

Όταν το τυραννικό εκείνο καθεστώς με τη θεία βοήθεια διαλύθηκε κι αποκαταστάθηκε πάλι η ειρήνη στους ανθρώπους, κατά την οποία ήταν ελεύθερη και αφημένη στη διάθεση του καθενός η λατρεία του Θεού, κατέβηκε πάλι στην πόλη. Περιοδεύσε όλη τη χώρα από άκρη σε άκρη και ενίσχυσε τη λατρεία του Θεού σε όλους τους λαούς νομοθετώντας τις πανηγύρεις για όσους άθλησαν για χάρη της πίστης. Παίρνοντας τότε στα διάφορα μέρη τα σώματα των μαρτύρων χαίρονταν και πανηγύριζαν τιμώντας τους μάρτυρες. Και βέβαια ήταν κι αυτό απόδειξη της μεγάλης σοφίας του. Εισάγοντας σε μια νέα ζωή ξαφνικά όλη τη γενιά του και αφού στάθηκε σαν ένας ηνίοχος της ανθρώπινης φύσης και σφίγγοντάς τους ασφαλώς με τα χαλινάρια της πίστης και της θεογνωσίας, έδνε μια μικρή δυνατότητα στους υποζευγμένους να σκιρτούν λίγο από χαρά κάτω από το ζυγό της πίστης. Επειδή κατάλαβε ότι οι πολλοί όπως αδιαπαιδαγώγητα νήπια παρέμεναν στην πλάνη των ειδώλων για τις υλικές διασκεδάσεις, για να κατορθωθεί όσο γίνεται καλύτερα αυτό που προηγείται, να αποβλέπουν στο Θεό και όχι στα μάτια σεβάσματα, τους επέτρεψαν να χαίρονται στις μνήμες των αγίων μαρτύρων, να απολαμβάνουν και να διασκεδάζουν. Με τον καιρό κι από μόνη της η ζωή θα γινόταν σεμνότερη και αυστηρότερη και η πίστη θα γινόταν οδηγός προς εκείνο που τώρα πια κατορθώθηκε κι από τους πολλούς, να μετατεθεί δηλαδή κάθε ευχαρίστηση από τις σωματικές ηδονές στο πνευματικό είδος της χαράς.

Μ' αυτόν τον τρόπο συμπεριφερόμενος στην εκκλησία είχε σαν στόχο του να τους δει όλους να μεταστρέφονται, προτού αναχωρήσει από τη ζωή, από τα είδωλα στη σωτήρια πίστη. Επειδή προαισθάνθηκε τη μετάστασή του ερευνά με προθυμία όλη την περίχωρο, θέλοντας να μάθει αν είχαν απομείνει μερικοί μακριά από την πίστη. Κι όταν έμαθε ότι αυτοί που είχαν παραμείνει στην αρχαία πλάνη δεν ήταν περισσότεροι από δεκαεπτά, είπε στρέφοντας το βλέμμα προς το Θεό. 'Και αυτό βέβαια είναι λυπηρό, να λείπει ένα μέρος από το πλήρωμα όσων σώζονται. Αλλά και αυτό αξίζει μεγάλη ευχαριστία, γιατί αφήνει τόσοι ειδωλόλατρες στο διάδοχό του

στην εκκλησία, όσους Χριστιανούς είχε βρει αυτός'. Αφού προσευχήθηκε να προχωρήσουν και να γίνουν τέλειοι όσοι είχαν πιστέψει και να μεταστραφούν οι άπιστοι, έτσι μεταβαίνει από τον βίο των ανθρώπων προς το Θεό, παραγγέλλοντας στους φίλους του να μη του πάρουν ιδιωτικό τόπο για την ταφή του. Αφού ζωντανός δε δέχτηκε να ονομαστεί κύριος κάποιου τόπου, αλλά πέρασε τη ζωή του ως πάροικος ανάμεσα σε ξένους, δεν θα ντραπεί οπωσδήποτε την παροικία ούτε μετά το θάνατο.

Αλλά ας έχουν, λέει, να διηγούνται στο μέλλον ότι ο Γρηγόριος ούτε ζωντανός έγινε επώνυμος κάποιου τόπου, αλλά και μετά το θάνατο έγινε πάροικος σε ξένους τάφους' αποξένωσε τον εαυτό του από κάθε κτήση σ' αυτή τη γη, ώστε ούτε να ταφεί δε δέχτηκε σε δικό του τόπο.

Έκρινε ως μόνη κτήση αξίας εκείνη που δεν έχει ούτε ίχνος πλεονεξίας.

Την ομαδική μετάσταση όλου του λαού από την ελληνική ματαιότητα στην επίγνωση της αλήθειας ας τη θαυμάζει καθένας από όσους διαβάζουν τη διήγησή μου κι ας μη δυσπιστεί κανένας αποβλέποντας στη σκοπιμότητα για την οποία έγινε η μεγάλη αυτή μεταβολή όσων μεταστρέφονται από το ψεύδος στην αλήθεια. Θα διηγηθώ τώρα αυτό που έγινε στους πρώτους χρόνους της ιερωσύνης του και που επιθυμώντας να εξιστορήσω τα λοιπά θαύματα το παρέτρεξα στο λόγο μου.

Είχαν μια πάνδημη εορτή στην πόλη που γινόταν κατά παράδοση στο όνομα κάποιου εγχώριου δαιμονίου. Σ' αυτήν μαζευόταν όλη σχεδόν η περιοχή κι όλη η χώρα συνεόρταζε μέσα στην πόλη. Ήταν κατάμεστο το θέατρο από όσους είχαν συρρεύσει και το πλήθος όσων είχαν τρέξει εκεί ξεχυνόταν παντού πάνω από τα καθίσματα. Ήταν όλοι προσηλωμένοι στην ορχήστρα σε όσα έβλεπαν κι άκουγαν, αλλά η σκηνή ήταν γεμάτη θόρυβο κι ήταν αδύνατο να κάνουν οι θαυματοποιοί την επίδειξή τους, γιατί η ταραχή των ανθρώπων που συνθλιβόνταν δεν εμπόδιζε μόνο την απόλαυση της μουσικής, αλλά ούτε στους θαυματοποιούς έδινε την ευκαιρία να δείξουν την τέχνη τους. Ξέσπασε τότε κοινή φωνή όλου του λαού και επικαλούνταν το δαίμονα που γόρταζαν και ζητούσαν να τους δώσει εκείνος την ευρυχωρία τους. Φώναζαν όμως όλοι μαζί κι ανέβανε ψηλά η φωνή και νόμιζες ότι ο λόγος ήταν ολόκληρος της πόλης σαν λόγος από ένα στόμα που απηύθυνε αυτή την προσευχή στο δαίμονιο. Η προσευχή κατά λέξη ήταν η εξής. 'Δία, δώσε μας τόπο'. Ο μεγάλος άγιος άκουσε τις φωνές εκείνων που επικαλούνταν το δαίμονα, από τον οποίο ζητούσαν να δώσει ευρυχωρία στην πόλη, και τους λέει, στέλνοντάς τους ένα από

τους διπλανούς του, ότι θα τους δοθεί ευρυχωρία περισσότερη από όση ζητούσαν με την προσευχή τους, όση δε δόθηκε ποτέ.

Την εξιστόμηση αυτού του λόγου σα μια απόφαση αποτρόπαια ακολουθεί λοιμός την πάνδημη εκείνη εορτή. Κι αμέσως ανακατευόταν ο θρήνος με τους χορούς και τα τραγούδια, ώστε οι χαρές τους μεταβλήθηκαν σε πόνους και συμφορές κι αντί όργανα και χειροκροτήματα γέμισαν την πόλη τα κύματα των θρήνων. Γιατί μια και έπεσε η συμφορά στον κόσμο, ξαπλώθηκε πιο γρήγορα από ό,τι περίμεναν σαν τη φωτιά περνώντας από σπίτι σε σπίτι· οι ναοί γέμιζαν από αυτούς που τους αφάνιζε η αρρώστια με την ελπίδα της θεραπείας. Και οι πηγές ήταν γεμάτες και οι βρύσες και τα πηγάδια από αυτούς που τους κατέκαιγε η δίψα της ακατανίκητης αρρώστιας. Όμως το νερό δεν είχε τη δύναμη να σβήσει τη φλόγα της αρρώστιας, αλλά όποιοι είχαν άπαξ καταληφθεί από αυτήν ήταν στην ίδια κατάσταση και πριν από τη χρήση του νερού και έπεπα. Πολλοί τραβούσαν μόνοι τους κατά τους τάφους και δεν ήταν πια αρκετοί όσοι έμεναν για την ταφή εκείνων που πέθαναν. Και η προσβολή του κακού δεν ερχόταν απροσδόκητη στους ανθρώπους· φαινόταν πρώτα ένα φάσμα στο σπίτι που επρόκειπο να καταστραφεί και στη συνέχεια ακολουθούσε η καταστροφή.

Όταν λοιπόν αποκαλύφθηκε σ' όλους η απία της αρρώστιας, ότι το δαιμόνιο που είχαν επικαλεστεί εκπλήρωνε άσχημα την προσευχή των ταλαίπωρων, προξενώντας στην πόλη αυτή την κακή ευρυχωρία με την αρρώστια, γίνονται τότε ικέτες του μεγάλου και παρακαλούσαν να σταματήσει την σφοδρότητα του κακού με τη βοήθεια του Θεού που εκείνος αναγνώριζε και κήρυττε, και ομολογούσαν ότι αυτός είναι αληθινά ο μόνος Θεός που έχει την εξουσία των όλων. Όταν προεμφανίζοταν το φάσμα εκείνο πριν από την επικείμενη φθορά του σπιτιού και προκαλούσε αμέσως την απόγνωση από τη ζωή, ένας μόνο τρόπος σωτηρίας υπήρχε για τους εκείνους που κινδύνευαν, να μπει μέσα στο σπίτι εκείνο ο μέγας Γρηγόριος και με την προσευχή του ν' απομακρύνει την αρρώστια που είχε ενσκήψει στο σπίτι. Αφού έτρεξε γρήγορα η φήμη σ' όλους για τους πρώτους που επέτυχαν αυτή τη σωτηρία, παράτησαν όλα όσα έκαναν πρωτύτερα από τη ματαιότητά τους, τους χρησμούς και τα καθαρτήρια και την παραμονή στους ναούς· όλοι είχαν στραμμένο το βλέμμα στον μεγάλο ιερέα και καθένας τον τραβούσε στο μέρος του για να σώσει όλη τη γενιά του. Ο μισθός του από αυτούς που σώζονταν ήταν η σωτηρία των ψυχών τους. Αφού με τέτοια εμπειρία εκδηλωνόταν η ευσέβεια του ιερέα, κανένας δεν ανέβαλλε να συγκατατεθεί στην πίστη από αυτούς που διαπίστωναν με τα έργα

τη δύναμη της πίστης. Έτσι για τους ανθρώπους εκείνους η νόσος έγινε ισχυρότερη από την υγεία. Όσο δηλαδή στην εποχή της υγείας τους ο λογισμός τους ήταν ασθενής στην παραδοχή του μυστηρίου της πίστης, τόση δύναμη για την πίστη τους έδωσε η σωματική τους αρρώστια. Κι αφού με τον τρόπο αυτόν φανερώθηκε η πλάνη σχετικά με τα είδωλα, όλοι στρέφονταν στην πίστη του Χριστού, άλλοι χειραγωγημένοι προς την αλήθεια με την νόσο που είχε ενσκήψει και άλλοι προβάλλοντας ως προφυλακτικό μέσο την πίστη στο Χριστό.

Η μνήμη διασώζει ως τώρα και άλλα θαύματα του μεγάλου Γρηγορίου. Διστάζοντας όμως γι αυτούς που δυσπιστούν, μήπως και ζημωθούν νομίζοντας ως ψεύδος την αλήθεια εξαπίας του μεγέθους των λεγομένων, δεν τα πρόσθεσα στο γραπτό μου. Στο Χριστό, που μέσω των δούλων του ενεργεί αυτά τα φοβερά, πρέπει δόξα, τιμή και προσκύνηση, τώρα και πάντοτε και στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

#### **ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ**

1. Εβρ. 11, 10.
2. Ιω. 1, 12.
3. Ψαλμ. 91, 13.
4. Πράξ. 7, 22.
5. Γέν. 39, 7 ε.
6. Γαλ. 1, 16.
7. Χριστιανοί εξ Εβραίων.